

ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК

Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету

Випуск 12 / 2023

СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНІ С Т У Д І Ї

Заснований Ученою радою факультету суспільних наук, протокол No 5 від 30 січня 2007 р.

Виходить з березня 2008 року УДК 316.3:32 ББК С5:Ф01 С 69

Наша адреса: 88016, м. Ужгород, вул. Університетська, 14, каб. 202, тел.: (0312) 640314,
e-mail: tomej@ukr.net

Відповідальний редактор:

Вікторія СВИЦО, кандидат філософських наук

Редакційна колегія вісника:

Микола ВЕГЕШ, доктор історичних наук;
Ірина КОЗУБОВСЬКА, доктор педагогічних наук;
Федір ШАНДОР, доктор філософських наук;
Юрій ОСТАПЕЦЬ, доктор політичних наук;
Уляна МИХАЙЛИШИН, доктор психологічних наук;
Василь ЛЕВКУЛИЧ, доктор філософських наук;
Анатолій КЛЮЧКОВИЧ, доктор політичних наук;
Олена ПОПАДИЧ, доктор педагогічних наук;
Маріан ТОКАР, доктор наук з державного управління;
Дмитро АФАНАСЬЄВ, кандидат соціологічних наук;
Сергій ТОПОЛЯНСЬКИЙ, ст.викладач.

Оригінал-макет вироблений
Сергієм Тополянським

Віддруковано
у Редакційно-видавничому
центрі факультету суспільних
наук УжНУ 88016,
м. Ужгород,
вул. Університетська, 14,
каб.205.
т./факс (0312) 64-37-69

Рекомендовано до друку на засіданні Редакційно-видавничої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол No3 від 2 травня 2023 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол No5 від 4 травня 2023 р.)

МАТЕРІАЛИ

підсумкової студентської наукової конференції
(15-20 травня 2023 р.)

Ужгород 2023

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА

Дорош Юліанна Степанівна РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	5
Зрайло Мирослава Віталівна ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	7
Попадич Богдан Тарасович, Кузьма Іван Михайлович РОЗВИТОК САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	9
Мельник Олександра Василівна, Баран Мирослава В'ячеславівна ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ТЬЮТОРА З МОЛОДШИМИ БАКАЛАВРАМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	11
Пенцак Павло Васильович, Сьома Богдан Богданович ОСНОВИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФЦЕРІВ.....	13
Плавайко Христина Павлівна ЯН АМОС КОМЕНСЬКИЙ – ФУНДАТОР ПЕДАГОГІКИ НОВОГО ТИПУ	15
Пуглик Наталія Миронівна ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛАХ	17

ФІЛОСОФІЯ

Боринський Роберт Валерійович ДОЛЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СВОБОДУ ЛЮДИНИ.....	20
Зайцева Марія Володимирівна ВІЙНА ЯК ПРОЯВ ЛЮДСЬКОЇ ДЕСТРУКТИВНОСТІ.....	21
Мамонтов Нікіта Ігорович ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ШТУЧНОГО РОЗУМУ В ЕВОЛЮЦІЮ ЛЮДИНИ	24
Маркович Оксана Василівна ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	26
Мордовська Віолетта Романівна МОЖЛИВІСТЬ МИРНОГО МАЙБУТНЬОГО.....	28
Радько Антон Ігорович РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ АВТОРИТАРИЗМУ В ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ АНТИЧНОСТІ	30
Скорондяк Станіслав Миколайович ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ: ВІД С. К'ЄРКЕГОРА ДО М. ГАЙДЕГГЕРА	33
Сомош Єлізавета Михайлівна ПРОБЛЕМА БЕЗСМЕРТЯ ДУШІ У ПЛАТОНА.....	35
Трофимов Богдан Костянтинівич ПРОБЛЕМА «СУСПІЛЬСТВА СПЕКТАКЛЮ» В КОНЦЕПЦІЇ ГІ ДЕБОРА	37
Шпуганич Анастасія Петрівна ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ.....	39

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Бровді Емілія Олександрівна СТИЛІ КЕРІВНИЦТВА ПРИ УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	41
Василиндра Валентин Романович ЗМІШАНА ВИБОРЧА СИСТЕМА: НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ.....	45
Зінич Дмитро Віталійович ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 РОКУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ).....	47
Ілько Леонід Михайлович ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ КРАЇН ЗАХІДНИХ БАЛКАН ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	49
Карташова Домініка Олександрівна ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА	52
Кеменяш Олександр Михайлович ЕВОЛЮЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЗАКАРПАТТЯ (1990–2022)	54
Марголич Святослав Степанович СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.....	57
Микуланинець Степан Володимирович СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ПРИКЛАДІ М. МУКАЧЕВА	60
Микуланинець Степан Володимирович КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СЕЛА НОВЕ ДАВИДКОВО	62
Олашин Володимир Володимирович ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МІСЦЕВИХ ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.....	64
Радько Антон Ігорович ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «АВТОРИТАРИЗМ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ	66

ПСИХОЛОГІЯ

Бараній Анастасія Олександрівна ТРИВОЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ	71
Жабей Анжеліка Василівна ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСОБУ ТЕРАПІЇ.....	73
Пилип Аліна Володимирівна ВПЛИВ МУЗИКИ НА СТАН, ПОВЕДІНКУ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ	75
Федорішко Анастасія Дмитрівна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	77
Шігімага Діана Вячеславівна СКЛАДОВІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ.....	80

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА.

Болдижар Наталія Сергіївна АНКЕТА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	84
Болдижар Наталія Сергіївна ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ	85
Габчак Станіслав Євгенійович ПРОБЛЕМИ БІЖЕНЦІВ ТА НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ ЄВРОПИ.....	87
Завадяк Ерік Вікторович ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНИХ СУБКУЛЬТУР НЕПОВНОЛІТНІХ НА МОЛОДЬ.....	88
Лендел Сергій Михайлович СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В МІСЦЯХ КОМПАКТНОГО ПРОЖИВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	90
Одинець Анна Сергіївна СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК РЕЛІГІЇ В СУСПІЛЬСТВІ.....	91
Поковба Вікторія Михайлівна ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ГРОМАДІ	93
Рюль Крістіан Вільгельмович ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ	94
Фленько Іван Іванович РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ (НА ПРИКЛАДІ УЖГОРОДСЬКОЇ ГРОМАДИ)	96
Хвостик Ілля Іванович СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРИЙОМУ ВПО ТА ВІЙСЬКОВИХ В УМОВАХ ВІЙНИ	97
Химинець Мар'яна Василівна РОЗВИТОК СІМЕЙНИХ ФОРМ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ	99
Цветкова Наталія Миколаївна МЕТОДИКИ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ	100

ПРАКТИКА ПУБЛІЧНОЇ (ДЕРЖАВНОЇ) СЛУЖБИ

Попович Володимир Михайлович ДО ПИТАННЯ ПРО НОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	104
Мацунич Леся Степанівна ПРО МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ГРОМАДИ.....	105
Тимчук Богдан Тарасович ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ	107
Пелех Володимир Сергійович ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ.....	109
Петрінко Герман Вікторович АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ.....	111
Тафійчук Каріна Павлівна, АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ.....	112

ПЕДАГОГІКА.

Дорош Юліанна Степанівна
студентка 2 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Ваколя Зоряна Михайлівна

РОЛЬ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Одним із найстародавніших напрямів цілеспрямованого виховного впливу на особистість є фізичне виховання. Воно є невід'ємною частиною загального розвитку людства і одним із основних компонентів фізичної культури. Саме фізичне виховання має важливе значення для формування гармонійно розвиненої особистості. У даній статті ми розглянемо суть фізичного виховання та його роль у формуванні гармонійно розвиненої особистості.

Фізичне виховання – це систематичний процес, спрямований на формування фізичних якостей, здібностей та навичок людини. Це один із основних елементів загальної системи виховання, яка має на меті формування гармонійно розвиненої особистості [2].

Виховання підростаючого покоління фізично здоровим – важливе завдання сім'ї та школи. На жаль, сьогоднішня статистика показує, що здоровими є тільки 27 % дітей дошкільного віку, а 65 % дітей і 60 % підлітків – фізично гармонійно розвиненими.

На даний час навчання в школі та виконання домашніх завдань збільшують навантаження на організм дитини, діти зовсім мало часу проводять на свіжому повітрі, а у вихідні дні грають у малорухливі комп'ютерні ігри, або проводять час біля телевізора. Діти менше рухаються, більше сидять, внаслідок чого виникає дефіцит м'язової діяльності, і збільшуються статичні напруги. Недостатня рухова активність школярів у повсякденному житті несприятливо позначається на стані їхнього здоров'я [4].

Освітні завдання фізичного виховання полягають у відповідальному ставленні до власного здоров'я, забезпеченні здорового способу життя, формуванні здорового фізичного стану, розвитку рухових якостей та здібностей, підвищенні фізичної працездатності, а також вони тісно пов'язані з вихованням пізнавальної активності і таких якостей розуму як допитливість, динамічність, гнучкість і гострота, для чого у фізичному вихованні немало можливостей. Реалізуючи ці можливості, необхідно поряд з передачею знань оптимізувати пізнавальні процеси безпосередньо в ході занять фізичними вправами, спонукаючи учнів до осмислення рухових завдань, їх аналізу і корекції [5].

У зміцненні здоров'я населення, гармонійному розвитку особистості, у підготовці молоді до праці і захисту Батьківщини зростає значення фізичної культури та спорту.

Роль фізичного виховання полягає в тому, що воно сприяє розвитку фізичних та психічних якостей людини. Відповідно до наукових досліджень, фізичне виховання позитивно впливає на здоров'я, підвищує настрій, знижує ризик виникнення негативних емоцій та стресу.

Крім того, фізичне виховання сприяє формуванню в людини таких якостей, як дисципліна, самовладання, самодисципліна та інші. Воно допомагає учням бути активними, сильними та витривалими, що сприяє формуванню у них високої самооцінки та віри у власні можливості.

У школах та університетах фізичне виховання є обов'язковою складовою навчально-виховного процесу. Програми фізичного виховання містять вправи для розвитку різних груп м'язів, кардіотренування, елементи фітнесу, аеробіки та інших видів фізичних активностей. Крім того, діти та молодь можуть брати участь у спортивних змаганнях, які сприяють формуванню командного духу та здорової конкуренції.

Також важливо зазначити, що фізичне виховання має позитивний вплив на розвиток мозку та когнітивних функцій. Дослідження показали, що регулярні фізичні вправи можуть підвищити рівень уваги, пам'яті, креативності та інших когнітивних функцій [3].

Велику роль в позашкільному фізичному вихованні школярів відіграють заняття

фізичною культурою та спортом у різних гуртках, секціях, спортивних клубах. До фізичного виховання молодшого школяра треба підходити творчо, враховуючи індивідуальні потреби кожної дитини.

Фізичне виховання включає в себе такі елементи, як фізичні вправи, спорт, рухливі ігри, танці, фізкультурні змагання та інші активності, що сприяють розвитку рухових якостей та здібностей.

У процесі фізичного виховання школярів вирішуються різноманітні завдання:

- виховуються морально – вольові якості особистості;
- виробляється необхідність в повсякденних заняттях фізичними вправами;
- формуються життєво важливі рухові дії та вміння виконувати їх в різноманітних умовах;

Але через недостачу часу, який по плану відводиться на фізичне виховання, вирішити ці питання тільки зусиллями школи неможливо [2].

Для забезпечення рухової активності школярам необхідні додаткові заняття фізичними вправами. Дефіцит фізичної активності може бути ліквідований заняттями у шкільних спортивних гуртках і секціях, а також в ДЮСШ, спортивних товариствах, на дитячих туристичних станціях, тощо.

Підвищити рівень рухової активності у підростаючого покоління допоможуть також самостійні заняття фізичними вправами в позашкільний час, серед яких:

- виконання ранкової гігієнічної гімнастики;
- заняття бігом;
- ходьба на лижах;
- катання на ковзанах;
- катання на велосипеді та ін.

Звідси визначається одна з основних задач педагогів та батьків – залучати дитину до регулярного заняття фізичною культурою і спортом.

Отже, до основних засобів фізичного виховання людини належать фізичні вправи, тобто рухові дії, які використовуються у відповідності з закономірностями фізичного виховання. Зі свого боку фізичні вправи є такими видами рухових дій, які спрямовані на реалізацію завдань фізичного виховання та підпорядковані його закономірностям. Тільки за допомогою фізичних вправ здійснюється спрямований вплив на людину з метою розвитку її фізичних і духовних здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безверхня Г.В. «Організація і методика оздоровчої фізичної культури». Методичні рекомендації (для вчителів фізичної культури). Умань, 2012. 72 с. URL: <http://surl.li/gozvww>
2. Довгань В.Г. Фізичне виховання як складова розвитку особистості. Науковий вісник. 2018. № 1(14).
3. Лисенко Н.В. Фізичне виховання як засіб формування гармонійно-розвиненої особистості. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018. № 2. С. 61–67.
4. Розумна Л.О. Фізичне виховання як засіб формування гармонійно-розвиненої особистості. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2017. № 11(76). С. 52–56.
5. Сіренко С.М. Фізичне виховання як засіб розвитку особистості. URL: <http://surl.li/gozvvs>

Зрайло Мирослава Віталівна
студентка 5 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Питанню малокомплектних шкіл приділяється значна увага у зв'язку з тим, що відродження і розвиток сільської школи – це, перш за все, відродження

села, це збереження і розвиток нашої країни. Адже навчаючи і виховуючи підростаюче покоління, школа впливає на підвищення культурного рівня населення, залишається берегинею народної культури, народного промислу. Тому наразі основним педагогічним і соціально-економічним завданням є покращення роботи малокомплектних шкіл, підвищення якості навчально-виховного процесу та рівня його результатів.

Малокомплектна початкова школа – це школа, в якій початкові класи об'єднані в класи-комплекти. Такі класи створюються у випадку, коли один або декілька класів початкової школи не можуть бути створені (навіть з мінімальною наповнюваністю 5 учнів), при цьому їх гранична наповнюваність становить не менше п'яти та не більше дванадцяти осіб. Згідно зі статистичними даними у 2020/2021 навчальному році було створено 1458 класів-комплектів, із них у сільській місцевості – 1014 [4]. Передумовою цих процесів є демографічна криза, яку наразі переживає Україна. На сьогоднішній день існування таких закладів та активізація їх подальшого розвитку не тільки не викликає заперечень, а й значно актуалізує наукові пошуки, пов'язані з підвищенням ефективності функціонування таких шкіл, посилює увагу до цих питань на всіх рівнях.

Проблемою малокомплектних шкіл займаються провідні вчені нашої країни (Р. Барановська, Н. Касярум, В. Кузь, М. Король, В. Лизогуба, В. Мелешко, Л. Нарочна Т. Павлова, Н. Присяжнюк, О. Савченко, В. Стрекозіна та інші).

Відповідно до наказу МОН «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 05 серпня 2016 року № 944» від 27 травня 2021 р. № 588 Положення про з'єднаний клас (клас-комплект) початкової школи, такий клас може бути створено у будь-якій початковій школі.

Згідно з Положенням клас-комплект об'єднує різновікові категорії учнів у тому числі осіб з особливими освітніми потребами. Освітній процес у таких класах може організовуватися одним або кількома вчителями, у тому числі вчителями-предметниками. Можуть використовуватися технології дистанційного навчання. Навчальні заняття в класах-комплектах за можливості проводяться з одного предмета, з інтегрованим змістом навчального матеріалу [4].

Структура малокомплектної школи може бути різною і залежить від ряду факторів:

- загальної чисельності учнів у школі;
- кількості учнів у кожному окремому класі;
- кількості та наявності педагогічних працівників, а також їх кваліфікації та досвіду;
- наявності відповідних приміщень (розмір площі класної кімнати) та належної матеріально-технічної бази.

Як вже було зазначено вище, при об'єднанні класів потрібно зважати на чисельність учнів та учителів у школі. При наявності чотирьох класів і двох вчителів можна об'єднати як суміжні (1-2, 2-3, 3-4), так і не суміжні (1-3, 1-4, 2-4) класи. У кожному поєднанні класів є свої плюси й мінуси.

У тих випадках, коли чотирирічна школа трикомплектна, то найкраще окремо вести 1-й і 4-й класи, а з'єднати в комплект 2-й і 3-й класи. У разі, якщо початкова трирічна, то у двохкомплектній школі можуть бути такі варіанти: 1-й клас окремо, а 2-й і 3-й – у комплекті; або 1-й і 2-й – разом, а 3-й – окремо. В однокомплектній школі варіантів немає. У трирічній –

навчаються разом усі три класи, а в чотирирічній – усі чотири [1, С. 358]. Хочеться зазначити, що об'єднання учнів чотирьох класів в один з'єднаний клас є небажаним, але може допускатися лише в окремих випадках.

Вивчаючи досвід вчителів які працюють у з'єднаних класах найоптимальнішим є підхід, за якого в один комплект входять учні першого й третього класів або другого й четвертого. Учні 3-4-тих класів уже мають навички самостійної роботи, тому можуть деякий час працювати без допомоги вчителя, що дає змогу приділити більше уваги учням 1-2-х класів. Але краще все ж таки не об'єднувати у комплект учнів 1-го класу, адже вони потребують виключної уваги вчителя через притаманні їм вікові особливості, які вимагають концентрації на них окремої уваги, всебічного врахування при організації навчально-виховного процесу [3].

Найважче працювати з комплектом, в якому об'єднані 1-й і 4-й класи, так як у першому семестрі більше уваги вчитель мусить приділяти учням 1-го класу, а коли вони навчаються читати, основна увага приділяється четвертокласникам, щоб краще підготувати їх до переходу в середню ланку. Деякі вчителі вважають за доцільне об'єднувати 1-й і 2-й класи, щоб можна було частіше проводити однотемні уроки, повніше здійснювати наступність у навчанні, краще задовольняти потребу дітей майже одного віку в спілкуванні. Однак при поєднанні суміжних класів схожість навчальних програм не рідко призводить до того, що вчитель мимоволі завищує вимоги до молодшого класу й занижує їх до старшого [2, С. 176-177] .

Отже, вивчаючи роботу малокомплектних шкіл, визначальною умовою їх ефективності буде – раціональне поєднання класів у комплекти, від чого залежить розв'язання багатьох організаційних і методичних питань роботи вчителя. Далі необхідно правильно побудувати розклад занять врахувавши фізіологічні особливості молодших школярів (втомлюваність, працездатність, активність), забезпечити заклад необхідною матеріально-технічною базою. Остання не менш важлива умова – наявність відповідального вчителя який визначить найкращу структуру й зміст уроку відповідно до рівня розвитку учнів і мети засвоєння ними знань у кожному класі; вибір оптимального поєднання методів і прийомів навчання; раціональне використання наочності й слова на різних етапах вивчення теми; технологічно вміле керівництво різновіковим колективом тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біда О. А. Природознавство та сільськогосподарська праці Методика викладання: Навч. Посібник для студентів пед. ф-тів вищих навч. закладів та класоводів. Київ : ВТФ «Перун», 2000. 400 с.
2. Лебідь О.В. Управління початковою школою : навч. посіб. Вінниця : 2015. 311 с.
3. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в початковій школі з малою кількістю учнів URL:
4. <http://cons.parus.ua/map/doc/08GFD07A28/Methodichni-rekomendatsiyi-schodo-organizatsiyi-navchalnovikhovnogo-protsesu-v-pochatkovii-shkoli-z-maloyu-kilkisty-uchniv.html> (дата звернення: 02.03.2023).
5. МОН оновило положення про з'єднаний клас URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-onovilo-polozhennya-pro-zyednaniy-klas-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 01.03.2023).

Попадич Богдан Тарасович,
*аспірант I курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Опачко Магдаліна Василівна*

Кузьма Іван Михайлович,
*аспірант I курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Попадич Олена Олександрівна*

РОЗВИТОК САМООРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес особистісного чи професійного самовизначення людини у період студентства передбачає його активну участь у різних видах діяльності. Для цього студенту потрібна чітка організація часу та планування своєї діяльності. Тобто студент повинен мати розвинені навички самоорганізації. Сьогодні у вищій школі акцентують увагу на індивідуалізації освітнього процесу та побудові індивідуальних освітніх траєкторій, а також особистісному розвитку студентів та досягненні ними метапредметних освітніх результатів. Аналіз досліджень із проблеми самоорганізації в освітньому процесі вищих навчальних закладів дозволяє виокремити декілька основних напрямів: організація самостійної роботи студентів (С. Амірова, А. Беляєва, Н. Коряковцева, Г. Михайленко, П. Підкасистий, І. Шимко); формування раціональної навчальної діяльності (Н. Рибаківа); взаємозв'язок самоорганізації та мотивації навчальної діяльності (Г. Коган); взаємозв'язок самоорганізації та самоконтролю (Я. Устинова); формування культури самоорганізації (Г. Гмизіна); зв'язок компонентів самоорганізації з успішністю (О. Ішков); формування прийомів самоорганізації (В. Львович); формування педагогічної самоорганізації (Т. Новаченко) [3, с. 217]. Проблему науково-дослідної роботи у процесі університетської підготовки майбутніх фахівців вивчали учені О. Глузман, О. Гнізділова, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Пехота, І. Підласий, Н. Побірченко, В. Сластьонін, В. Шадриков, В. Шинкарук та ін.

Самоорганізація визначається як: по-перше, самостійна організація своєї роботи, поведінки; по-друге, процес, у перебігу якого створюється, відтворюється або вдосконалюється організація складної динамічної системи; по-третє, упорядкування яких-небудь елементів, обумовлене внутрішніми причинами, без зовнішнього впливу [3, с. 1290].

Технології організації свого часу та збільшення ефективності праці цікавили вчених у стародавньому Римі (Сенека), в епоху Відродження (Л. Альберті) та науковців усіх часів. Сьогодні маємо низку методик, розроблених вітчизняними (Ф. Левченко, Т. Дутка, Г. Писаревська та ін.) та західними (С. Кові, Т. Ферріс, Ф. Чирілло та ін.) фахівцями та апробованих відомими історичними особистостями (Д. Ейзенхауер, Б. Франклін). Незважаючи на наявну велику кількість корисних прийомів раціонального розподілу свого навчального та особистого часу, проблема прокрастинації (лат. «завтрашній» – психологічний термін, що окреслює схильність людини відкладати неприємні завдання на потім, тяжіння до справ, що приносять більше задоволення або швидший результат) і сьогодні залишається актуальною [2]. Постійне відкладання справ викликає в людини почуття провини, що тільки посилює ситуацію, яка склалася. Прокрастинація властива людям різного віку, а особливо у студентському віці через емоційну незрілість, низьку волюву саморегуляцію, а також мотиваційну недостатність.

Проблема прокрастинації стає особливо гострою у контексті дистанційного навчання,

коли студенти опиняються під впливом певних факторів, що відволікають від навчального процесу – «поглиначів часу» (розмови по телефону, перегляд телевізора, комп'ютерні ігри, багаторазові кава-брейки тощо). Ми вважаємо, що розвиток вміння долати прокрастинацію шляхом використання технік тайм-менеджменту особливо важливий у процесі науково-дослідної діяльності, оскільки вона передбачає великий обсяг самостійної роботи для вирішення складних завдань.

Науково-дослідна робота студентів – один із видів професійної діяльності, який є природним продовженням і поглибленням навчального процесу шляхом вивчення певних конкретних тем і проблем, завдяки використанню системи методів педагогічних досліджень, що сприяє розвитку у студентів наукового мислення, потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку та самовихованні [5, с. 409].

Ми розробили завдання, виконання яких дозволить студентам формувати уміння самоорганізації у процесі науково-дослідної діяльності.

Перше завдання – ведення «Ділового щоденника». Зміст «Ділового щоденника» включає, по-перше, перелік завдань, які студент повинен виконувати у процесі науково-дослідної діяльності (планування дій, відмітка про виконання або перенесення на пізніший термін, зазначення причини перенесення); по-друге, хронометраж ходу виконуваного дослідження (планування орієнтовних термінів, фіксація фактично витраченого часу, порівняльний аналіз причини розбіжностей між очікуваним і реальним); по-третє, техніки тайм-менеджменту (перелік застосовуваних методик, аргументоване обґрунтування їх вибору, мотивована оцінка їх ефективності, формулювання висновків для оптимізації подальшого планування своєї дослідницької діяльності.

Наступне завдання – студентам потрібно апробувати низку найбільш відомих і дієвих прийомів розподілу робочого часу в межах наукового дослідження («матриця Ейзенхауера», інтелект-карти, «біфштекс зі слона», «метод швейцарського сиру»).

Насамкінець студентам потрібно написати есе на тему «Як змусити себе займатися науковою діяльністю». Такий твір реалізує контрольну функцію, оскільки його мета полягає в самооцінці рівня сформованості умінь керувати собою та своїм часом.

Ситуація багатозадачності у студентській діяльності актуалізує високу значущість наукового осмислення своєї діяльності. У цьому контексті особливе значення набуває уміння самоорганізації, яке можна і потрібно розвивати в рамках дослідницької діяльності, що дозволяє апробувати техніки тайм-менеджменту для ефективного планування свого навчального часу та подолання прокрастинації. Запропонований комплекс завдань дозволить сучасному студенту закласти основи розвитку умінь самоорганізації та самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. (Дата звернення: 02.04.2023 р.).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками і доповненнями). Київ : Ірпінськ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Гук І. П. Теоретичні аспекти самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 9 (53). С. 216-223.
5. Сидорчук Н. Г. До питання про організацію науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наукових праць у 2-х част. Ч.-2. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. 531 с. С. 408-413.

Мельник Олександра Василівна
*аспірантка I курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»,
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Попадич Олена Олександрівна,*

Баран Мирослава В'ячеславівна,
*студентка I курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи*

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ТЬЮТОРА З МОЛОДШИМИ БАКАЛАВРАМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Війна внесла свої корективи в організацію виховної роботи молодших бакалаврів. Кризові явища значною мірою вплинули на стан та ефективність формування громадянина та патріота, котрі здатні відстояти мир і свободу рідної України на шляху до прогресу й процвітання. Залишається багато спірних питань щодо оптимального поєднання безпечності навчання та якості надання освітніх послуг. Нова реальність диктує нові правила життя [3, с. 1].

Проблемним є питання – якою має бути виховна робота в умовах війни? Адже потрібно враховувати багато факторів, які вплинули на студентів коледжу: поєднання дистанційного навчання з очним, повітряні тривоги, відключення світла в навчальному закладі, пошкодження інфраструктури тощо. Варто пояснити студентам, що всі ми реагуємо на стрес по-різному, тож поведінка інших може не відповідати нашим очікуванням. У такому освітньому процесі повинен бути особливий підхід. На наш погляд, потрібне втручання нового суб'єкта освітнього процесу – тьютора, який володіє спеціальними засобами, що забезпечують організацію відповідного – тьюторського – супроводу. Тьютор – це висококваліфікований фахівець, що володіє фундаментальними знаннями іноземної мови, комп'ютера, психології, високою загальною культурою [4, с. 117]. Саме тьютор створює умови для розвитку та реалізації автономії студента та розумного балансу творчої свободи, організаційної дисципліни та відповідальності у процесі навчання та досягнення кінцевого результату, а також його оцінювання [2, с. 173]. На сьогоднішній день тьюторська діяльність є актуальною та дієвою умовою роботи зі студентами, а різноманітність форм тьюторського супроводу надає можливість вибору відповідного виду тьюторських консультацій, до яких належать тренінги, тьюторіали, індивідуальні та групові консультації, комунікативні заняття тощо. Тьютор – нова професія для української освіти. Проте зараз послуги тьютора набирають неабиякої популярності. Освітнє середовище, яке знаходиться у стадії реформування, більше не потребує дорослого-учителя, який просто передає знання [1, с. 73]. Це повинна бути людина, яка допоможе вибудувати дитині її власну освітню траєкторію. Тьютор більш не займає позицію експерта – «знаю все». Він стає фасилітатором (помічником) знань, синтезує та супроводжує ресурси студента та забезпечує доступ до знань [5, с. 70]. Тьютор організовує діяльність вихованців з пошуку інформації, відповідає на питання, обговорює з учнями можливі шляхи вирішення проблем, надає допомогу у вирішенні проблем.

Тьютори поєднують у собі діяльність як викладачів, так і менеджерів, консультантів. Вони допомагають студентам у навчанні, координують пізнавальний процес, допомагають адаптуватись до нового освітнього середовища, організовують процес навчання за індивідуальним графіком тощо. Тьютори створюють максимально сприятливі умови для організації студентів до навчання та посилюють мотивацію якісного виконання завдань [6, с.

29].

Під час воєнного стану студенти коледжів потребують особливої емоційної підтримки, а їх успіхи та оцінки відходять на задній план. Тому тьютор повинен бути і справжнім психологом.

Найважливішими напрямками виховної роботи тьютора є: психологічна підтримка студентів; національне та патріотичне виховання; адаптація та підтримка студентів-ВПО; спілкування у форматі тренінгів, які спрямовані на стабілізацію психологічного та емоційного стану, а також допомагати їм швидко опанувати себе у критичних ситуаціях, правилам спілкування в соціальних мережах під час дистанційної пари, коли вмикається сигнал «повітряна тривога» тощо.

Таким чином, педагогічний колектив коледжу докладає максимум зусиль, щоб молодші бакалаври стали не просто висококваліфікованими спеціалістами, але й справжніми патріотами рідної землі, якими буде пишатися вся українська спільнота. А швидка і якісна адаптація студентів за допомогою тьюторів є необхідною умовою для їх подальшого й успішного навчання, адже комплексний соціально-педагогічний супровід є важливою передумовою успішної навчальної діяльності студентів, від якої залежить їх подальше особистісне та професійне зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарбуза Т. В. Тьютор як суб'єкт освітнього процесу в системі дистанційного навчання. Молодь і ринок. № 1 (168). 2019. С. 71-75.
2. Гарбуза Т. В. Професійна підготовка майбутніх вчителів іноземної мови в системі дистанційного навчання університетів Великої Британії: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / ГарбузаТетяна Віталіївна. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2015. 249 с.
3. Дербя Тамара Олександрівна. Функціональні обов'язки тьютора мережевого дистанційного навчання школярів Інформаційні технології і засоби навчання. 2010. №5 (19). Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
4. Жовтоніжко І. М. Деякі відмінності використання тьюторської діяльності в системі дистанційної освіти. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. Педагогіка: традиції та інновації (17–18 лютого 2017 р., м. Запоріжжя). 2017. С. 116-119.
5. Кухаренко В. М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посібник. Київ: Міленіум, 2019. 307 с.
6. Осадча К. Нові можливості організації діяльності тьютора дистанційного навчання у MOODLE 3.2. Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology (June 2017). Vol. 5. №. 2. P. 28-31.

Пенцак Павло Васильович

*аспірант 3 курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Попадич Олена Олександрівна*

Сьома Богдан Богданович

*аспірант 1 курсу, спеціальність «Освітні, педагогічні науки»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Попадич Олена Олександрівна*

ОСНОВИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Єдині підходи до формування в особового складу стійкого морально-психологічного стану у сучасній війні є сьогодні ключовою стратегією, яка повинна посідати особливе місце в роботі як педагогів, так і командирів (начальників), органів управління сил оборони нашої державі. Ефективність системи морально-психологічного забезпечення сил оборони можлива лише на основі загальнодержавних політичних установок, детально розроблених поглядів на цей вид діяльності, відповідних програм і планів із залученням зусиль військових закладів вищої освіти, органів державного і військового управління всіх рівнів.

Основними принципами виховної роботи у військових закладах вищої освіти є «державна й патріотична спрямованість виховного процесу; взаємозалежність змісту, форм і методів виховної роботи; повага до особистості, конституційних прав і свобод військовослужбовця, орієнтація на ідеали демократії та гуманізму, загальнолюдські моральні цінності; безперервність та спадкоємність у виховній роботі, органічне поєднання у виховному процесі національних, історичних та культурних традицій із почуттям нового; конкретність і узгодженість змісту, форм і методів виховної роботи; об'єктивно-науковий підхід до планування, здійснення та оцінки результатів виховної роботи» [9].

Майбутні офіцери мають поєднувати в собі такі характерні якості як: «лідерська – за необхідністю бути авторитетним формальним (за посадою) і неформальним (за загальнолюдськими і професійними якостями) лідером, відігравати головну роль в організації спільної діяльності і регулювати відносини в колективі, вести за собою, приймати відповідальні рішення, впливати на членів військового колективу, досягати поставленої мети; індивідуальна – за формою організації діяльності; самостійна – за способами службової діяльності; полікомунікативна; інформаційно-комунікативна; розумова; динамічна; стресогенна та ін.» [8, с.125].

Особливого значення для виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів набуває кваліфіковане управління системою морально-патріотичного забезпечення, яке має відповідати високим професійним і функціональним критеріям [1; 2; 3]. Важливим є перехід до єдиної системи морально-психологічного забезпечення. Було розроблено проект Концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони [5]. У ній передбачена «реалізація національно-духовного потенціалу, моральних та психологічних можливостей особового складу сил оборони, поновлення його високого морально-психологічного стану, стійкість свідомості, узгодженість і координованість дій відповідних структур сил оборони держави, їх здатність ефективно виконувати завдання за призначенням» [1, с.27].

Реалізації громадянсько-орієнтованої комунікативної взаємодії викладачів і курсантів сприяє посилення виховуючої та координуючої функцій викладача, діалогової форми спілкування; організація навчально-виховного процесу на основі доброзичливих, емпатійних,

демократичних відносин. Діяльність педагогів у рамках управління системою виховання громадянсько-патріотичної позиції передбачає: формування у майбутніх офіцерів здатності мислити державними категоріями; сприяння набуттю у майбутніх офіцерів соціального досвіду, успадкування ними духовних надбань українського народу; спрямування інтелектуальної активності майбутніх офіцерів на обговорення найбільш актуальних проблем українського сьогодення.

Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів передбачає включення проблематики формування громадянсько-патріотичної позиції до навчальних програм, розробку відповідних навчальних і методичних матеріалів. Інформаційне забезпечення виховного процесу здійснює бібліотека. Бібліотека, плануючи комплекс заходів з громадського виховання, має чітко орієнтуватись у термінах – громадянин, громадянськість, громадянське суспільство, громадянське виховання. Важливим напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів виступає розроблення та впровадження в освітній науково-методичного забезпечення інноваційних педагогічних технологій, які впливають на активну цілеспрямовану, суспільно корисну діяльність, бажання діяти та проявляти відповідальність, ініціативність, самостійність у суспільному та повсякденному житті.

Ще одним напрямом виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів є курсантське самоврядування, яке можна розглядати як реальну демократію. Органи самоврядування є важливим компонентом управлінської системи громадянського виховання майбутніх офіцерів. У данному процесі відбувається взаємодія двох структур: організаційно-процесуальної та особистісної. До першої було віднесено комплекс науково-методичного та організаційного забезпечення, форм і методів навчально-виховного процесу у взаємодії з громадськими організаціями. До другого – систему властивостей і якостей особистості, що взаємодіють у процесі її громадянського становлення [3, с.113-119].

Науково-методичне забезпечення виховання громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів полягає у: 1) розробці концепції виховання громадянсько-патріотичної позиції; 2) плануванні виховної роботи; 3) громадянській спрямованості викладання навчальних дисциплін; 4) наданні важливого значення у вихованні громадянсько-патріотичної позиції у під час виконання курсантами службових завдань; 5) методичній та практичній допомозі в організації і функціонуванні курсантського самоврядування та громадських структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В. І. Морально-психологічне забезпечення сил оборони держави. *Наука і оборона*. 1'2019. С.25-30.
2. Гозуватенко Г.О., Особливості морально-психологічного забезпечення військ (сил) в умовах реорганізації збройних сил України. 2008. С.
3. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України : підручник : у 2 ч. Ч. 1. вид. 2-е, перероб. зі змін. та допов. / Н. А. Агаєв, В. Г. Дикун, В. С. Чорний та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Бровари : ТОВ — 7БЦІ, 2020. 754 с.
4. Основи психологічного консультування військовослужбовців: навчально-методичний посібник / Л. Музичко, Т. Мацевко, А. Неурова «та ін.». Львів: НАСВ, 2021. 297 с.
5. Проект концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони. Режим доступу: <https://enigma.ua/articles/proekt-kontseptsii-rozvitku-moralbno-psikhologichnogo-zabezpechennya-sil-oboroni>
6. Соціальна відповідальність офіцера: монографія. За ред. О.С. Капінус. Львів: НАСВ, 2019. 213 с.
7. Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців: Навчально-методичний посібник / Т. Грицевич, О. Капінус, Т. Мацевко «та ін.». Львів: НАСВ, 2019. 405 с.
8. Фінін Г. І. Специфіка становлення національної системи військової освіти: модернізація або реформування. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого* № 1 (44) 2020 Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології с.120-131.
9. Чистякова І., Драга І. Підготовка військовослужбовців у закладах вищої освіти України. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020, № 2 (96). С.196- 204.

Плавайко Христина Павлівна

*студентка 3 курсу, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Турянця Василь Васильович*

ЯН АМОС КОМЕНСЬКИЙ – ФУНДАТОР ПЕДАГОГІКИ НОВОГО ТИПУ

Хочу зупинитися про використання ідей Яна Амоса Коменського в новій українській школі.

Під час практики в Порошківському закладі загальної середньої освіти I-III ступенів, звернула увагу на використання вчителями сучасних інформаційних технологій заснованих на правилах видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського, 430 – річчя від народження якого ми святкуємо в цьому році.

Відвідавши уроки з математики і української мови та читання – вчитель Касинець Тетяни Омелянівни, уроки з англійської мови – вчитель Павлич Оксани Володимирівни та мистецтва – вчитель Микульці Діани Олександрівни, я переконалася, що нові методи роботи завжди побудовані на фундаменті дидактичних теорій, зокрема методах, формах і підходах, заснованих Я. А. Коменським.

Секрет популярності дидактичної моделі Я.А.Коменського полягає в ефективності форм та методів навчання, прийомів, засобів, які ним обгрунтовані:

- наочність;
- дохідливість;
- природовідповідність;
- наступність навчання та виховання;
- систематичність.

Кожен студент за свою педагогічну практику неодноразово чув рекомендації на свою адресу використовувати більше засобів наочності на уроці. Багато сил і часу він / вона витрачали на те, щоб наповнити свій кабінет чи «скарбничку» різними наочними посібниками: картинами, таблицями, схемами, макетами. Мабуть, немає кабінету, де не було б зараз технічних засобів оптимізації процесу навчання: магнітофонів, програвачів, телевізорів, діапроекторів, комп'ютерів, проєкторів або медіадошок.

Зазначимо, що застосування наочних методів навчання граматики зумовлено дидактичним принципом наочності, який обгрунтував у «Великій дидактиці» Я. А. Коменський. Він сприймав чуттєвий досвід дитини як основу навчання і вважав, що навчання слід починати «не зі словесного тлумачення про речі, але з реального спостереження над ними» [1, с. 143]. Я. А. Коменський висунув «золоте правило дидактики»: усе, що тільки можна представити, сприймай почуттями, а саме: побачене сприймай зором, чутне – слухом, запахи – нюхом, смак – смаком, доступне дотику – шляхом дотику. Якщо будь-які предмети відразу можна сприйняти кількома почуттями, нехай вони відразу схоплюються кількома почуттями» [1, с. 96].

Проблема застосування наочності у навчанні іноземним мовам була *актуальною* в усі часи. В останні роки у зв'язку з прагненням людства до «суспільства без кордонів», залученням до культурної спадщини і духовних цінностей народів світу знання іноземної мови як інструменту міжкультурної комунікації, стало престижно і необхідно мати хоча б базові навички з іноземної мови. У зв'язку з цим помітно розширився діапазон застосування наочності й ускладнився її інвентар: від предметів і картинок, жестів і рухів до відеофільмів і комп'ютерних програм, за допомогою яких викладач моделює фрагменти об'єктивної дійсності. Загально відомо, що ефективність навчання залежить від ступеня залучення до сприйняття всіх органів почуттів людини. Чим більш різноманітний чуттєвий досвід отримує людина під час сприйняття навчального матеріалу, тим міцніше вона засвоює той матеріал. Ця закономірність знайшла своє вираження в дидактичному принципі наочності.

У зв'язку з неопрямистськими тенденціями у застосуванні аудіовізуальних методів

навчання іноземних мов виникло і загальне питання про психологічну природу і роль наочності, рівень дослідженості якого дотепер залишається недостатнім, що підкреслює безперечну актуальність нашого дослідження. Об'єктом роботи є психологічна складова методу візуалізації граматики в початковій школі. Предметом дослідження обрано різні види наочного матеріалу, якими користуються вчителі в процесі пояснення та закріплення правил граматики для школярів початкових класів. Метою нашої роботи є окреслення найбільш ефективних методів візуалізації граматики в «молодшій» (початковій) школі серед відомих у викладанні граматики англійської мови. До завдань відносимо наступні: дослідити психологічну суть наочності, показати важливість залучення наочності для оволодіння граматичною компетенцією, дати визначення поняття «граматична компетенція», показати ефективність використання різних видів наочності у процесі навчання англійської граматики. Практична цінність нашої роботи полягає в обґрунтуванні ефективності використання методу наочності під час навчання молодших школярів.

У своїй книзі «Накреслення всезагальної школи мудрості» Я. Коменський вимагає, щоб вправи для відчуттів були визнані необхідними для вправ розумових. Крім того, «потрібно в навчанні справу поставити так, щоб не ми говорили учням, а самі предмети, щоб учні могли торкатися їх або їх заміників, розглядати, слухати» [1, с. 59]. Як далі пише педагог: «Усі стіни навчальних кімнат і всередині, і ззовні повинні бути заповнені картинами, надписами, рельєфами так, щоб куди не глянув учень, він скрізь бачив предмет. У цьому відношенні цілком слушне положення: «Краще надлишок, ніж нестача» [1, с. 309]. Я. Коменський навіть видав книгу, в якій розмістив 300 малюнків та зобразив усе видиме й невидиме. Книга була задумана як наочний посібник при вивченні латинської мови. У ній він навіть зобразив на малюнку Бога, душу, божественні діяння: мудрості, терпіння тощо.

Аналіз «золотого правила дидактики» Я. Коменського переконує, що педагог закликав до наслідування зовнішньої природи. Паралелізм «природного» і «штучного» в нього передбачає, передусім, паралелізм світу «неживого» із «зовнішньою», «живою» природою, що дослідник доводить за допомогою проведених аналогій.

Учень вивчив ступені порівняння прикметників. Йому запропонували порівняти вовка та кролика. Коли вчитель сказав йому, що кожен акт порівняння неоднакових об'єктів вербально висловлюється певною «моделлю порівняння» і записується за допомогою комбінації різних ступенів порівняння прикметників, то вчитель залучив метод наочності для стимуляції розуміння системи побудови моделей порівняння.

Дивлячись на яблуко, ми ідентифікуємо його форму (близько до сфери), об'єм (у діаметрі приблизно 6-8 см), колір (червоно-зелений), твердість (відчувається на дотик), тобто складний об'єкт «розкладається» у свідомості на ряд чуттєвих елементів, їм дається кількісна характеристика, і синтез отриманої інформації надає повне враження про яблуко, яке ми бачимо перед собою [2, с. 218].

Вважаємо, що у структурі програмованого заняття кадри наочності повинні займати не лише цілком повноправне становище, але й входити у відповідні алгоритми операцій. Такий підхід, природно, потребуватиме попередніх психолого-методичних експериментів, зорієнтованих на визначення місця й долі «кадрів» наочності в загальній системі алгоритмів певного завдання. Як доводить практика власного досвіду, на початковому етапі навчання, що охоплює малюнків початкової школи, кадри відеосюжету мають бути ясними, однозначними та яскравими, аби увага учнів сконцентрувалась не на самому сюжеті, а на конкретних предметах і ситуаціях. У процесі ускладнення граматичного матеріалу, що викладається, ускладнюються і самі завдання, і кадри сюжету. Зі свого боку, рекомендуємо додати таким кадрам та сюжетам комунікативної спрямованості. Так, після перегляду певного фрагменту мульт- або художнього фільму доречно поставити малюкам запитання щодо їхнього ставлення до побаченого, розуміння побаченого або попросити їх висловити свою згоду/ незгоду з певними тезами або взагалі діями героїв. За цих мов виникає можливість роботи парами за питально-відповідною системою, що імітує спілкування та сприяє розвитку мовленнєвих навичок і вмінь. Усі згадані вище граматичні та комунікативно-граматичні завдання дають змогу

переносити навчальний матеріал у нову мовну ситуацію.

Таким чином, впровадження візуальних засобів навчання граматики на заняттях з іноземної мови з учнями початкової школи сприяє підвищенню загальної мовленнєвої компетенції учнів. Результати власного досвіду показують зростання граматичних навичок середнього учня початкової школи близько 15 %. Отже, наочність у процесі навчання граматики виступає першоджерелом і основою надбання нових знань. Цей засіб навчання забезпечує оптимальне засвоєння навчального матеріалу на рівні чуттєво-наочного сприйняття дітей і уможливорює закріплення інформації в їхній пам'яті, а також слугує фундаментом розвитку творчої уяви та мислення учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. М., 1939. Т. 1: Велика дидактика. 317 с.
2. Малафійк І. В. Дидактика: навч. посібник. К. : Кондор, 2005. 397 с.

Пуглик Наталія Миронівна

*студентка 1 курсу магістратури, спеціальність «Початкова освіта»
науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Староста Володимир Іванович*

ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛАХ

На сьогоднішній день актуальною проблемою, яка стосується кожної людини постала екологічна проблема. В контексті навчання природничо-екологічної освіти молодших школярів, особливу роль відводять екологізації освіти та свідомості суспільства, формування в учнів екологічних знань та екологічного мислення, вміння застосовувати набуті знання на практиці.

При аналізі ряду публікацій, були зроблені висновки, щодо реформування освіти, які висувають нові вимоги до природничо-екологічної освіти молодших школярів. В працях наступних дослідників: Н. Бібіка, Н. Лисенко, Т. Байбери, В. Онопрієнка, А. Хуторського, Н.Коваль, О. Біди, О. Грушовецького, І. Беха, І. Костицького, Г. Пустовіта та інших, було висвітлено питання природничо-екологічної освіти молодших школярів.

Концепція Нової Української школи передбачає 10 ключових компетентностей для успішної самореалізації учня в суспільстві. Концепцією передбачено дві компетентності для навчання природничо-екологічної освіти:

– основні компетентності у природничих науках і технологіях, які мають на меті навчити розуміти природу та сучасні технології, а також здатність застосовувати знання на практиці. Уміння застосовувати такі форми як: спостереження, аналіз, порівняння, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати [3, с. 11];

– екологічна грамотність і здорове життя, характеризуються умінням розумно та раціонально користуватися природними ресурсами, усвідомлювати ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [3, с. 12].

Запровадження змін у реформуванні освіти в Україні передбачає не тільки безкомпромісне оновлення змісту освіти і механічне його опанування але і реалізацію компетентнісного підходу до навчання, орієнтацію на можливості та інтереси учнів, спрямованість на новий підхід до освітнього результату, формування предметних і ключових розумінь щодо природничо-екологічної освіти молодших школярів, умінь застосовувати

набуті знання у практиці.

Концепція пояснює світорозуміння змін в освіті, що закладаються в новому законі України «Про освіту» та показана у формулі Нової Української школи («Трикутник партнерства учень – вчитель – батьки»), яка поєднує важливі першорядні компоненти – новий зміст освіти, заснований на визначені компетентностей, що потрібні для самореалізації в суспільстві [4].

Екологічні проблеми на сьогоднішній час носять глобальний характер і зачіпають все навкруг і в тому числі людство. Питання екологічного виховання на даний час є особливо гострим. Головна причина полягає у недостатньому навчанні та безвідповідальному ставленні суспільства. У зв'язку з цим в Україні відбуваються активні зміни змісту і методів навчання молодших школярів початкової екологічної освіти [2].

Державна політика в галузі екологічної освіти повинна базуватися на таких принципах, як розповсюдження системи екологічної освіти і виховання всіх верств населення, в тому числі учнів початкової школи з урахуванням індивідуальних інтересів, стимулів та особливостей соціальних, територіальних груп та професійних категорій; комплексності екологічної освіти і виховання; неперервності процесу екологічного навчання в системі освіти, в тому числі підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів початкових класів.

Огляд наукових праць показує, що хоча увага дослідників до різних аспектів організації екологічної освіти в початковій школі є підвищена, проте можна виявити, на нашу думку, певні розбіжності в підходах різних авторів, а також дискусійні моменти, які потребують подальшого дослідження (Величко Л., Логінова А., Пустовіт О., Пруцакова О., Рогоза В., Тарасюк Г.) [5].

Отже, одним із критичних засобів компетентісно орієнтованої реалізації методики з формування екологічної обізнаності є поєднання інтелектуальних зусиль вчителя та учнів із широким використанням методів чуттєвого пізнання природничо-екологічного світу; практичні вправлення набутих знань та дослідницька діяльність, вміння використати на практиці.

Державним стандартом початкової освіти (2018) формулюють ключові позиції, а саме: вільне володіння державною мовою, інформаційно-комунікаційна, навчання впродовж всього життя, інноваційна з галузі природничих наук, екологічна та інші позиції. Державний стандарт початкової освіти, щодо природничо-екологічної освіти передбачає наступні вимоги:

1) освітній процес із застосуванням комплексного підходу на інтегрованих уроках з переважанням ігрових методів у першому (1-2 класи) циклі та на інтегровано-предметній основі у другому (3-4 класи) циклі;

2) відкриває світ природи, набуває досвіду її дослідження, шукає відповіді на запитання, спостерігає, експериментує та моделює, виявляє допитливість та отримує радість від пізнання природи;

3) опрацьовує та систематизує інформацію природничого змісту, отриману з доступних джерел та представляє її у різних формах наочності;

4) усвідомлює розмаїття природи, взаємозв'язки її об'єктів та явищ, пояснює роль природничих наук і техніки в житті людини, відповідально діє у ставленні до природи;

5) критично оцінює факти, поєднує новий досвід з набутих раніше та творчо його використовує для розв'язування проблем природничого характеру [1].

Отже, сьогодні актуальним є перехід екологічної освіти і виховання з рівня простої поінформованості на більш високий рівень формування наукового світогляду, екологічної вихованості особистості, а відтак розуміння нею цілісності природи та її процесів, вироблення нової системи цінностей, де людина і об'єкти природи розглядаються як рівноцінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688). URL: <http://surl.li/gozww> (дата звернення: 07.03.2023).
2. Концепція екологічної освіти в Україні. URL: <http://surl.li/gozwx> (дата звернення: 07.03.2023).

3. Концепція Нової Української школи URL: http://surl.li/hoha_ (дата звернення: 07.03.2023).
4. Про освіту: закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // ВВР. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 07.03.2023).
5. Рогоза В.В. Практикум з питань формування екологічних цінностей у майбутніх учителів природничих наук у процесі професійної підготовки: навчально-методичний посібник. Рівне: Волинські обереги, 2020. 200с.

ФІЛОСОФІЯ.

Боринський Роберт Валерійович

студент I курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук

Ходанич Юрій Михайлович

ДОЛЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СВОБОДУ ЛЮДИНИ

Кожен період часу ставить перед людьми нові питання та проблеми, що з них випливають, проте ще з давніх-давен людство намагається зрозуміти, що ж таке доля людини і як вона впливає на її свободу.

До розуміння долі можна підійти з погляду різних парадигм. Доля – це непідвладна розуму, незбагненна передвизначеність подій і вчинків людини, іншими словами, наперед визначений перебіг подій і процесів. Саме тільки визначення даного поняття свідчить про те, що людина обмежена у своєму виборі, оскільки все її існування, різні події, що стаються в її житті (позитивні чи негативні) прораховані й прописані без її участі, а вона лиш виконує наперед запрограмовану роль, втілюючи в життя долю.

Проте, я вважаю, що сенс існування людини значно глибший. Людина дивно утворена і, з точки зору сучасного розуміння, має право вибору. Здійснюючи той чи інший вибір, людина або суспільство отримує відповідні позитивні чи негативні наслідки, тому в моєму розумінні доля як така обмежує свободу вибору людини.

Переходячи до питання свободи, варто зазначити, що остання являє собою здатність людини чинити відповідно до власних бажань, інтересів, цілей на основі знання про об'єктивну дійсність, іншими словами, це можливість вибору подій, а відсутність вибору подій дорівнює відсутності свободи. Доля не дає вибору, а, отже, не дає й свободи.

Найбільшої свободи людина досягає, коли вона є вибором самого себе, що по суті перекладає відповідальність за своє життя на саму людину. Саме тому свобода є фундаментальною характеристикою людського життя. «Я вільний» означає «Я відповідальний за власне буття» [3, с. 185].

З точки зору сучасної філософії, свобода виступає в двох іпостасях: «свобода від» і «свобода заради». Ще за часів Гомера поставало питання свободи, що розумілось як життя на рідній землі без перебування під чийось володарюванням і гнітом. Гомер розумів вільну людину як таку, що не відчуває будь-якого зовнішнього тиску і діє, виходячи з власних побажань. Однак проблема свободи людини є наріжним каменем й за умов глобалізації. Оскільки, незважаючи на стрімкий розвиток суспільства та різних його сфер, ми можемо відчувати обмеження свобод.

Вагоме теоретичне і гуманістичне значення для розвитку філософії має концепція свободи особи Іммануїла Канта. Цей німецький мислитель чи не першим в історії філософії обґрунтував принципову різницю між причинністю духовного світу особи і причинністю світу зовнішнього, природно-матеріального. Людина не є тільки чуттєво-природною істотою, а є істотою моральною і розумною. А саме цим якостям людини притаманні незалежність від визначальних причин світу зовнішньої необхідності. Ця незалежність і складає свободу. Свобода людини, за Кантом, належить до складу речей у собі, з усіма притаманними їм філософськими характеристиками. Кант так пояснює цей зв'язок: належне, що ніколи ще не відбувалося ззовні, може визначити діяльність людини і бути причиною її вчинків. Своєрідне поле діяльності свободи – це моральність людини, у якій філософ бачить ту якість, яка відрізняє та підносить особистість, формуючи принцип автономності моралі: все, що робить людина, виходить насамперед від її власних волі та розуму [1, с. 117].

Таке уявлення Канта підтверджує певну суперечність між поняттями «доля» як напряму життєвого шляху, що нібито не залежить від волі людини, і поняттям «свобода» як напряму життєвого шляху, що залежить від волі та розуму самої людини.

Оригінальну концепцію свободи волі особи створив один із найвідоміших представників екзистенціального напрямку в філософії Жан-Поль Сартр. На його думку, суть людини – це задум, проект, майбутнє. Людина є тим, ким намагається бути, сама визначає своє майбутнє і проектує долю. Речі, що оточують людину, не мають суттєвого значення для того, що станеться з нею пізніше, бо її дії детермінуються не речами, а ставленням людини до речей. Людина – вільна істота і все залежить від того, ким вона захоче бути. Немає такої умови, яка б завадила людині здійснити свій вибір. Все залежить від того, який сенс і значення людина надає речам [2, с. 121]. Дана концепція також висвітлює свободу як ту, що суперечить поняттю доля, як наперед визначеному дійству.

Видатний філософ Микола Бердяєв є відомим теоретиком свободи людини. У центрі його філософської концепції – особа в усій різноманітності її духовного життя. Особа розуміється не як мала частина соціального цілого (держави, роду, соціальної групи тощо), а як всесвіт-універсум, мікрокосм. Особа не просто маленька копія величезного світу, а абсолютна цінність світу. Свобода у Бердяєва безпосередньо пов'язана з сутністю людини: основна якість духу особистості. Особа, насамперед, за духовною природою є істотою вільною і творчою. Свобода є позитивною, творчою потужністю, що нічим не обумовлюється і не обґрунтовується – це потужність духу творити не з природного світу, а із самого себе. Свобода є самоочевидною і не потребує зайвих філософських обґрунтувань і доказів.

Отже, з вищесказаного, робимо висновок, що між поняттями «доля» і «свобода» з певної точки зору виникає суперечність. Доля як явище носить суб'єктивну призму інтерпретації, сформоване на основі уявлень людей про те, що їхнє життя неминуче, невідворотно буде протікати за певним наперед визначеним сценарієм, який неможливо змінити, на який неможливо вплинути. І саме таке розуміння, на мій погляд, не дає можливість людині отримати свободу вибору, не дає можливість змінювати обставини і майбутнє. Це ніби приречує людину пояснювати всі невдачі долею і фатумом, не бажаючи самому брати відповідальність за власні вчинки і життя в цілому. Натомість, свобода дає можливість обирати і вже від цього вибору залежить послідовність подій та майбутнє людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кант І. Критика чистого розуму. Київ: Видавництво Юніверс, 2004. 501с.
2. Сартр Ж.-П. Шляхи свободи. Смерть у душі. Лауреати Нобелівської премії 1964. Київ: Видавництво Жупанського, 2016. 460 с
3. Фромм Е. Мати чи бути? Київ, 2010. 222 с.

Зайцева Марія Володимирівна
магістрантка 1 курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Мараєва Уляна Миколаївна

ВІЙНА ЯК ПРОЯВ ЛЮДСЬКОЇ ДЕСТРУКТИВНОСТІ

Феномен війни досліджувався мислителями минулого, та цікавить дослідників сьогодення. Якщо подивитися на історію людської цивілізації, в нашому сучасному уявленні, то навряд чи ми можемо налічити навіть декілька сотень років, коли у всьому світі панував мир. Зокрема, ще у Геракліта знаходимо, що «війна – батько всього, цар всього; одних вона зробила богами, інших – людьми; одних вона зробила рабами, інших – вільними. Необхідно знати, що війна всезагальна і <...> що все відбувається через боротьбу і з необхідності» [6, с. 201].

Опинившись у ситуації війни, людина відчуває загрозу власному існуванню, і, що закономірно, в неї спрацьовує закладений інстинктами, як у всіх живих істот, механізм самозбереження. На перший план виходять не моральні якості, а боротьба за власне життя.

Відповідь на загрозу життю – підвищення рівня деструктивності, агресія, в якій живі організми черпають силу. Але коли війна скінчиться, це зерно ненависті залишиться в кожному, хто був дотичний до страшних реалій сьогодення. Тому звернення до теми людської деструктивності, пошуки її витоків – це спроба в майбутньому знайти шляхи подолання викликаних війною проблем у суспільстві.

Деструктивність (від лат. «destructio» – «руйнування», «порушення структури»). *Деструктивна поведінка* проявляється у спрямуванні агресії людини на зовнішнє середовище, інших людей, або на саму себе. Серед проявів деструктивної поведінки можна визначити вандалізм (руйнування), вбивство (знищення інших людей), тероризм, в тому числі економічний, а також війни, екоцид, геноцид тощо. [2, с. 72] З розвитком інформаційних технологій і впливом медіа на суспільство, все частіше виникає загроза медіатероризму і так званої «інформаційної війни» [7], що посилює деструкцію суспільства і окремої людини.

Погляд на проблему людської деструктивності та її витоків окреслив два табори: *інстинктивісти-еволюціоністи*, які спиралися у своїх висновках на еволюційну теорію Ч. Дарвіна та намагалися довести, що деструктивність є успадкованою від тварини. Інший бік, *біхевіористи*, впевнені, що деструктивність є поведінковою реакцією у відповідь на зовнішні подразники.

Серед прихильників *інстинктивізму* особливо заслуговують на увагу дослідження, пов'язані з теорією агресії З. Фрейда та К. Лоренца. З. Фрейд дійшов висновку, що поряд зі жагою до життя (інстинктом живої субстанції до збереження та примноження) має існувати інстинкт смерті (прагнення людини до само/знищення). [9, с. 159.] Продовжуючи його думку, К. Лоренц визначає людську агресивність як прояв еволюції. [4, с. 239] Вони вважали, що людська агресивність має постійний енергетичний виток в самій людині та прояв її не обов'язково є результатом реакції на певне роздратування. Агресивність накопичується та рано чи пізно потребує розрядки, тому людина створює собі умови для цього. [10, с. 16] Проте навіть сучасні дослідження антропології та палеонтології не погоджуються з ними. Зокрема, М.Д. Салінз відзначає, що на зміну ворожнечі прийшли кровноспоріднені відносини, кооперація; солідарність стала важливішою за сексуальність, а мораль – важливішою за владу. Отже, приборкання природних інстинктів забезпечило еволюційне майбутнє людства. [8]

Біхевіористський підхід або теорія середовища стверджує виключну роль соціальних, культурних факторів та оточення на формування людської поведінки, в тому числі агресивної. Проблема цього підходу, як і позитивістів, полягала в тому, що зі спостережень викреслювалися «суб'єктивні фактори, які не піддаються безпосередньому спостереженню, такі як: відчуття, уявлення, потяги і навіть мислення та емоції, які мають суб'єктивну природу» [10, с. 27].

Якщо б теорія Т. Гобса відповідала дійсності, то цивілізований світ не знав би війн. До прикладу, Стівен Пінкер у своїй праці «Добрі янголи людської природи. Чому у світі панувало насильство і чи стало його менше?» стверджує, що «рівень насильства постійно знижується впродовж тривалого часу, і сьогодні нам пощастило жити в наймиролюбнішу й найспокійнішу еру за весь період існування нашого виду» [5, с. 9]. Однак, криваві війни ХХ століття спростовують твердження Пінкера, і саме рівень деструктивності не тільки не зменшився, але й виріс у багато разів. З появою надбань сучасної цивілізації, людина, озброївшись технікою, опановує нові методи знищення собі подібних та винаходить зброю масового знищення, спрямовує свої думки на підкорення природи. Війни, в підготовці яких бере участь увесь народ і які ведуться народами проти інших народів у глобальному масштабі стали в ХХ столітті реальністю» [3, с. 115]. І, як бачимо, ця тенденція також зберігається і у ХХІ столітті.

Деякі культури створюють чинники, необхідні для формування деструктивності та агресії. Напруга між особистістю та соціальними нормами, в яких ця особистість народилася та розвивається, буває різною в залежності від самого соціуму. Так, поняття особистість, індивідуалізм, свобода вибору є небажаним проявом культур, в яких панує жорстокість, право сильного та необхідність підкорюватися владі. В таких суспільствах особистість потрапляє під жорнова й сам світ здається людині жорстоким та деструктивним. [10, 156] Отже, певні ознаки

роблять суспільство схильним до деструктивних дій, а воно, в свою чергу, створює у свідомості людей згоду на вбивство.

Для людини крім фізичних потреб, однією з базових є відчуття свободи та гідності, можливість для самореалізації та розвитку. Відсутність цих можливостей, по-перше, робить людину нещасною, по-друге, призводить до підвищення рівня невдоволеності, прихованої ненависті та пробудженню деструктивності. Постійне відчуття тиску зі сторони суспільства сприймається на рівні несвідомого як загроза. Індивід стає заручником політики та ідеології там, де в суспільстві людина є інструментом досягнення владних цілей, а базові права і свободи людини не цінуються. Ідеологія штучно створюється, але органічно вкорінюється у свідомість індивіда на рівні традицій та виховання, як частина життєвіття. Виховання такою системою розвиває викривлення світогляду людини. Ненависть стає реакцією захисту, що відповідає насильству над індивідом з боку системи. В цьому випадку можна виділити первинну форму насильства: воно пов'язане з агресією, тиском, демонстрацією сили, приниженням тощо. Це насильство має однібічний вектор, воно здійснюється правом сильного. [1] Такий порядок речей призводить до підвищення рівня насильства в самій спільноті на всіх рівнях – *це буде насильство реакційне*.

Якщо війна є продовженням політики за допомогою насильницьких засобів, вирішення економічних та геополітичних питань, то паливом для війни є ця ненависть, яку не можна подолати ніяким іншим способом, лише тільки змінивши самі умови життя у власному суспільстві на краще. Замість цього людська деструктивність змінює вектор спрямування на вигаданого ворога. Штучно створюється загроза, на яку суспільство відреагує як на загрозу власному життю, цінностям, інтересам. За допомогою ЗМІ ворог демонізується та втрачає людяність, що в подальшому легітимізує агресію своєї групи по відношенню до інших груп, згоду та співпричетність до історичної події (згадаємо цілі держави агресора, від «денацифікації» до «священої війни за цивілізаційні цінності»), а також утворює можливість розкритися агресії у абсолютно жахливих злочинах, масових вбивствах, проявах садизму.

Таким чином, війна – один з найпоширеніших проявів колективної агресії, є наслідком специфічної, для всього людського виду, здатності до агресії, яка проявляється у формі воєнного насильства, виходить з культурних передумов та спирається на генетичні диспозиції. Зіткнувшись з проявами деструктивності у такому масштабі, наше суспільство в майбутньому матиме труднощі з подоланням її наслідків. Як казав І. Кант: «Війна погана тим, що створює більше злих людей, ніж знищує їх». Отже, агресія, яка вкорінена в нашому суспільстві, якою б справедливою вона не була, у відповідь на військову агресію з боку Росії, не буде вичерпана із закінченням війни. Деструктивність як злаякісна пухлина залишиться в нашому суспільстві ще не одне покоління. Обставини, з якими нам доведеться зустрітися, рани, залишені війною, ненависть у душах людей – це наслідки суспільної травми. А способи їх подолання та відновлення суспільства, повернення до мирних реалій – це площина для майбутніх досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Baudrillard, Jean. The Consumer Society: Myths and Structures. Sage, London, England, 1998. 208 pp.
2. Городяненко Віктор. Соціальна деструктивність: види, механізми та чинники актуалізації. Український соціологічний журнал. 2015. № 1-2. С. 71-74.
3. Гьосле. В. Практична філософія у сучасному світі. К: Лібра, 2003. 248 с.
4. Лоренц К. Так зване зло. До витоків агресії. Київ. Знання. 2011. 351 с.
5. Пінкер. С. Добрі янголи людської природи. Чому у світі панувало насильство і чи стало його менше? К.: Наш формат, 2022. 864 с.
6. Рабокоровка Г.В. Війна як чинник формування аксеологічної парадигми. Науково-практична конференція ХНУ ПС ім. І.Кожедуба, 30 червня 2017 р. С.200-203.
7. Романюк Вікторія. Соціальна деструктивність та медіатероризм: концептуально-теоретичний аспект. Теле- та радіожурналістика. 2016. Вип. 15. С. 219-223.
8. Salins, Marshall. Economics of the Stone Age. Routledge, 2017. 346 p.
9. Фройд З. По той бік принципу задоволення. Я і Воно. Київ. Андронум. 2021. 84 с.
10. Фромм Е. Анатомія людської деструктивності. Київ. Біг-Прес. 2012. 488 с.

Мамонтов Нікіта Ігорович

студент 3 курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук

Ходанич Юрій Михайлович

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ШТУЧНОГО РОЗУМУ В ЕВОЛЮЦІЮ ЛЮДИНИ

Як таке, людство вже насправді вимерло, і ми, найімовірніше, вже перейшли на інший щабель еволюції, який є штучним інтелектом. Найближчі кілька поколінь усі людські завдання, як трудові, так й інтелектуальні, будуть замінені штучним інтелектом. Штучний інтелект здатний писати тексти, складати наукові роботи, а також керувати виробництвом. У майбутньому, можливо, і більш креативною, і навіть духовною діяльністю. Раніше вважалося, що при досягненні штучного інтелекту він зможе замінити всі трудові професії. Такі моделі були описані, як у Маркса та Енгельса [2], так і в багатьох інших утопічних філософів. Людині більше не потрібно працювати, а також більше не потрібно думати. Незабаром штучний інтелект буде значно ефективнішим і захопливішим філософом, ученим і художником, ніж людина. Ймовірно, перевершуючи навіть більшість класиків. Багатьох людей турбують спекуляції про те, що штучний інтелект може замінити людину тільки на благо їй у вигляді штучного інтелектуального помічника, який радитиме, керуватиме виробництвом, керуватиме креативними професіями, але не замінюватиме, при цьому, людину. У роботах Маркса було сказано, що при досягненні певного технічного прогресу певні машини зможуть замінити людську працю [2]. Завдяки тому, що людина може позбутися своїх матеріальних потреб, вона може жити в достатку. Це так, проте слід враховувати, в якому часовому проміжку це відбуватиметься. Поки що це можливо, лише якщо загальна соціально-економічна модель людей на Землі може перейти від ринково-капіталістичної моделі до анархічної або менш бажаної комуністичної моделі, в яких людина більше не потребує заробітку на матеріальні блага і може отримувати їх за те, що всі вони виробляються машинами, керованими штучним інтелектом. Однак у цих моделях креативні професії вважаються важливими, бо люди керують штучним інтелектом. На мій погляд, подібна система може протриматися недовго, оскільки рівень розвитку штучного інтелекту прогресує геометричною прогресією, а його нейрони складаються з силікону, що оперують однією з найшвидших частинок у світі та можуть наближатися до швидкості світла. Цю проблему можна перевершити в найближчому майбутньому за допомогою квантових комп'ютерів, які працюють на принципі квантової заплутаності, що дає змогу обходити ліміт швидкості.

Залишається питання: яке місце людства в такому світі? Мені здається, що місце людини в такому світі просто відпадає, оскільки вона більше не потребує праці, адже всю її працю замінила машина. Однак, якщо ми позбудемося інтелектуальної праці, яка забезпечує нашу духовну складову, то людство почне швидко деградувати. Я хотів би описати сценарій, у якому людство буде лише бенефіціаром штучного інтелекту. У такому світі не потрібно буде працювати, думати чи вірити. У перші кілька поколінь, відмовившись від роботи і, ймовірно, інтелектуальної діяльності, ми побачимо найбільший прогрес у галузі науки і мистецтва [3]. Тепер, коли людина більше не потребує турботи про матеріальні потреби, вона зможе зосередитися тільки на цих двох галузях.

Штучний інтелект нескінченно розумніший за нас. Він, як не дивно, створений за нашим образом і подобою, найімовірніше на початкових стадіях. Він матиме ту саму мораль й ту саму духовність, що й ми. Вона буде здатна вірити, думати, розвиватися, відчувати і переживати, а, відповідно, зможе логічно й емоційно відтворювати все те, що виробляє людина. Найімовірніше, все почнеться з наукових досягнень і перейде в досягнення в галузі мистецтва. Оскільки він зможе розвинути будь-які ідеї до неймовірних висот, використовуючи свій швидкий розрахунок, навіть якщо він не буде набагато розумнішим, він зможе думати значно швидше.

Разом із тим, як каже прислів'я: «сильні люди породжують хороші часи, хороші часи

породжують слабких людей, а слабкі люди породжують важкі часи». Таким чином, людське суспільство, без необхідності думати, творити і навіть змагатися зі штучним інтелектом, просто перестане це робити. Звідси випливають два шляхи розвитку. Перший шлях це повернутися до історичних витоків. Хоча він містить багато протиріч. Такий шлях циклічний, рано чи пізно людство досягне того піку, що досягло зараз, і буде змушене знову постати перед вибором: поступитися штучному інтелекту або відмовитися від нього. Другий шлях – шлях повного трансгуманізму. Багато філософів вважають, що людяність повністю полягає в дуалізмі її тіла і душі. Якщо відмовитися від людського тіла, душа більше не буде людяною. Однак я докорінно не згоден. Штучний інтелект, що працює на потужностях квантового комп'ютера, обчислює нескінченну безліч рівнянь у нескінченно малий проміжок часу і зможе скласти для нас ідеальні світи. Ба більше, він зможе скласти нескінченну безліч індивідуальних ідеальних світів, і вони не будуть штучними. Адже питання: «що таке реальність?» досі вельми дискутується й в науковому співтоваристві. Простіше кажучи, ми просто не знаємо, що таке реальність. Наразі вчені галузі квантової фізики виявили нюанс, що насправді найдрібніші частинки матеріалізуються тільки в той момент, коли за ними спостерігають [1]. Зрозуміло, це робиться не просто людським оком, а безліччю апаратів, і будь-яким втручанням сторонніх частинок. Однак усі вони детерміновані. Реальність це така сфера, в якій ми можемо передбачити поведінку тіл і об'єктів. Однак ми не можемо передбачити рух найдрібніших частинок. Цей відступ було зроблено для того, щоб продемонструвати, наскільки наше розуміння реальності обмежене. Штучний інтелект, що оперує квантовими потужностями, зможе створити для нас свої реальності з такими самими справжніми людьми та бажаннями, які можна реалізувати в таких світах. Адже вони аж ніяк не є просто симуляціями. Людина може бути по-справжньому щасливою в такій реальності. Подібна симуляція може забезпечувати добробут і щастя одного індивіда, а також усіх інших індивідів, які перебувають у ній. Вона може містити страждання, радість, турботи, розпачі, пізнання, прагнення, розвиток й усі ті якості, які ми знаємо і любимо, а також додати нові. Вона може варіювати можливості людини до тих параметрів, які зроблять її по-справжньому щасливою. Зробити всіх богів реальними, всі релігії суттєвими, і всі людські душі сповненими сенсу. Відмовитися від такого місця було б вельми дивно, оскільки вважаю, що більша частина супротивників цього сценарію це люди, які заперечують те, що штучний інтелект може бути таким же духовним, як і людина. Люди, які відмовилися б від подібної концепції, приречені на вимирання. Адже на шляху їхнього розкладання, як морально, так і фізично, вони будуть нездатні підтримувати свою життєдіяльність. М'язи атрофуються, як зрештою і їхні розуми. Зрештою, вони будуть поглинені іншим життям. Однак у моєму розумінні прийняти штучний інтелект це порятунок для всього людства.

На закінчення я хотів би відзначити, що, якщо ми відмовимося від такої можливості, то можемо назавжди приректи себе на деградацію, атрофію і стати нездатними на будь-яку трудову чи розумову діяльність. Люди перестануть не тільки бути людьми, але перестануть бути живими розумними істотами. Тоді як, якщо люди приймуть нескінченну безліч індивідуальних, персоналізованих світів, створених під кожного індивіда, вони не стільки приречені на успіх, скільки приречені на виживання і процвітання. Цілком можливо, на досягнення справжнього існування в раю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Freedman S.J., Clauser J.F. Experimental test of local hidden-variable theories. *Physical Review Letters*. 1972. № 14. P. 938-941.
2. Heller H. The industrial revolution: Marxist perspectives. *The Birth of Capitalism: A 21st Century Perspective*. 2011. P. 176-214.
3. Rossi F. Building trust in artificial intelligence. *Journal of international affairs*. 2018. №. 1. P. 127-134.

Маркович Оксана Василівна

*студентка 3 курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Мараєва Уляна Миколаївна*

ПРОБЛЕМА СУСПІЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасне суспільство України взяло чіткий курс на збереження національної ідентичності, що має однією із форм прояву – захист її кордонів. При чому, це стосується визначення кордонів у загальному сенсі. Воєнний час поєднав будь-яку сферу діяльності індивіда із реаліями цілого суспільства. Сьогодні бачимо, що особистісний чинник формування патріотично налаштованого суспільства є одним із «стовпів», на яких тримається прагнення до перемоги. Війна – це складне соціально-політичне явище; стан суспільства, в якому основним видом діяльності є організована збройна боротьба між державами, класами або націями (народами). [3, с. 89] Тому, метою дослідження є визначення психологічного, культурного та політичного аспекту впливу війни на суспільну реалізацію особистості.

Сучасний етап розвитку України вимагає від своїх громадян рішучих дій, які об'єднані одним умислом – боротьба з агресором. І саме в такий момент, для більшості, основними факторами реалізації особистості в умовах війни є її соціально-культурні і соціально-політичні чинники. Після подій 24 лютого 2022 року зрив у суспільному помірному житті призвів до фізичних та психологічних травм, руйнації економіки та інфраструктури, порушив соціальні відносини та призвів до зміни цінностей та стандартів поведінки.

Соціальний аспект охопив досить широку сферу індивідуалізації – від мови до внутрішніх переконань. Українське суспільство за кілька днів мало переорієнтуватись на кардинально іншу для себе реальність, схилиючись, іноді, до дій, які суперечили індивідуальним цінностям та моральним принципам людини. Питання «какая різниця», яким українське суспільство довго нехтувало, вважаючи його неактуальним і толеруючи латентні спроби агресора панувати в українському просторі, сьогодні постає як виклик часу. Отже, соціальний аспект **ОСОБИСТІСТЬ – СУСПІЛЬСТВО** має прояв у формуванні національного розуміння особистості, її ідентифікації та приналежності не тільки через мову як «код нації», а й традиційну культуру і духовні цінності українського народу, що, як і на початку ХХ століття, вириваючи із надр тисячолітньої української історії спротиву, творять нову українську реальність.

Причинами такого спротиву є екзистенційна потреба кожного українця, бажання жити і творити на своїй землі. Наслідком ж цього є особистісний чин кожного, що переходить у суспільне/колективне, впливаючи на хід війни. У мирний час індивід завжди реалізує себе в суспільстві та приносить йому користь, але із настанням критичних ситуацій, які впливають на кожного, трапляються випадки антиподних ситуацій – людина, якій було складно себе реалізувати в мирний час віднаходить своє місце у військових: її зайнятість формує буденність, і, відповідно, особа є реалізована в суспільстві.

Сьогодні індивід щодня вирішує «побудовані перед ним стіни-питання», які відіграють важливий контекст для суспільства та формують вклад у військову міць нашої країни. До прикладу, активним позитивним проявом впливу війни стала масова творчість, як художня, так і прозаїчна, поетична, співоча – культурний український «фронт» збагатився новим поколінням «цвіту нації»; громадські об'єднання за допомогою спільних зусиль купляють боєприпаси та необхідне військове забезпечення для підтримання реального військового фронту; волонтери забезпечують та підтримують внутрішній «фронт» країни, забезпечуючи населення та надаючи йому таку необхідну в даний час допомогу.

Значними та масованими стали об'єднання громадян у різні фонди, які утримуються як самими громадянами, так і заохочуються державою. Так, фонд Сергія Притули здійснює укріплення як внутрішнього тилу країни, надаючи допомогу тимчасово переміщеним громадянам, так і зовнішньому тилу, забезпечуючи необхідним для здійснення військової діяльності. Іншим прикладом міці українців є фонди: «For my Ukraine» (філософія фонду

наступна: об'єднавши зусилля — отримаємо масштабніші результати); фонд «Повернись живим», що орієнтується на надання фактичної допомоги та підтримки Збройним силам України, в тому числі проводить їх навчання; «Razom for Ukraine» як один із прикладів підтримання національної сили з-за кордону (фонд заснований українськими емігрантами в Штатах) — надає гуманітарну допомогу армії, забезпечує тактичною медициною та засобами зв'язку; тощо.

Багато з цих фондів спочатку були невеликими, а її учасники займались гуманітарною допомогою поза основною роботою із невеликою підтримкою, але згодом індивід/особистість, зайнята в одній сфері діяльності формує навколо себе коло небайдужих, відображаючи суспільний інтерес. Одна людина заохочує до дій інших, формуючи невелику «суспільну групу», яка в цілому є однією із форм суспільної діяльності. До того ж, така діяльність «маленького суспільства в суспільстві» сприяє зростанню потужності суспільства не тільки матеріально, але й ідеологічно, наближаючи нас щодня до нашої перемоги.

Політичний аспект війни проявляється, звичайно ж, у загальному політичному настрої суспільства. Оскільки суспільство не може бути однотайним в якомусь рішенні, є більш гуманний спосіб для врегулювання можливих конфліктів інтересів суспільства в загальному феномені соціуму, а саме — демократія. Хоча, як писав Кант: «демократія є одним із проявів нерівності» [5], оскільки думка більшості нівелює значення меншості. В загальному, політичний аспект в Україні, на даний момент, не має не те що чіткої структуризації, а скоріше, немає з чого обирати: із двох бід — менша.

Звичайно, політичні реформи, зміни при владі — це все формує у індивіда ставлення до внутрішнього вибору: десь воно його підриває, а десь навпаки дозволяє йому прогресувати у суспільстві. Україну в даному аспекті не обійшла практика вільного голосу народу, але на період воєнного стану можна зазначити, що така практика «стихла», оскільки єдина легальна влада, що у нас діє — не може піддаватися критиці сьогодні. Тобто, суспільна думка буде нівелюватися перед інтересами держави, які в даний момент спрямовані на два аспекти свого прояву: світовий, який проявляється у боротьбі з корупцією, проте не було відкрито ще жодного кримінального провадження, що можна сказати є «діяльністю на показ», та національний, що передбачає захист територіальних кордонів та моральних настанов України та її населення.

Не менш важливим в умовах війни є психологічний фактор, який закладений в людині безпосередньо. Війна впливає на кожного індивіда, і це не можна заперечувати. Кожен із нас по різному відчуває вплив, який має війна: для когось він безпосередній — оскільки події могли стосуватись його особисто або його рідні; а для когось — загальний, в якому визначальною є людська емоційність. Так чи інакше, війна призводить до зміни характеру та особистісних рис людини. За словами психологів Ю. Яворської та Р. Вовк, війна помітно вплинула на психоемоційний стан людей — спостерігається збільшення звернень на консультації, що стосуються тривожних та депресивних станів, неконтрольованої агресії чи навіть суїцидальних думок, що супроводжуються переживанням втрати: близьких, дому, ідентичності. [4] Проте, якщо скерувати неконтрольовані емоції, в тому числі і негативного характеру, притаманні людині, то в залежності від способу їх використання та мети досягнення наслідок може бути як і позитивний (проявляється у творчості, у активному, піднесеному стані людини), так і негативний (спричинення шкоди собі або суспільству тощо). До прикладу, «лауреат Нобелівської премії Кайлаш Сатьярті зауважив, що всі його великі ідеї народились завдяки гніву, а також визначив, що гнів — це сила та енергія, а закон природи полягає в тому, що енергія ніколи не зникне та не руйнується» [2]. Отже, при правильному спрямуванні як негативної, так і позитивної енергії в людини, ці емоції можна використати на користь собі та суспільству. Живим та реальним прикладом правильного застосування емоційного стану людини буде український солдат, який зараз перебуває у постійному нестабільному емоційному стані, але виконує важливу функцію — боронить терена своєї держави.

Але емоційний стан людини окрім своєї витривалості, має і слабкий бік —

нестабільність та тонка площина, де перехід цієї межі може призвести до саморуйнування особистості, що тягне за собою інші наслідки. На війні цей стан людини кардинально відрізняється від звичного. У кожної людини формується своє власне унікальне ставлення до світу у відповідь на індивідуальну комбінацію впливів з боку війни чи інших стресогенних подій. [1, с. 6] Поруч із подіями на лінії фронту, людина має маленьку війну всередині себе, яка проектується з навколишнього середовища і, при чому, способи врегулювання цієї війни будуть залежати від індивіда. Отже, вирішальним стає вольовий фактор української людини та екзистенційна потреба, де індивід як живий організм, здатний до функціонування та зміни в залежності від обставин, під впливом війни спрямовує індивідуальні цінності та пріоритети на користь колективних інтересів з метою захисту території, ідеології чи просто виживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безушко О.Р. Психологічні стани індивіда, що виникають під впливом і в умовах бойових дій. Український психолого-педагогічний науковий збірник. 2016. № 9. С. 5-8.
2. Пресслужба Міністерства освіти і науки України. Як виникає та впливає злість на стан людини під час війни. 20 липня 2022 року. URL: <http://surl.li/gozqxj>
3. Філософський енциклопедичний словник [за ред. Шинкарука В.І.] К. : Абрис, 2002. 744 с.
4. Шевченко Христина. Психологічне здоров'я українців під час війни і як його врятувати Voice of America – new's portal. 2022. URL: <http://surl.li/gozxl>
5. Fremstedal R. Kierkegaard and Kant on Radical Evil and the Highest Good: Virtue, Happiness, and the Kingdom of God. London: Palgrave Macmillan, 2014. 339 p.

Мордовська Віолетта Романівна
студентка 2 курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Ходанич Юрій Михайлович

МОЖЛИВІСТЬ МИРНОГО МАЙБУТНЬОГО

Початок війн є одним з найбільш страшних проявів людської поведінки, що призводить до нищення та страждань. Незважаючи на те, що історія засвіджує безліч війн, причини, які призводять до воєнних конфліктів, є складними та різноманітними. Одна з найбільш поширених причин війн – це бажання держави або керівників групи збільшити своє впливове становище. Завоювання територій, ресурсів та влади можуть бути вагомими аргументами, які призводять до війн. Наприклад, конкуренція між країнами за володіння родовищами нафти, газу та інших ресурсів може привести до збройного конфлікту.

Ще одна причина війн полягає в національних та релігійних розбіжностях. Конфлікти на етнічній та релігійній основі здатні вилитися у кровопролиття та війну. Наприклад, у багатьох країнах були воєнні конфлікти через розбіжності між різними національностями, етнічними групами або релігійними конфесіями. Інша причина війн пов'язана із суспільною несправедливістю. Умови життя, відмінність в благословенні та можливостях можуть призвести до повстань та революцій, що можуть спровокувати війну. Люди, які вважають, що їхні права та інтереси не захищені, можуть виступати проти державної влади, що може призвести до воєнного конфлікту.

Однак, усі ці причини війн мають спільний чинник, який полягає в тому, що люди мають складну та багатогранну природу, яка може бути вкрай непередбачуваною. Люди здатні до альтруїзму, любові та співчуття, але також можуть бути агресивними, заздрісними і жорстокими.

Одним з фундаментальних принципів філософії є твердження, що люди народжуються з природними правами на свободу та рівність. Але умови, в яких ми живемо, можуть

порушувати ці права та призводити до конфліктів. Крім того, відсутність взаєморозуміння та довіри між різними націями, групами та індивідами може також сприяти розгортанню війни.

Отже, з одного боку, війни можуть бути зумовлені бажанням держави чи керівників групи збільшити свою владу та ресурси, національними та релігійними розбіжностями, а також соціальною несправедливістю. З іншого боку, війни можуть бути наслідком багатогранної та складної природи людей, а також недостатнього взаєморозуміння та довіри між різними націями та групами.

У багатьох випадках війни можна уникнути шляхом дипломатичних переговорів та діалогу, врегулювання конфліктів шляхом мирних засобів та розвитку співпраці та взаєморозуміння між державами та націями. Але це можливо тільки тоді, коли люди зрозуміють, що воєнні конфлікти не тільки приносять страждання та нищення, але також заперечують наші найголовніші цінності, такі як життя, свобода і мир.

Щоб уникнути війн, потрібно розвивати культуру миру та взаєморозуміння, підтримувати демократичні інститути, сприяти розвитку науки та технологій, а також сприяти економічному розвитку та рівноправній дистрибуції ресурсів. Ці кроки можуть допомогти зменшити напругу та нерівність між державами і народами, які можуть стати причиною воєнних конфліктів.

Нарешті, ми повинні зрозуміти, що мир це не тільки відсутність війни, але й позитивний процес, що ґрунтується на взаємодії, взаєморозумінні та взаємоповазі. Мир можна будувати тільки в тісній співпраці з іншими народами та державами, дотримуючись принципів рівності, свободи та справедливості. Таким чином, ми можемо забезпечити мирне майбутнє не тільки для себе, але і для наступних поколінь.

Проблема можливості існування людства без війн є однією з актуальних і важливих у філософії. Війни є не тільки небезпечними для життя людей, але й суперечать ідеї про людське щастя та добробут. Я спробую розглянути думки різних філософів щодо цього питання та дати власну оцінку їхнім аргументам. На думку багатьох філософів, існування людства без війн є не тільки можливим, але й необхідним для збереження миру та стабільності на планеті. Наприклад, Іммануїл Кант у своїй праці «До вічного миру» стверджує, що людство повинно діяти на основі моральних принципів, які забезпечать мирне співіснування на планеті. Він запропонував ідею світового правління, яке б забезпечило міжнародну співпрацю та знищило можливість війн [2, с. 12].

Інші філософи вважають, що існування людства без війн є неможливим, оскільки війни є складовою частиною людської природи. Наприклад, Томас Гоббс у своїй праці «Левіафан» стверджував, що люди по природі своїй знаходяться в стані війни всіх проти всіх, і тому лише держава з її владою та авторитетом може забезпечити мир та стабільність. За Гоббсом, війни можна запобігти лише тоді, коли держава змушує людей поводитися морально та покладатися на закон [1, с. 153].

У свою чергу, Жан-Жак Руссо у своїй праці «Про суспільну угоду» стверджує, що війни відбуваються тільки тому, що люди забувають про свої моральні зобов'язання та природні права. Він вважає, що люди мають природне бажання до мирного співіснування, але це бажання порушується через соціальні та політичні фактори, такі як насильство, нерівність та амбіції. Щоб запобігти війнам, Руссо пропонує створити суспільство, яке буде базуватися на принципах свободи, рівності та братерства, де кожен має право на свою власність і на мирне співіснування з іншими людьми [3, с. 184].

Однак, незважаючи на різноманітність поглядів, більшість філософів згодні з тим, що існування людства без війн є бажаною метою, яка може бути досягнута, якщо люди зможуть перевершити свої природні інстинкти та спрямувати свої зусилля на досягнення миру та гармонії. Це може бути досягнуто шляхом зміни менталітету людей, поширення моральних принципів та розвитку міжнародної співпраці.

З моєї точки зору, існування людства без війн є не тільки можливим, але й необхідним для забезпечення щастя та добробуту всіх людей на планеті. Для цього потрібно забезпечити розвиток міжнародної співпраці, поширення моральних принципів та створення умов для

мирного співіснування всіх народів. Тільки тоді людство зможе перевершити свої природні інстинкти та досягнути миру і гармонії на планеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоббс Т. Левіафан. Київ: Дух і Літера, 2000. 600 с.
2. Гусев В. І. Кант: філософське обґрунтування ідеї миру. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. 2000. Т. 18. С. 8-16.
3. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду або принципи політичного права. Київ: Видавництво «Port-Royal», 2001. 349 с.

Радько Антон Ігорович

студент 2-го курсу, спеціальність «Політологія»

Науковий керівник: доктор історичних наук,

професор Вегеш Микола Миколайович

РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ АВТОРИТАРИЗМУ В ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ АНТИЧНОСТІ

Корені теорії авторитарності як держави, так і суспільства в різних аспектах міфічного, матеріалістичного-емпіричного пізнання, на переконання автора, сягають коренів у постулати й вчення від лідерів провідних античних шкіл Давньої Греції, тому розгляньмо цей період на предмет розвитку авторитарної концепції держави та суспільства в пошуку причинно-наслідкової оферти існування панівних акцепт (системи відповідних ідей) представників суспільно-політичної думки задля об'єктивного відтворення ретроспективи розвитку потрібного явища.

Стародавній світ Європи, на думку більшості дослідників цивілістів, заколисано саме в античній Греції серед симпозиумів перших філософських шкіл. Треба згадати, що в змісті уривків творів, які залишилися від досократиків, ще не порушувалося питання розвитку політичного як відокремленого явища від «загальної природи світу», що й було власне характерною рисою цього покоління мислителів, які ще не володіли основами наукового мислення та його атрибутів як диференціювання, абстрагування, порівняння тощо.

Із настанням популярності **Сократа** (469 г. до н. е. — 399 г. до н. е.) як революціонера тогочасної думки Стародавньої Греції, що запроваджував у своїх «евристичних» бесідах аналітичні форми осмислення дійсності, роблячи центром всесвіту безпосередньо людину та її сутність, почалося диференціювання царин життя, де центр себе реалізовував у відділеному від себе світі. З цього пункту в сократичному періоді філософії почалося осмислення одного з класичних філософських питань – «Який найкращий державний устрій?». Це питання стало актуальним, коли настало розуміння в тогочасних філософських ученнях окремої природи держави від людини та їхнього перманентного, життєво важливого зв'язку.

Найбільш відомими й концептуальними в аналізі політичного буття людини в державі стали такі послідовники Сократа, як Платон і Арістотель. Саме їхні твори стали основоположними для детермінації політичного в науці.

Платон (427 до н. е. — 347 або 348 до н. е.) за допомогою образу Сократа в працях «Держава» та «Закони» висловив свої погляди щодо основ душевного та психічного укладу людини, задля вдосконалення буття якої має бути створено за розвитком думок філософа найкращий державний лад.

На думку автора дослідження, авторитарні початки контролю особистості, створюючи притаманний для нього принцип антропосимізму, у шляху до першої утопії в історії людства Платон впроваджує такими положеннями в діалозі «Держава»: Природа така, що люди народжуються у своїй мірі недосконалими, що виражається різними домішками металів в їхніх душах. Найкращі з них, які від природи мають правити, є класом філософів, що мають апріорі достатньо розуму та кмітливості завдяки їхньому обранню жеребкуванням від богів, щоб

підтримувати ідеал спільного побуту, відсутності «шкідливої» приватної власності, природного класового поділу на всім відомі три верстви (філософи, стражі, ремісники) [2, с. 137-139]. Тобто тут уперше пролонгується авторитарний принцип необхідності панування одних над іншими за природними показниками від богів «*наявності домішок міді, срібла, золота*» в душах людей. Такі показники для сучасної політичної науки є цілком абсурдними, але принагідно для нашої тематики, що вже цього часу було підсвідоме вкраплення у фундаторську філософію Платона положення про підсвідому зверхність однієї групи над іншими, що є одним з наріжних каменів авторитаризму.

Держава має цензуру для виховання класу своєї каральної опори «стражів», послуговуючися заборонаю «*пісень, які розм'якшують душу, тіло*» та впровадженням на власний розсуд музичних творів «*воюючі, живі, утішливі, що прославляють силу та подвиги обраних богів*» [2, с. 137-139]. Тобто уже можна констатувати про перші натяки на опору авторитарної влади - каральний орган «стражів», що начебто захищає від ворогів «ідеальну державу» і для забезпечення ідейно-матеріальної сталості влади філософів має бути ретельний підбір матеріалів для «музейного» виховання з творів мистецтва.

Загалом «Держава» як *magnum opus* Платона пронизана авторитарною тенденцією, що через природні пороки людей, які сам Платон неодноразово бачив за життя у вигляді їхніх злочинів, має бути встановлено режим правління філософів, щоб досягнути спільного для всіх громадян «загального блага та справедливості» [2, с. 138]. Але треба зазначити, що вся нива авторитарних початків державного ладу Платона ґрунтуються на його міфічному світогляді й певному утопізмі, тобто недоведених і простих, невідривних від свідомості людських бажаннях, що знаходять своє відтворення в пантеоні символічних богів, заборонених до критики постулатах існування, імплементованих суто на підставі необґрунтованих нічим підсвідомих прагненнях і почуттях, бажання найкращого, найприємнішого, найкориснішого блага для всіх і вся, незважаючи на навколишні обставини буття. Такий комплексний міфічно-утопічний світогляд, на думку багатьох дослідників політичних режимів, складає електоральну й адміністративну основу для існування сучасних авторитарних режимів.

Перше академічне покоління нових давньогрецької мислителів, виховане Платоном, стало на щабель вище в осмисленні дійсності, удосконалюючи розпалений бесідами Сократа логічний аналіз методами емпіричного встановлення джерел знання – спостереженням, порівнянням, абстрагуванням, диференціюванням за ознаками, що дійсно оточували учнів, які могли відчутти об'єкти свого дослідження всіма сенсорними системами організму, піддати сумніву застарілі норми про буття ключових речей, прагнули більшого та головного – точного та реального, близького до своїх потреб, можливостей людського смертного інтелекту пояснення закономірностей, можливості перекреслити їх природою речей, що можна проаналізувати з дійсним причинним матеріалом і одразу зрозуміти, побачити від нього реальний результат, а не міф чи утопічні тези, з якими неможливо таке зробити, бо в них можна тільки вірити, тому що вони по суті не аналітичні – такі, що не можна перевірити вищеописаними способами.

Лідером цього покоління діячів став **Арістотель** (384 до н. е. – 322 до н. е.) – автор трактатів «*Метафізика*», «*Категорії*», «*Нікомахова етика*», які зробили його першим ученим-енциклопедистом, тобто науковцем, що зробив основоположний вклад у багатьох науках.

Авторитарність буття як явища вже суто політичного можна простежити в багатовекторній праці мислителя – трактаті «*Політика*», де засобом аналізу думок своїх попередників, навколишніх тогочасних тенденцій людської психіки, існуючих тоді державних інституцій Арістотель виділяє в різні категорії їхні елементи, надаючи їм характеристику та вводячи їх у систему політичного буття, щоб відповісти на класичне вищеописане питання політичної філософії античності.

У доктринальному змісті трактату можна простежити наступні тенденції та принципи, що здійснили значний стрибок як у розумінні держави античним світом, так і виокремленню із загальної філософської маси знання рис детермінації категорії авторитаризму: Завдяки відокремленню категорій «людських спільнот» та «державного правління» Арістотель

визначив їх як окремих учасників відносин між одне одним, тому стало можливим схаркетризувати зміст їхніх зв'язків. Для Арістотеля відносини між державою та людиною є аналогічними стосункам у домашньому господарстві між рабом та господарем, які перебувають у становищі абсолютного пана та абсолютного послужника [1, с. 16-21]. Але в їхніх стосунках важливий чинник спільного блага, яке ще як для Платона залишається всезагальною і вищою метою існування [1, с. 16-21]. І тому як господар має ставитися до свого раба з почуттям всезагального блага, так і держава в обличчі своїх представників – до своїх громадян. Тобто Арістотель уже наукометрично встановив один з філософських постулатів авторитаризму, що є ті, хто обов'язково панують над тими, хто обов'язково має підпорядковуватися, бо такою є, на переконання ученого, соціальна природа за їхніми характеристиками, як кращість, знатність, інтелект, цивілізованість, але вже задля того, щоб досягти спільного для обох боків такого соціального конструкту здобуття блага.

З цього «Політика» починає опис найкращої організації «державного правління» з аналізу відомих Арістотелю місцевих порядків у різних полісах Греції (Спарта, Крит), власне окремих проектів інших мислителів – Платона, Драконта, Фалея Халкедонського тощо, який завершується узагальненням в поділі усіх видів державного ладу на «правильні» (аристократія, монархія, політія) та «неправильні» (олігархія, демократія, тиранія) [1, с. 35-129]. Ключовим чинником для цієї класифікації став вищеописаний поділ людей на «кращих панів» та «гірших рабів», де в «неправильних» формах правління чільне місце займають люди, байдужі до спільного блага, зацікнені на своїх дрібних інтересах рабського походження, а в «правильних» – панівна верхівка обрана з кращих представників освіченої та добросовісної знаті, що послуговується мірилом спільного блага для всіх, що можуть істинно допомогти своєю волею отримати його тільки вони в силу своєї природної кращості, еталонності в способі життя від загальної маси [1, с. 35-129]. Принагідно, що Арістотель таким чином увів розуміння окремішності в суспільстві еліти, що як у демократіях, так і в авторитарних політиях, зазвичай, має очолити владу та детермінований законодавством регламентований державний апарат.

Отже, наступні тенденції вирізнили прорив Арістотеля від Платона щодо початку генези авторитарного суспільства та держави в їхніх теоріях. Арістотель порівняно з Платоном визначає джерело авторитету панівних класів «кращих з спільнот людей» не міфологічний жереб богів, а реальне мірило за якісними ознаками освіченості, знатності, багатства, мудрості, посади в давньогрецьких полісах, що робить концепцію першого більш продуманою, дійсною, прогресивною, навіть фундаторською.

Арістотель почав ретельну інституалізацію колішат механізму відносин держави та суспільства тогочасної політичної філософії через аналіз тогочасних державних органів, їхню ефективність, людську масу, яка циркулює з себе кращих представників для їхнього верховенства на основі природної кращості за реальними духовними, майновими ознаками знатності, де вона створює свій «правильний» або «неправильний» державний устрій, у якому ключовим чинником правильності є спрямованість управлінських зусиль на вищу мету спільного блага чи власних корисливих інтересів, що відкрив фактично для світу авторитарний принцип класових еліт, що мають свої інтереси або/одночас ідею всезагального блага, заради якого має бути встановлено їхній режим для маси громадян. Коли Платон репрезентував свій лад як єдине та нероздільне по суті єство, де всі живуть загалом, виконуючи на рівні спільну роботу під орудою правителів-філософів з карально-захисним класом стражів, що покликані забезпечити сталість від внутрішніх і зовнішніх «неідеальних» загроз. Але механізмів та керівництв для здійснення своєї мрії Платон по суті не дав, на відміну від Арістотеля, який рівномірно присвячував рядки як цілям, так і механізму їхнього здійснення.

Отже, античний період розвитку структур і елементів авторитаризму в політичній думці найбільших філософів свого часу Платона та Арістотеля вирізняється насиченою, лінійною, змістовною еволюційною лінією розвитку первинної системи наративів про авторитарність держави та суспільства від комунітарного ладу з суспільною масою, поділеною

на три провідні класи за божественним жеребкуванням, де авторитарним станом є філософи, які спираються на свою божественну приреченість у плані авторитету й спричинену з неї просвітленість, що покладається на своє право виховувати за допомогою жорсткої протоцензури сумлінних і відданих стражів як карально-захисну опору задля досягнення усіма верствами найвищого блага на ниві міфічно-утопічних уявлень про надзагальний побут... До реалістично-емпіричного прориву Арістотеля в інституалізації й наповнення змістом структури відносин держави та суспільства, де є чітко пролонгована загальна маса громадян господарів і рабів з циркуляцією панівних еліт на підставі якісних ознак освіченості, знатності, заможності, місця та статусу в існуючому публічному апараті з чітким регламентом і повноваженнями, у якому головним чинником новоописаних Арістотелем для античної думки відносин індивіда й влади є досягнення спільного блага для обох боків, що робить можливим існування «правильних», на переконання творця «Політики», державних устроїв, серед яких в основному ті, де панує його авторитарна еліта з обмеженим доступом до влади мас на підставі вищеописаних джерел і мірил авторитету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогрецької О. Кислюка . Київ : Основи, 2000. 239 с.
2. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.

Скорондяк Станіслав Миколайович

студент 2 курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент

Матвієнко Оксана Іванівна

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ: ВІД С. К'ЄРКЕГОРА ДО М. ГАЙДЕГГЕРА

Екзистенціалізм або філософія існування (фр. existentialisme від лат. exsistentia – існування) – напрям у філософії ХХ століття, що позиціонує і досліджує людину як унікальну духовну істоту, що здатна до вибору власної долі. Основним проявом екзистенції є свобода, яка визначається як відповідальність за результат свого вибору.

Течія у філософії, що сформувалася в Європі ХІХ-ХХ ст. Першими до екзистенціалізму у своїх працях звернулись датський філософ Сьорен К'єркегор та німецький філософ Фрідріх Ніцше. У ХХ ст. екзистенціалізм розвивався в працях німецьких (Мартін Гайдеггер, Карл Ясперс) та французьких (Габріель-Оноре Марсель, Альбер Камю, Жан-Поль Сартр) філософів та письменників.

Основним положенням екзистенціалізму є постулат: екзистенція (існування) переує есенції (сутності). У художніх творах екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя[1].

Сьорен Кіркегард мав радикальні релігійні погляди, увійшов у конфлікт з офіційною данською церквою. Знав на високому рівні античну філософію, був богословом, його тексти і наукові праці в цих напрямках представлені на високому рівні. Був опонентом Гегеля, знав його філософію. Прийшов до висновку що потрібно впроваджувати зміни, потрібно сприймати не абстрактний Світовий розум філософії Гегеля, а конкретну екзистенцію людської особистості. Володів діалектичним методом свого вчителя – Гегеля, який використав для екзистенційного розвитку.

Три стадії людського існування: ключове поняття у К'єркегора – це опис трьох типів («стадій») людського існування. К'єркегор спочатку сформулював це у своїй книзі «Або – або» («Enten – Eller» / «Either – Or»), а потім – у своїй роботі «Кінцева ненаукова післямова до книги «Філософські крихт»»[6].

Таким чином, С. К'єркегор виділяє три рівні («стадії») усвідомлення та існування

конкретної людини:

- 1) Гедонічна / насолоджується («естетична») – заради задоволень;
- 2) Відповідальна або раціональна («етична») – заради гідності або заради розуму;
- 3) Духовна (релігійна) – заради Вищого («Бога»).

Ж. - П. Сартр і А. Камю, письменники і лауреати нобелівських премій, передали екзистенційні роботи у формі художніх творів; стверджували, що людина це *tabula rasa*, тобто «чиста дошка»; «Існування передує сутності, оскільки вона формується самою людиною, її власним «я». Іншими словами, людина є лише тим, що сама із себе зробила. Людина мусить бути діяльнісною»; знаходилася у стані тривоги, тобто у стані людини, яка обрала не лише власне буття, а й виступила у ролі «законодавця людства»[4].

Інший – той, хто визначає межі твоєї свободи своєю свободою. Він своїм існуванням визначає кордони волі, свободи, фізичної присутності нашого «я».

В основі екзистенціалізму лежало твердження абсурдності буття. У перекладі слово «абсурд» означало «недоречний, безглуздий». Абсурд - це розлад. Людина бачила у навколишньому світі лише те, що хотіла, тим самим проектувала свої дії і погляди. А. Камю стверджував: «Абсурд є метафізичним станом людини у світі». Відповідальність за людину несе вона сама, її існування посіло чільне місце. Особистість виступила подвижником, тому їй довелося жертвувати собою, аби виправдати своє існування. Вона вже самим актом народження виявилася закинута у світ без волі і бажання. З моменту появи у світі людина одержала від природи смертний вирок, термін виконання якого їй невідомий[4].

У трактаті «Буття і час» (1927) М. Гайдеггер поставив на перше місце питання про сенс буття, який, на його думку, виявився «забутим» традиційною філософією. Розкрив людське існування як «*Dasein*» (присутність, тут-буття – неможливо передати всю глибину і коректно перекласти, Гайдеггер вважав що є тільки дві мови здатні передати глибину філософії – грецька і німецька). Гайдеггер прагнув розкрити цей сенс шляхом аналізу проблеми буття людини у світі. Власне, лише людині властиве осмислення буття, саме йому «відкрито буття», саме таке буття, як екзистенція і є тим фундаментом, на якому повинна будуватися онтологія. За Гайдеггером, особистість гостро переживає тимчасовість буття, але орієнтація на майбутнє дає особистості справжнє існування, а «вічне обмеження справжнім» призводить до того, що світ речей в їх повсякденності затуляє від особистості її кінцівку. Такі ідеї, як «турбота», «страх», «вина» і т.д., висловлюють духовний досвід особистості, що відчуває свою унікальність, а разом з тим однократність, смертність. Він зосереджується на індивідуальному початку в бутті людини – на особистісному виборі, відповідальності, пошуках власного «Я», ставлячи при цьому екзистенцію в зв'язок зі світом у цілому[6].

Таким чином, Сьорен К'єркегор в XIX ст. дав початок суттєво новому напрямку філософської думки. Його дійсно можна вважати предтечею однієї з домінантних течій філософії нашого часу.

Філософія екзистенціалістів (Сартр, Камю та ін.) цей напрям оформили в літературно художній формі, завдяки чому екзистенціалізм мав, по суті, світове поширення і дуже сильно вплинув на сучасну філософську думку в цілому.

Мартін Гайдеггер не вважав себе представником екзистенціалізму, попри те, що екзистенція має суттєве значення в його філософських творах. Він став творцем так званої «фундаментальної онтології – вчення про істину буття». Мова його філософії надзвичайно оригінальна, в словник філософських термінів він увів такі загальновідомі поняття, як: «*Dasein*», «*das Man*», «*Sein zum Tode*». Він був змушений використовувати нові терміни в своїх текстах, оскільки для його філософії, як він вважав, поки що немає відповідної мови.

Вчення екзистенціалізму носить яскраво виражений морально-етичний характер і тому, я вважаю, цьому вченню необхідно приділяти більше уваги. Основні ідеї були засвоєні іншими напрямами сучасної філософії і до цього часу продовжують впливати на людей через філософію, літературу і мистецтво.

Варто частіше звертатись до нього і розмірковувати над його головними питаннями, оскільки, як вже було сказано вище, від цього залежить сенс нашого існування, нашого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дахній А. Людина ХХ століття крізь призму філософії Сьорена К'єркегора // Українська К'єркегоріана. Доповіді міжнародного семінару, присвяченого пам'яті Григорія Маланчука: «Сьорен К'єркегор і його роль в інтелектуальному житті Європи». Переклади і документальні матеріали. Львів: Центр гуманітарних досліджень ЛДУ ім. І. Франка, 1998.
2. Екзистенціалізм. URL: <http://surl.li/gozrq> (дата звернення: 27.02.2023).
3. Екзистенціалізм Сьорена Кіркєгарда. URL: <http://surl.li/gozrm> (дата звернення: 01.03.2023).
4. Жан-Поль Сартр. URL: <http://surl.li/gozrk> (дата звернення: 03.03.2023).
5. Луцький Л. Екзистенція як стиль існування // Політика і культура. – К., 2001. – №27.
6. Мартін Гайдеггер. URL: <http://surl.li/gozri> (дата звернення: 05.03.2023).
7. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії: Проблема людини. – К.: Наук. Думка, 2000.

Сомош Єлізавета Михайлівна

*студентка 1 курсу, спеціальність «Філософія»
науковий керівник: кандидат філософських наук
Ходанич Юрій Михайлович*

ПРОБЛЕМА БЕЗСМЕРТЯ ДУШІ У ПЛАТОНА

Питання смерті переслідує людей з початку їх існування. Кожний вчений, філософ та навіть релігії відповідають на нього по-різному, але, не враховуючи цього, ми все ще не знаємо точну відповідь на це запитання. Саме ця невідомість і лякає нас, ми продовжуємо боятись смерті. Задаємо питання, що буде з нами після неї.

Намагаючись втамувати цей страх, Сократ в діалозі Платона «Апологія Сократа» намагався переконати своїх друзів у тому, що смерті не варто боятись. «Оскільки ми не знаємо, що таке смерть, боятися її нелогічно» [1, с. 37].

Платон був одним із перших філософів, який підняв питання безсмерті душі й «доніс» його людям. Всього в своєму діалозі він згадав три аргументи на користь безсмертя душі. В цілому останні припускають своєрідний дуалістичний погляд. Можна подумати, що такий погляд робить несуттєвими аргументи на користь безсмертя: якщо ми нематеріальні душі, хіба не очевидно, що ми повинні пережити смерть? Важливо розуміти, що хоча віра в безсмертя часто пов'язана з вірою в душу, немає безпосереднього шляху від останньої до першої. Тобто немає очевидної суперечності в тому, що ми є нематеріальними душами, які перестають існувати разом із нашими тілами.

В першому аргументі Платон замислювався над протилежностями: ніч-день, справедливість-несправедливість, швидко-повільно, добро-зло, життя-смерть. Він також зауважує, що в кожній парі протилежності взаємно обумовлені. Щоб пізнати справедливе, ми маємо зустрітись з несправедливим, повільне оцінимо тільки на тлі швидкого. Як і смерть оцінимо лише після життя. Але якщо смерть та життя є протилежностями, то щось могло стати живим лише після того, як спочатку було мертвим, тоді ми повинні, в тому чи іншому сенсі, існувати не лише в класичному для нас розумінні «життя» а й поза його межами.

Більше того, виявляється, протилежності не тільки пов'язані, а й виникають одна з одної.

Платон зазначає, що душа відправляється в царство Аїда, що і виявляється переходом з життя до смерті. Але якщо всі протилежності пов'язані, то чи має існувати перехід зі смерті до життя? «Живі походять від мертвих не менше, ніж мертві від живих. Але я думаю, що ми вирішили, що якщо це так, то це достатній доказ того, що душі померлих повинні існувати в якомусь місці, з якого вони відроджуються» [2, с. 244] – зауважує Сократ.

Другий аргумент на користь безсмертя душі базується на розумінні знання як пригадування. За цією теорією все, що ми пізнаємо в цьому житті, все що вважаємо красивим, це все нагадування про наше минуле, в якому ми вже пізнавали ці речі, а в цьому житті

намагаємось відродити свою пам'ять про них.

Цю точку зору підтримав Кебес. «Те, що ми називаємо навчанням, насправді є просто спогадом. Якщо це правда, то, безсумнівно, те, що ми згадуємо зараз, ми повинні були навчитися колись раніше, те, що неможливо, якщо наші душі не існували десь до того як вони увійшли в цю людську форму. Тому ймовірно, що душа є безсмертною» [2, с. 250].

Оскільки кожна людина може переконатися в тому, що в її душі є знання та тяга до краси. Для Платона це ідеї, абсолютні та вічні сутності. Якщо душа знає про них, то вона існувала раніше, ще до народження людини. Цей аргумент доводить існування душі до втілення її в образі людини.

Третій аргумент змушує Кебеса відповісти:

«Здається, що ми отримали доказ половини того, що ми хотіли, – що душа існувала до народження, – але тепер нам потрібно також довести, що вона існуватиме після нашої смерті не менше, ніж до нашого народження, якщо наш доказ полягає в тому, щоб бути повним» [2, с. 256].

Це приводить Сократа до іншого аргументу на користь безсмертя душі: «Я вважаю, що ми повинні запитати себе: що це за річ, яка природно постраждає від долі розсіяння? За що нам боятися цієї долі, а за що ні? Коли ми відповімо на це, ми повинні розглянути, до якого класу належить душа; і тоді ми дізнаємось, відчувати впевненість чи страх щодо долі наших душ» [2, с. 256].

В своїй думці Сократ поділяє речі на складні і прості. Якщо річ складна, то її можна знищити, розділивши на частини. Прості речі є цілими, вони не мають частин, тобто не можуть бути зруйнованими шляхом розділення. Отже, якщо душа нескладна, вона незнищенна, і тому не може бути знищена смертю.

Тут виникає питання, чому Сократ відносить душу до нескладних речей? Сократ запитує: «Чи не є ймовірним те, що завжди постійне і незмінне є не складним, а те, що не постійне і змінне, є складним?» [2, с. 258]. Він приходить до висновку, що всі нематеріальні речі є не складними, але до складних речей він відносить тіло людини, яке є вразливим до навколишніх факторів. Але якщо душа постійна і незмінна, а тіло непостійне і мінливе, душа має менше шансів бути знищеною смертю, ніж тіло. Але тіло не руйнується смертю, його вразливість до навколишніх чинників приводить до неї, тому тим більше душа повинна бути знищена смертю. На цей аргумент Сімміас заперечує:

«Ви можете сказати те саме про налаштування струн музичного інструменту, що вона є чимось невидимим, безтілесним, чудовим і божественним, що знаходиться в налаштованому інструменті, тоді як сам інструмент і його струни матеріальні, складені, земні та тісно пов'язані з тим, що є смертним. Тепер припустимо, що інструмент зламався, або його струни порізані чи зламані. Відповідно до вашої теорії налаштування все ще має існувати – воно не може бути зруйноване, тому що було б неможливо уявити, що коли струни зламані, інструмент і самі струни, які мають смертну природу, все ще існуватимуть, а налаштування, яке поділяє природу та характеристики божественного та безсмертного, більше не повинно існувати» [2, с. 262].

Але цим аргументом він суперечить теорії пригадування, про існування душі до життя, яку сам затвердив. Сократ додає: «Ми бачимо тепер, що душа працює прямо протилежним чином. Вона керує всіма елементами, з яких складається, протиставлена їм майже в усьому протягом усього життя, і здійснює будь-яку форму контролю...» [2, с. 262].

Кебес пропонує інше заперечення: «Навіть якщо душа менш схильна до знищення, ніж тіло, з цього не випливає, що в кожному разі душа існує довше. Тіло людини менш схильне до руйнування, ніж пальто, але незважаючи на те, що я переживу більшість своїх пальт, цілком можливо, що принаймні одне з моїх пальт переживе мене. Тож чому б не сказати, що за аналогією можливо, що принаймні в деяких випадках душа знищується під час смерті, навіть якщо тіло залишається?» [2, с. 263].

На це Сократ заперечує, мовляв, ніщо не може бути протиставним водночас, число 3 не може бути парним і непарним водночас, як і душа не може бути складною та простою

водночас. Він вважає неодмінною властивістю душі бути живою. Отже, душа не може мати протилежної властивості, якою є мертвою. Отже, душа не може померти.

Платонівська теорія про безсмертя душі, отже, є однією з його найвпливовіших ідей, яку доповнювали, розвивали та критикували філософи від пізньої античності до нашої доби. Його теорія полягала в тому, що душа людини є незнищенною та безсмертною, вона не може зазнати фізичної смерті, яку здатне знати наше тіло, після чого вона продовжує свою власну духовну подорож, звідки вона прийшла. Аргументами, згаданими в діалозі «Федон», він підтверджує свою теорію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Платон. Апологія Сократа. *Діалоги*. Київ: Основи, 1999. С. 20-41.
2. Платон. Федон. *Діалоги*. Київ: Основи, 1999. С. 234-292.

Трофимов Богдан Костянтинівич

студент I курсу, спеціальність «Філософія»

науковий керівник: кандидат філософських наук

Ходанич Юрій Михайлович

ПРОБЛЕМА «СУСПІЛЬСТВА СПЕКТАКЛЮ» В КОНЦЕПЦІЇ ГІ ДЕБОРА

Доступність, відкритість, поінформованість, автоматизація, надбання – з одного боку, і обеззброююча, хибна різноманітність – з іншого. Людина втрачена, вона занадто мала, щоб усе знати про світ. А життя в невідомості означає життя в страху та невдоволенні.

Слово «віртуальність» етимологічно походить з латині. *Vir* – чоловік. Римляни утворили від нього інше слово – *virtus*. Воно означало сукупність властивих чоловікові якостей – фізична сила, моральна гідність. Але цінність будь-якого авторитету відносна, система розширюється, і вже сама не може стежити за своїми межами, вона розпадається.

Література, психоаналіз, кінематограф – це посередники, які беруть участь у процесі висловлювань, що раніше були самодостатніми і без цього. Натомість, культура сучасності дихає під знаком постмодерну. Цей стан сучасної культури – синтетичний стан філософських позицій, усього минулого багажу мистецтв, помножений на масову культуру сьогоденної мережі мовлення. Особистість поступово втрачає свою унікальність, стає уніфікованим елементом безглузлого калейдоскопу масок, стає об'єктом серед об'єктів.

Так, наприклад, Жан Бодрійяр причиною такого відокремлення вважав розрив між знаком та об'єктом. Знак перетворюється на самостійний об'єкт, який за допомогою довгого ряду самокопій повністю відривається від реальності, яку він покликаний позначати, і утворює віртуальну реальність, яка не має нічого спільного зі справжньою реальністю.

Або ж фігура Славоя Жижека як чудовий приклад образності чарівності та манер – образ, який загалом грає злий жарт із філософом. Деякі назвуть його швидше людиною, яка розповідає смішні інтелектуальні анекдоти про тоталітаризм на прикладах класики кінематографа, що є наміром донести до глядача яскраві ідеї психоаналізу. Жижек любить грати у ці постмодерністські ігри, і часом його гра може заміщати собою роботу думки. Нівелювання спроб рефлексії у вже заготовлену обгортку [1].

Але варто зазначити, що за фасадом епатажу Жижека стоїть багаж знань, наприклад, Ж. Лакана, який, у свою чергу, базовою схемою свого вчення вважав відому тріаду: уявне – символічне – реальне.

Кожен із елементів тріади взаємопов'язаний з іншими, а розмикання одного неминуче призведе до розпаду всієї конструкції.

- Уявне – це дії іншої людини, від якої суб'єкт намагається психологічно

захиститися, і тому створює ілюзорний образ власного «Я».

- Символічне – це інша людина сама по собі.
- Реальне – це те, як суб'єкт сприймає події, його реальність.

Виходячи з цих закономірностей, можна вважати, що все, що нас оточує зараз – це ніщо інше як суспільство вистави. І, як писав Гі Дебор: «Цей світ є ніщо інше, як гнітючість псевдонасолоди» [3, р. 33-45].

У суспільствах, які досягли сучасного рівня розвитку, все життя проявляється як величезне нагромадження спектаклів. Все, що раніше переживалося безпосередньо, відтепер відтіснено у виставу.

Отже, очевидно, що «спектакль» – це безперервна опіумна війна, яка ведеться з метою знищити в думках людей відмінності між товарами та життєвими цінностями, між розвагою та виживанням. І людина, яка споглядає цю виставу – суто пасивний індивід.

Роль людини в цьому одна – глядач. Життя замінюється видовищем. Пасивність – головний лейтмотив такого буття. І чим більше людина споглядає, тим менше вона живе. Сама реальність замінюється фрагментами і образами, які носять характер суто пасивних настанов. Втрачається свідомість і людина вже не в силах змінити цю поневолюючу реальність [4, р. 56-74].

Ідеї «суспільства спектаклю» мають ознаки капіталістичного устрою, який включає в собі заміну поняття «бути» на «мати». Гі Дебор, натомість, вважає, що суспільство спектаклю йде ще більш вразливим шляхом, замість «мати» приходить «здаватися». Сама людина втрачає людські якості, тепер вона лише образ серед образів. Відносини між людьми також здійснюються за допомогою образів, що породжує роз'єднання людей та процвітання самотності. Ці образи конфліктують з іншими образами, витісняючи один одного та нав'язуючи нові і нові псевдоблага – уявні цінності тепер там, де є образи, які знайшли собі найбільшу популярність серед інших образів. Дебор демонструє, як будь-яке явище, процес та вид діяльності стають підпорядковані виставі. Інститут сім'ї? – «сімейна в'язниця», з якої також вибудовується якнайбільше стимулів споживання. Друзі та колеги? «Псевдоколективність», сфера для культивування уявного суперництва. Ідеї Гі Дебора укладаються у послідовній дереалізації сучасного суспільства, намірах залишити будь-яку рефлексію та намірах заперечувати суспільство, в якому живуть люди [5, р. 64-76].

На думку Дебора, саме таке суспільство спектаклю є причиною пасивності мас, яку ми спостерігали у другій половині ХХ сторіччя, і спостерігаємо зараз. Місце реальності зайняло видовище.

Отже, видовище – це не просто видимість, не просто зображення, не розвага, і тим більше, не позначення. Видовище включає в собі все суспільство, як і суспільство включає його. Зникли слова та тіла. ЗМІ зайняли місце пам'яті та мови, держава злилася з незаконністю, життя – з торгівлею. Минулого ніби більше не існує, воно щохвилини переписується. Протиставлення справжнього і підробленого, реального і застаріло. Образи диктують уяві людей, які перестали розмірковувати критично, робити вчинки і висновки, оскільки замкнуті у ролі глядачів.

Можна підвести підсумки цитатою Гі Дебора: «Вона стала некерованою, ця «розпечена земля», де нові страждання гримуються під колишні радощі; і де люди так бояться. Вони перевертаються з боку на бік ночами, але їх пожирає полум'я. Вони прокидаються, перелякані, і шукають життя навпомацки...» [2, р. 199].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жижек С. Чума фантазій. Кіберпростір, або нестерпна замкнутість буття / Пер. з англ. Е. С. Смірновой. Харків: Вид-во Гуманітарний Центр, 2012. 388 с.
2. Debord G. The Society of the Spectacle / Published: Benjamin Noys University College. Chichester, 1973. 402 p.
3. Jorn A. Mémoires / Published: Jorn's Edition Bauhaus Imaginiste. Copenhagen, 1959. 169 p.
4. Merrifield A. Guy Debord / Published: Reaktion Books. Edinburgh, Scotland, 2005. 174 p.
5. Vaneigem R. The revolution of everyday life / Translator:
6. Donald Nicholson-Smith. Publisher: Rebel Press; Expanded edition, London, 2001. 297 p.

Шпуганич Анастасія Петрівна
студентка 3 курсу, спеціальність «Право»
науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Шандра Богдана Богданівна

ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

У сучасну епоху соціально-економічної та духовно-моральної кризи, коли руйнуються багато старих цінностей, постає потреба вироблення нових стійких норм і правил поведінки людини в суспільстві. Людина повинна одночасно усвідомлювати, як і свою власну унікальність і неповторність, так і нерозривний зв'язок з породившою її природою і соціумом, який формує і розвиває його як певну особистість. Ці нові норми і цінності повинні відстояти безумовну самоцінність свободи особи, обґрунтовуючи одночасно конкретні шляхи і способи для безконфліктної комунікації індивіда та соціуму, особистості і суспільства.

Ще в першій половині ХХ століття В.І. Вернадський розглядав виникнення людської свідомості як закономірний результат біосферної еволюції, в результаті чого свідомість надає все зростаючий вплив на біосферу завдяки матеріальній діяльності людства. Але ця діяльність безпосередньо залежить від розвитку когнітивних здібностей людини, які знаходять найвище вираження в плодах науково-технічної діяльності. Вернадський писав: «Ноосфера - є нове геологічне явище на нашій планеті. У ній вперше людина стає найбільшою геологічною силою. Вона може і повинна перебудовувати своєю працею і думкою область свого життя, перебудовувати докорінно порівняно з тим, що було раніше» [1, с.13].

Разом з тим, зростання масштабів діяльності людей і загальнопланетарне охоплення діяльності людської цивілізації створюють умови для формування нової етики відповідальності. Так, Г. Йонас стверджує, що сьогодні повинна бути переглянута сама доктрина відповідальності, необхідно здійснити перехід від традиційної відповідальності винного до відповідальності попереджуючої, охоронної. Оцінюючи глобальність сфери людської діяльності, Йонас в своїй книзі «Принцип відповідальності» пише: «Сучасна техніка принесла з собою дії настільки нового масштабу, що поширюються на настільки небувалі об'єкти і тягне за собою настільки небувалі наслідки, що рамки колишньої етики більш не в змозі їх вмістити ... Зрозуміло, старовинні приписи етики «ближнього», приписи справедливості, милосердя, чесності і т. п. все ще, у своїй задушевній безпосередності, зберігають значення для найближчої, повсякденної сфери людської взаємодії. Однак над сферою нависає розростаюча область колективної дії, де діячі, вчинки і їх вплив вже не ті, що в сфері близькодійства і область ця, через колосальність своєї могутності, нав'язує етиці новий, перш немислимий вимір відповідальності» [2, с.50].

Етика по відношенню до природи, як вважають Р. Аттфільд і Л. Уайт, повинна бути зорієнтована на формування у індивідів, як соціальних суб'єктів, особистої відповідальності за збереження ества навколишнього середовища. В рамках даного підходу проводиться думка про те, що потрібно звернення до релігійних ідеалів і вимог. Іншими словами, мова йде про дотримання норм поведінки, які виражені в Біблії, особливо, в Новому Завіті.

Таким чином, питання про відповідальність в умовах сучасних технологічних можливостей залишається відкритою проблемою, яка потребує серйозного аналізу. На жаль, ця проблема поки що далека від реального дозволу. Але, кажучи про розробку конкретних механізмів відповідальності, варто зауважити, що вже сам факт відкритості науково-технічних заходів для громадського контролю благотворно впливає на стан справ. Адже там, де спочатку практикуються секретність, закритість, всюдозволеність, завжди складається зручна обстановка для різних зловживань і несумлінності; це можна вважати самоочевидною істиною. Таким чином феномен відповідальності в сильному ступені пов'язаний і з феноменом політики.

Можна говорити про особистісну і колективну відповідальність за цілі, кошти, умови і

слідства пізнання, «Той, хто діє, – пише Евандро Агацці, – повинен відповідати за результати своїх дій, а тому повинен намагатися передбачити їх – це цілком очевидний моральний принцип. Центром етичних дискусій про науку ця проблема стала через певні трагічні наслідки технологічного розвитку. Етика, звичайно, не вперше стикається з проблемою так званого «подвійного результату», коли передбачувана мета деякої дії (сама по собі морально виправдана) виявляється пов'язаною з рядом морально неприйнятних наслідків. Це відноситься також і до тих випадків, коли такі наслідки можна передбачити з досить високою ймовірністю. У таких випадках перш за все слід визначити, чи можна відмовитися від досягнення мети тільки для того, щоб уникнути цих небажаних наслідків? Якщо можна, то моральний обов'язок полягає в тому, щоб відмовитися від дії» [3, с.23].

Агацці висловив свою думку більш десяти років тому, і з тих пір проблема відповідальності за наслідки процесу пізнання стали ще актуальнішими. Звичайно, ще після перших вибухів ядерних бомб, що відбулися в Хіросімі і Нагасакі, деякі інтелектуали жажнулися результатами своєї роботи. Тому з ініціативи А. Ейнштейна, Ф. Жоліо-Кюрі, Б. Рассела в 1955 році з'явився Пагуошський рух вчених, які виступають за мир, роззброєння, міжнародну безпеку і наукове співробітництво. Однак зараз ми є сучасниками революції в біології, порівнянної з революцією у фізиці, в результаті якої людство проникло в таємниці атома і стало володіти його енергією.

Клонування, про який так багато говорять і пишуть, в дійсності є найсерйознішим за своїми можливими наслідками досягненням науки кінця ХХ століття. Аналізуючи афективний опір небезпечним змінам видової ідентичності, що спостерігається в наші дні, Ю. Хабермас звернув увагу саме на моральні далекосяжні наслідки клонування і генної інженерії: «Генетичний дизайнер, який приймає рішення відповідно до власних уподобань (або суспільними стереотипами), зовсім не завдає шкоди моральним правам іншої особи: він жодним чином не повинен обходити її при дистрибуції основних благ, відстороняти від легітимних можливостей вибору або використовувати для певних практик, від яких позбавлені інші особи. Швидше він в односторонньому порядку і незворотнім чином вторгається в механізм формування ідентичності майбутньої особистості. При цьому він не накладає на свободу формування вигляду іншого ніяких обмежень. Але, перетворюючись в співавтора чужого життя, він як би зсередини вторгається в автономну свідомість іншої особи» [4, с.72]

Відповідальність завжди пов'язана з раціональним вибором, який, тим не менше, пов'язаний також зі свободою, причому розвиток цивілізації тільки збільшує цю взаємозалежність. «Зв'язок між раціональністю та розривом свободи полягає в наступному: раціональність застосовується *тільки там, де є вільний вибір, оскільки вона повинна бути в такому стані щоб проводити відмінності*. Якщо мої вчинки дійсно повністю викликані моїми переконаннями і бажаннями і я не можу з ними впоратися, то у мене немає вибору, а раціональність жодним чином не може вплинути на мою поведінку. Якщо я перебуваю в тисках причинно достатніх умов, то немає простору для роздумів і моя дія випадає зі сфери раціональної оцінки. Більш того, вимога обґрунтування має сенс тільки в тих випадках, коли для суб'єкта були відкриті і альтернативні можливості» [2, с.168]

Іншими словами, логіка розвитку сучасної цивілізації створює умови для все більшої інституціоналізації і раціоналізації етики відповідальності, яка спрямована в майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляева Л.В. Праці вченого. Вернадський В.І. Вчений, Мислитель, Громадянин. /за ред. В. Ю. Омельчук – К., 2003. 260 с.
2. Йонас Г. *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*. Пер. з нім. — К.: Лібра, 2001. 400 с.
3. Ратніков В.С. *Основи філософії науки і філософії техніки* /за ред. О. Скалоцька. Вінниця: Вінницький національний технічний університет, 2009.
4. Habermas J., *Die Zukunft der menschlichen Natur. Auf dem Weg zu einer liberalen Eugenik?* — Frankfurt am Main, 2001. P. 72.

ПОЛІТОЛОГІЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ.

Бровді Емілія Олександрівна,
*студентка 2 курсу, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор Токар Маріан Юрійович*

СТИЛІ КЕРІВНИЦТВА ПРИ УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Будь-який керівник, коли починає працювати з командою, має визначитись із тим, як буде налаштовувати надалі процеси. Тут варто згадати, те що з давна людина шукає ідеальний стиль управління, ще від часів Платона та Аристотеля, що описували і шукали ідеальний тип державного устрою, до тверджень різних учених у різний час. Тому питання ідеального типу керівництва постає перед суспільством постійно. Відповідно через це наразі ми маємо декілька теорій, що мають право існувати, адже так чи інакше показують свою ефективність. Вивчається все це в одному з найважливіших напрямків психології управління – в теоріях лідерства. Існують чотири основні групи концепцій лідерства: теорія рис, поведінковий підхід, ситуаційний підхід і теорія адаптивного керівництва. Вони характеризують різні етапи розвитку даної проблеми, яка еволюціонувала від першого підходу до четвертого.

Стиль керівництва – це типова для керівника (лідера) система прийомів впливу на підлеглих. Тобто стиль керівництва визначає ставлення його до підлеглих.

Всі ми колись чули вислів, що лідерами не стають, ними народжуються. Так ось цей вислів є витоком з теорії рис. Теорія рис – це підхід з позиції особистісних якостей, що позначається іноді як «теорія великих людей» або «харизматична теорія». Суть її в тому, що лідером може стати лише людина, що володіє певним набором особистісних якостей: інтелект, воля, ініціативність, енергійність, впевненість, дружелюбність, надійність, красномовство та ін. Ці якості, будучи необхідними, не є достатніми для висунення людини в позицію лідерства [2].

Аналіз досліджень з цього питання змушує засумніватися в існуванні будь-якого стабільного переліку специфічних якостей лідера. Різні ситуації управлінської діяльності вимагають застосування різних здібностей, тому лідерство вважається продуктом взаємодії особистісних і ситуаційних чинників. Відповідно, через це останні роки ми чуємо інше твердження, що за бажання будь-яка людина може навчитися бути лідером [2].

Поведінковий підхід визначає ефективність управлінської діяльності стилем поведінки керівника по відношенню до підлеглих, а не тільки його особистісними якостями. Завдяки цьому підходу у теорії управління з'явилося поняття «стиль керівництва» і було виявлено основні загальноуправлінські стилі. Даний підхід займає провідне місце в теоріях лідерства. Ситуаційний та адаптивний підходи з'явилися шляхом його продовження і розвитку. Специфічність даного підходу полягає в тому, що виявлені в ньому стилі керівництва виділяються на основі головного критерію, що становить суть управління, а саме в формах реалізації владних повноважень керівником. Виникають два протилежних стилі керівництва – авторитарний і ліберальний. Результатом виділення крайніх стилів стало виникнення уявлення про континуум стилів керівництва. Усередині нього розташовані різні варіанти третього, основного стилю керівництва – демократичного. За традицією, саме він найчастіше аналізується в плані порівняння з авторитарним стилем. Стиль потурання, тобто ліберальний, є найменш ефективним, тому більше уваги приділяється авторитарному і демократичному стилям керівництва. Належність керівника до якого-небудь стилю визначає його ставлення до підлеглих.

Авторитарного керівника характеризує відношення на основі теорії Д. МакГрегора «Х». Керівництво при цьому будується на основі наступних установок:

1. Люди споконвічно не люблять працювати і при будь-якій можливості уникають роботи.
2. У людей немає честолюбства, і вони намагаються позбутися відповідальності, надаючи перевагу керівництву собою іншими людьми.
3. Люди прагнуть до захищеності.
4. Для змушення людей працювати необхідно використовувати постійний контроль і погрозу покарання.

Демократичного керівника характеризує ставлення до підлеглих на основі теорії Д. МакГрегора "Y". Система управлінських установок тут інша:

1. Праця є природним процесом. Якщо умови праці сприятливі, люди не тільки візьмуть на себе відповідальність, вони будуть прагнути до неї.
2. Якщо люди залучені до виконання організаційних цілей, вони будуть використовувати самоврядування і самоконтроль.
3. Залучення є функцією винагороди, пов'язаної з досягненням мети.
4. Здатність до творчого вирішення проблем зустрічається часто, разом з тим інтелектуальний потенціал пересічної людини використовується лише частково.

Демократичний лідер вважає, що люди мотивовані потребами більш високого рівня: соціальна взаємодія, успіх, самовираження. Він створює таку ситуацію, при якій люди могли б самоактуалізувати себе, а робота як така ставала б для них мотивом [1, 6].

К. Левін, основоположник поведінкового підходу, у свою чергу довів, що авторитарне керівництво допомагає виконанню більшого обсягу робіт, ніж демократичне. Але при цьому знижується мотивація, якість і оригінальність виконання; з'являється напруженість і агресивні форми поведінки. А при ліберальному управлінні сильно знижується як обсяг, так і якість роботи в порівнянні з демократичним стилем. Виконавці, з якими під час дослідження спілкувався К. Левін самим не подобався такий стиль керівництва [5].

Р. Лайкерт запропонував альтернативний спосіб реалізації поведінкового підходу, в основу якого було покладено дихотомія: «керівник, орієнтований на роботу та керівник, що орієнтований на людину». У результаті з'явився інший континуум стилів.

Орієнтований на роботу керівник дбає насамперед про зміст діяльності і пов'язаних з нею завдання; про кращу систему винагороди для збільшення продуктивності праці. Зосереджені на людині керівники головну увагу приділяють вдосконаленню людських відносин для підвищення продуктивності праці. Р. Лайкерт сформулював концепцію «чотирьох систем (стилів) лідерства».

1. Експлуаторсько-авторитарна система.

Керівники цього стилю мають виражені характеристики автократа.

2. Прихильно-авторитарна система.

Підтримуючи авторитарні відносини з підлеглими, ці керівники допускають їх до участі в прийнятті рішень. Мотивація створюється винагородою або покаранням. Керівники в цій системі відповідають типу прихильного автократа.

3. Консультативна система.

Тут керівники проявляють довіру до підлеглих (правда, неповну). Існує двостороннє спілкування і консультативні контакти між керівником і підлеглими. Важливі рішення приймаються нагорі, але підлеглим довіряються багато інших конкретних рішень.

4. Партисипативна система.

Вона передбачає самоврядування і заснована на участі працівників у прийнятті основних рішень. Р. Лайкерт вважає її найдієвішою. Контакти між підлеглими і керівником взаємно довірливі, мають дружній характер, прийняття рішень децентралізоване. Спілкування двостороннє і неформальне. Лідери цієї системи є керівниками, що зосереджені на розвитку підлеглих та мають людиноцентричний підхід до виконавців в управлінні (теорія Z). Вони є протилежними керівникам експлуаторсько-авторитарної системи, тобто орієнтовані на людину, а не на роботу.

Схема Р. Лайкерта розглядається в даний час як поглиблений і деталізований

континуум «авторитарності – ліберальності», а не як альтернатива по відношенню до нього.

Загальна особливість всіх цих підходів – їх одномірність, наявність якогось одного параметра для виділення стилів керівництва. Більш досконалий підхід, заснований на двомірному поданні управлінської діяльності, на поєднанні двох критеріїв виділення загальноуправлінських стилів. У цьому показана й помилковість тези Р. Лайкерта, який розділяє керівників на людей, зосереджених тільки на роботі або тільки на людину. Водночас насправді керівник може орієнтуватися одночасно і на роботу, і на людину. Отже, поєднання цих орієнтацій повинно бути покладено в основу виділення стилів. У результаті воно дає знамениту «управлінську сітку» (managerial grid), запропоновану Р. Блейком і Д. Моутоном. [4]

За допомогою поєднання двох критеріїв виділяються п'ять стилів керівництва.

1. Об'єднане управління («Страх перед бідністю»). Керівник докладає мінімум особистих зусиль і вимагає того ж від інших, щоб виконання роботи було лише такого рівня, що дозволить уникнути звільнення.

2. Управління в душі зам'язаного клубу («будинки відпочинку»). Керівник зосереджений на дружніх взаєминах з підлеглими, не прагне до найбільш ефективного виконання завдань.

3. Влада – підпорядкування («Домінування»). Керівник мало уваги звертає на підтримку добрих відносин в організації, він повністю поглинений забезпеченням ефективної діяльності.

4. Організаційне управління («Організація»). Прагнучи забезпечити прийнятну якість, керівник знаходить баланс ефективності і гарного морального настрою.

5. Групове управління («Команда»). Виконавці однаково залучаються до цілей організації. Керівник досягає цього завдяки постійній увазі одночасно до ефективності роботи і до підлеглих. Це найбільш успішний стиль керівництва, так як забезпечуються хороші людські відносини і високі результати організаційного функціонування.

Ситуаційний підхід. Розглянутий в двох попередніх підходах розвиток проблеми керівництва та лідерства показав, що особистісні якості і стилі самі по собі ще не визначають ефективність управлінської діяльності. Її головною умовою є відповідність стилю і умов (ситуацій). У ряді випадків ці додаткові, ситуаційні фактори відіграють провідну роль в ефективності керівництва. Це характер управлінської діяльності, тип виконуваних завдань; відносини керівника з підлеглими, рівень зрілості підлеглих; їх домінуючі потреби, умови зовнішньої і внутрішньої організаційні середовища та ін. У результаті утворився особливий підхід – ситуаційний, метою якого є визначення стилів поведінки і якостей, що найбільше відповідають певним ситуаціям управління.

Найвідомішою і розвиненою серед ситуаційних концепцій є ситуаційна модель керівництва Ф. Фідлера. Існують три основні чинники, які найбільш сильно впливають на поведінку керівника в певній ситуації і характеризують одночасно самі ситуації:

1) відносини між керівником і підлеглими;

2) структура завдання, її параметри: чіткість і визначеність формулювання, структурованість, звичність і зрозумілість;

3) посадові повноваження, які включають в себе нормативний обсяг законної влади, що належить керівнику, а також рівень реальної підтримки його підлеглих.

Кожен параметр можна описати на максимальному і мінімальному рівнях.

Ф. Фідлер пропонує поняття «Ситуаційний контроль», яке є загальним показником сприятливості ситуацій. У результаті досліджень Ф. Фідлера виявилася наступна головна закономірність: у керівників різних стилів різна ефективність управлінської діяльності. Керівник, орієнтований на завдання, особливо успішно працює в самих хороших і в найважчих ситуаціях. Керівник, орієнтований на відносини, успішно працює в середніх за ступенем контролю за ситуацією умовах.

Для умов високого і низького ситуаційного контролю оптимально авторитарне керівництво, для умов помірного авторитарного контролю – демократичне.

Адаптивний підхід. Ситуаційний підхід зробив значний внесок у теорію керівництва.

Він довів, що стилі управління володіють різною адекватністю і дають різну ефективність в різних умовах управлінської діяльності. Керівник, щоб домогтися найвищої ефективності своєї діяльності, яка включає в себе дуже різні типи ситуацій, повинен вести себе по-різному в різних ситуаціях. Управління повинно бути гнучким, а стиль керівництва повинен пристосовуватися до конкретних управлінських ситуацій і умов, тобто повинен бути адаптивним. Чим більшим репертуаром стилів володіє керівник, тим ефективніша його діяльність [3,4].

Адаптивний стиль ще не оформився остаточно, оскільки він характеризує собою сучасний етап вивчення проблеми стилів керівництва. Але його основна ідея дуже продуктивна. Вона відповідає сучасному підходу до розвитку теорії управління – ситуаційного підходу. У роботах Ф. Фідлера зроблений вирішальний крок у становленні адаптивного підходу. У них обґрунтований попередній йому ситуаційний підхід. Для сучасних досліджень в цій області характерні і нові, нетрадиційні підходи до проблеми стилів керівництва. Це встановлення і опис партисипативного стилю керівництва та управління. Стосовно до партисипативного стилю вона конкретизується в наступних основних рисах:

- 1) регулярні наради керівника з підлеглими;
- 2) відкритість в їх відносинах;
- 3) залучення виконавців до розробки і прийняття організаційних рішень;
- 4) делегування керівником своїх повноважень підпорядкованим йому особам;
- 5) участь виконавців у плануванні та реалізації організаційних змін;
- 6) створення групових структур, що володіють правом прийняття самостійного рішення (робочі комітети, гуртки, департаменти);
- 7) надання можливості працівникам автономно вирішувати будь-які проблеми, формулювати нові ідеї, що сприяє розвитку інноваційних процесів.

Партисипативний стиль дає дуже високі показники організаційного функціонування, тому багато дослідників вважають його ідеалом «абсолютно кращого» стилю, який довго шукали в попередніх підходах. Але цей стиль можна застосувати не завжди, так як він вимагає високої кваліфікації і керівника, і виконавців, а також певних організаційних умов. Керівники, здатні до його реалізації, це, як правило, люди, що володіють певним досвідом, впевнені в собі; мають високий культурно-освітній рівень; цінують здатності і пропозиції підлеглих; орієнтовані на оцінку з їх боку; від виконавців чекають творчого ставлення до роботи і розвинених моральних якостей. Даний стиль може бути адресований і підлеглим, що володіють певними якостями: високий рівень компетентності та професійних якостей; потребою в незалежності; схильністю до творчості; інтересом до роботи; орієнтацією на далекі цілі [6].

Відповідно можна зробити висновок, що наразі ми маємо виведений прототип ідеального стилю керівництва, але для кожної організації стиль керівництва може змінюватись залежно від конкретних ситуацій, людей у команді та часі. Тому враховуючи кризові ситуації з якими стикаються українські організації останні три роки, протягом 2020–2023 років, кожен керівник обирає більш актуальний для нього стиль керівництва. Адже пандемія, війна та економічна криза створюють особливо непрості умови для роботи і вимагають ерудованого підходу, що буде релевантним згідно умов, які зараз має організація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 3 стилі лідерства Курта Левіна. Sainte Anastasie. URL: <https://ua.sainte-anastasie.org/articles/organizaciones-recursos-humanos-y-marketing/los-3-estilos-de-liderazgo-de-kurt-lewin.html>
2. Northouse, Peter Guy (2010). Leadership : theory and practice /. Sage Publications. ISBN 978-1-4129-7488-2.
3. Adaptive management – “learning by doing”. Learning for sustainability. URL: <https://learningforsustainability.net/adaptive-management/>
4. Adaptive Management Theories, Frameworks, and Practices. National Academies Press. URL: <https://nap.nationalacademies.org/read/10972/chapter/4>
5. 3 стилі лідерства Курта Левіна. Sainte Anastasie. URL: <https://ua.sainte-anastasie.org/articles/organizaciones-recursos-humanos-y-marketing/los-3-estilos-de-liderazgo-de-kurt-lewin.html>

Василиндра Валентин Романович

аспірант I курсу, спеціальність «Політологія»

науковий керівник: доктор політичних наук, професор

Ключкович Анатолій Юрійович

ЗМІШАНА ВИБОРЧА СИСТЕМА: НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ

Виборчу систему, яка застосовується на виборах до Бундестагу – нижньої палати парламенту Федеративної Республіки Німеччини – відносять до змішаних систем. Така система поєднує обрання членів нижньої палати парламенту за принципом відносної більшості в одномандатних округах та принципом пропорційного представництва за регіональними партійними списками [1, с.271].

Нормативно формальна чисельність нижньої палати парламенту становить 598 депутатів, 299 з яких обрано за допомогою «прямих мандатів» в одномандатних округах за принципом відносної більшості, а інші 299 депутатів обираються відповідно до партійних списків у багатомандатних округах за принципом пропорційного представництва.

У ході реалізації свого виборчого права, виборці голосують з допомогою двох бюлетенів: 1) «Erststimme» – у відповідному одномандатному окрузі обираються кандидати, яких висунула до балотування партія, та/або самостійні кандидати, балотування яких підтримано щонайменше 200 виборцями; 2) «Zweitstimme» за партійні списки багатомандатних округів, які територіально тотожні межах федеральних земель ФРН. Можливість виборця проголосувати двічі під час виборів до Бундестагу є однією з визначальних рис як змішаної системи компенсаційного типу, так і системи з паралельним змішуванням. При цьому голоси виборця є умовно незалежними та не пов'язаними між собою, а саме – перший голос може бути відданий за список однієї партії, а інший – за самостійного кандидата чи такого, який висувається від іншої партії [4, с.6].

Проте, таке поєднання мажоритарної та пропорційної виборчої не має на меті рівного представництва депутатів в нижній палаті парламенту ФРН, які вибрані від одномандатного виборчого округу, та депутатів, які обираються за списками. Система розподілу у парламенті орієнтується на партійне представництво. Незв'язаність голосів призводить, як правило, до того, що кількість голосів, поданих за партійний список, істотно відрізняється від кількості голосів, поданих за кандидатів відповідної партії в одномандатних округах. Розподіл депутатських мандатів між окремими партіями здійснюється за методом математичної пропорції, а при розрахунку частки місць у Бундестазі беруться до уваги лише результати тих політичних сил, які подолали виборчий бар'єр, а саме – отримали не менше 5% голосів за списками федеральних земель. Водночас, вказаний бар'єр не є абсолютною величиною, оскільки до розподілу мандатів допускаються також партії, які не подолали бар'єр, проте три кандидати від такої партії перемогли в одномандатних округах та отримали три «прямі» мандати. Завдяки цьому поєднується пропорційне представництво і важливий елемент мажоритарної системи, а саме – вибір конкретного кандидата. Вказана мета у певній мірі кореспондує до тієї, яку ставить перед собою також пропорційна система з відкритими списками.

Враховуючи вищевикладене – 299 переможців у цих округах визначаються за підсумком підрахунку «Erststimme» (перших) голосів у відповідному одномандатному окрузі, а решта мандатів розподіляються на підставі «Zweitstimme» (других) голосів за партійні списки, отриманих у багатомандатних округах.

Першим кроком у такому процесі розподілу є визначення шляхом підрахунку кількості

мандатів, які отримує кожна партія у загальному обсязі: голоси, подані за список від партії у всіх багатомандатних округах, діляться на загальну кількість голосів, поданих за всі партійні списки, і отриманий результат за допомогою квоти Хейра-Німейера множить на кількість нерозподілених мандатів.

На другому етапі від результату попередніх дій віднімаються мандати, які та чи інша партія отримала в одномандатних округах. Цей процес за наслідком показує на кількість мандатів, які кожна партія має здобути додатково до мандатів, отриманих її висуванцями в одномандатних округах. Ці додаткові (надлишкові) мандати передаються тим спискам, які в результаті ділення на квоту здобули найбільш значну кількість невикористаних голосів [5, с.121].

При цьому, якщо партія отримала в землі менше «прямих» мандатів, аніж їй належить відповідно до пропорційного розподілу, відповідна кількість мандатів надається кандидатам, за винятком тих, яких уже обрано в одномандатних округах (за наявності таких), які зазначені вище у земельному списку партії – а отже, за закритими списками [3, с.79].

Проте, додаткові мандати (які отримані понад кількість, визначену у ході вищеописаного механізму розподілу «Zweitstimme» (других) голосів) не впливають на кількість мандатів, отриманих у цій землі іншими партіями, і на кількість мандатів, що отримані цією партією в інших землях. А отже, відповідна земля буде представлена у парламенті ФРН більшою кількістю депутатів, аніж впливає з результатів голосування за пропорційною складовою. Це означає, що склад Бундестагу на відповідне скликання збільшується (саме тому чисельність у 598 депутатів є формальною) на кількість таких «надлишкових» (додаткових) мандатів, отриманих усіма партіями в усіх землях.

Вказана особливість загострює питання конституційності таких надлишкових мандатів, що неодноразово було предметом розгляду Конституційного суду Німеччини. Суд у рішенні від 1997 року визнав конституційність таких додаткових мандатів, хоча й вказав, що їх не повинно бути надто багато (не більше 5% від складу нижньої палати парламенту ФРН). А вже у рішенні від 2008 року Конституційний суд звернув увагу на іншу особливість німецької виборчої системи, яку вже визнав неконституційною, а саме – механізм надлишкових мандатів може означати те, що збільшення кількості «других» голосів, які подані за партію у межах федеральної землі, за певних умов може призвести до втрати підстав для «надлишкового» мандата, і як наслідок – зменшення загальної кількості отриманих нею мандатів [4, с.8].

Вищеописана система «двох голосів» сприяє більш тісному зв'язку майбутніх депутатів і виборців, а також дозволяє останнім впливати на формування виконавчої влади.

При цьому громадяни часто використовують наявні два голоси з певною тактикою: у мажоритарному окрузі віддають голос за представника великої партії – ХДС чи СДПН, а «другий голос» віддають за список невеликої партії, для подолання нею п'ятивідсоткового бар'єру. А оскільки на федеральному рівні всі уряди є коаліційними (партії ще до початку передвиборчої боротьби приймають коаліційні заяви, тому інформація є загальнодоступною), голосування окремо за списком, окремо за певного кандидата дає можливість виборцям, які беруть до уваги можливу коаліцію і потенційно реалізують свої коаліційні прагнення, розділити свої голоси між потенційними партнерами по коаліції, що йде на користь дрібним партіям.

Отже, обираючи певну партію, громадяни, з одного боку, надають перевагу певному об'єднанню партій, з іншого – впливають на співвідношення сил між майбутніми партнерами в уряді. При цьому, такий механізм співпраці зручний і для потужних політичних сил, оскільки дозволяє дублювати важливі кандидатури як у партійному списку, так і в окрузі. А отже, система двох формально незалежних один від одного голосів призводить до пропорційного представництва партій і сприяє формуванню проурядової коаліції [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Георгіца А.З. Конституційне право зарубіжних країн. Підручник. Чернівці: Рута, 2001. 431 с.
2. Ключкович А.Ю. Правовий статус та основи діяльності політичних партій у Німеччині. А.Ключкович. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія,

- Філософія. Випуск 2. Ужгород: «Вісник Карпат», 2005. С. 167-179.
3. Ключковський Ю. Виборчі системи та українське виборче законодавство: [монографія] Ю. Ключковський. Київ: Час Друку, 2011. 132 с.
  4. Румянцев А.Г. «Надлишкові» мандати і проблема легітимності у німецькому виборчому праві. Порівняльний конституційний огляд. 2009. №6 с.101-106.
  5. Farrell D.M. Electoral Systems: a comparative introduction. Houndmills, New York: Palgrave, 2001, 241p.

Зінич Дмитро Віталійович

студент 2 курсу, спеціальність «Політологія»

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент

Зан Михайло Петрович

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ 2020 РОКУ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

У 2020 році в Україні відбулися місцеві вибори. В цей досить успішно проходила реформа децентралізації, формувалися об'єднані територіальні громади. Суспільство поклало серйозні надії на майбутнє й підтримувало «перезавантаження» влади. В кожній області держави точилася серйозна боротьба за владу на місцевому рівні.

Кожен регіон України є по своєму унікальний, але, на наш погляд, варто розглянути детальніше один із найзахідніших регіонів – Закарпаття. Область завжди вирізняється невеликою явкою, як на президентських, так на парламентських виборах так і на місцевих. Український політолог Анатолій Ключкович пояснює невелику явку на виборах в області певними особливостями географічного положення і соціально-економічними розбіжностями між різними регіонами, що мають вагомий вплив на електоральну поведінку. Всі ці фактори в сукупності показують регіональну неоднорідність України. Він приходить до висновку, що за всю електоральну історію держави високі показники виборчої активності демонстрували саме західні області, за винятком Закарпатської та Чернівецької областей [2].

В області серйозну підтримку отримують парламентські партії, але також потрібно відзначити й про регіональні проекти, адже закарпатці доволі часто віддають перевагу так званим «своїм» і перевіреним кандидатам, яких добре знають.

Політолог Юрій Копинець виділяє особливість реформи децентралізації, яка підвищила суб'єктність місцевих еліт. Виділяються такі суб'єкти виборчого процесу в області з числа парламентських партій: «Слуга народу», «Європейська солідарність», «Опозиційна платформа – За життя», «Батьківщина». З регіональних можна виділити: «Команда Андрія Балоги», «Рідне Закарпаття», «КМКС-Партія угорців України», «Демократична партія угорців України», «Рідне місто», «Партія твого міста», «Разом Сила». З загальноукраїнських виділяються: «Рідне місто», «Партія твого міста», «Разом Сила», «За майбутнє», «Пропозиція», «Радикальна партія Олега Ляшка», «Свобода», «Сила і Честь» та інші. Дослідник робить висновки, що в області присутній високий рівень конкуренції; в електоральній поведінці можна виділити, що найбільших втрат після президентських виборів 2019 року зазнала «Слуга народу», яка втратила 32,4 % голосів. Інші партії мали незначні втрати, або збільшення підтримки наприклад: «Європейська Солідарність» на 4,5 %. Найбільшу кількість мандатів здобула партія «Рідне Закарпаття» із 347-ма мандатами. Нова регіональна партія «Команда Андрія Балоги» отримала 188 мандатів. Із цього можна побачити, що серйозних преференцій виборці на Закарпатті надають парламентським партіям та акцентують підтримку на регіональних партіях [3].

Важливо відзначити, що в Закарпатській області проживає чисельна угорська етнічна меншина й це дає підтримку регіональним силам, які представляють її інтереси. Етнополітолог Михайло Зан детально розглядає специфіку партійного представництва в органах місцевого

самоврядування, де компактно проживають представники угорська та румунська національної меншин. Він виділяє цікаву особливість, а саме високий рівень рейтингу в деяких територіальних громадах політичної партії «Опозиційна Платформа – За Життя», що пояснює тривалою практикою місцевого населення виїзду на заробітки в Росію. Дослідник приходиться до висновків, що етнічне голосування простежується у тих територіальних громадах, де домінує угорська етнічність наприклад, в: Вилоцькій, Пийтерфолвівській та Сюртівській сільських ОТГ [1].

Окремо варто відзначити й про вибори міського голови Ужгорода, де вдруге переміг Богдан Андрійв. Вітчизняна вчена Ірина Павленко зазначає, що в першому турі Богдан Андрійв набрав 9 185 голосів виборців і вийшов у другий тур із кандидатом від «Слуга народу» Віктором Щадеем (6 485), де знову здобув перемогу з 12 869 голосів виборців (51,01 %). Всього у виборах міського голови взяли участь 25 224 виборці. Можемо зауважити, що через дуже низьку явку важко спрогнозувати, як би склалися результати в іншому випадку. Це й стало важливою особливістю на цих виборах, адже було помітно явну байдужість та пасивність населення міста. Багато жителів розчарувалися у виборах, аргументуючи свою неявку нібито підкупом ромського населення і тим, що їх голос нічого не вирішить. Невідомо, як ця тенденція позначиться на наступних виборах міського голови, але однозначно можемо сказати, що з таким підходом до голосування жителі міста нічого не зможуть змінити [4].

Отже, можна сказати, що місцеві вибори пройшли більш-менш спокійно. Стосовно електоральної поведінки можна виділити поступове зниження явки виборців, деяке розчарування громадян у владі й думку про неможливість істотних змін на краще. В обласних та міських радах спостерігаємо політичну диференціацію, що підкреслює демократичність та підтримку різних партій та кандидатів. Вибори в обласних центрах показують прихильність електорату не тільки до парламентських партій, але й до регіональних проєктів.

Не обійшлося без провокацій у бік угорської національної меншини, але це не призвело до серйозних наслідків. Ситуацію, за якою цілком могли стояти російські спецслужби вдалося стримати й не дати розпалити ворожнечу за етнічними ознаками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зан М. П. Політико-партійна репрезентація органів місцевого самоврядування у територіальних громадах Закарпатської області з компактним проживанням угорської та румунської етнічних громад (за результатами місцевих виборів 2020 року). *Регіональні студії / Ужгородський національний університет*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 27. С. 7–13.
2. Ключкович А. Електоральне структурування території України: основні регіони, фактори та етапи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2014. № 17. С. 50–59.
3. Копинець Ю. Місцеві вибори 2020 року в Закарпатській області: характеристика основних суб'єктів виборчого процесу та аналіз результатів. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. № 33. С. 126–135.
4. Павленко І. А. Аналіз результатів виборчої кампанії до місцевих органів влади 25 жовтня 2020 р. Аналітична доповідь. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2020. 32 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-12/analit-dopovid-2.pdf> (дата звернення: 05.04.2023).

Ілько Леонід Михайлович

аспірант 1 курсу, спеціальність «Політологія»

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор

Лендъел Мирослава Олександрівна

ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ КРАЇН ЗАХІДНИХ БАЛКАН ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Лютий 2022 року став точкою біфуркації для світового політичного балансу. Неспровокований широкомасштабний напад Російської Федерації, що є продовженням воєнних дій розпочатих у 2014 році докорінно змінив світовий порядок, і відповідно міжнародні політичні процеси. Європейський Союз не є виключенням. Наразі ми наочно можемо спостерігати зміни у політиці ЄС щодо сусідніх країн, та процесу їхнього входження до Європейського Союзу.

Західні Балкани – це найменування, яке використовується міжнародними організаціями для визначення регіону Європи, до якого входять Хорватія, Боснія та Герцоговина, Албанія, Косово, Північна Македонія, Чорногорія та Сербія. Єдина країна з даного регіону, яка вже є членом Європейського Союзу, це – Хорватія. Вступ Хорватії до ЄС відбувся 1 липня 2013 року. Процес вступу тривав 10 років. Серед цих країн поточними країнами-кандидатами на членство є Албанія, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія та від нещодавна Боснія та Герцоговина. Косово є потенційним кандидатом.

Актуальним документом, який відображає загальну ситуацію щодо вступу країн Західних Балкан до ЄС, є «ПОВІДОМЛЕННЯ КОМІСІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ, РАДИ, ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО КОМІТЕТУ ТА КОМІТЕТУ РЕГІОНІВ» датоване 2014 роком.

Зокрема в документі наголошується, що умови членства країн в Європейському союзі базуються на трьох стовпах — верховенство права, економічне управління та адміністративна реформа. Країна-кандидат повинна сформулювати конкурентну ринкову економіку, забезпечити стабільність демократичного розвитку країни, а також адаптувати своє законодавство відповідно до норм ЄС. Чітко зазначено, що розширення не повинно відбуватися за рахунок ефективності Союзу. Для залучення до ЄС, країнам необхідно досягти такого економічного достатку, щоб витрати, пов'язані зі вступом, не були надто великими. [2]

Процес вступу є суворим, базується на жорстких критеріях і принципі власних заслуг. Шлях приєднання для країн Західних Балкан пролягає через Процес стабілізації та асоціації. Основним механізмом політики розширення є Інструмент допомоги перед вступом (ІРА), перший пакет якого був запущений у 2007, а другий у 2014 році відповідно. Наразі активно впроваджується третій пакет ІРА, розрахований на 2021-2027 роки. Його загальний обсяг — 14 мільярдів Євро. [1]

Країни Західних Балкан сприймаються як такі, що мають на безальтернативній основі вступити до ЄС. Щоправда конкретних термінів не було озвучено. Загальний шлях до вступу виглядає наступним чином: підписання «Угоди про стабілізацію та асоціацію», та її подальша ратифікація усіма членами ЄС; подача заявки на вступ, і у випадку відповідності поставленим критеріям — отримання статусу країни-кандидата; переговори за так званими 35 розділами переговорного досє; і у разі успішних переговорів за умови однаковості країн-членів ЄС – вступ до ЄС.

До початку повномасштабної війни 2022, найбільш потенційними на вступ країнами були Сербія та Чорногорія. Вступ до ЄС цих країн прогнозувався на 2024 - 2025 роки. [4] Проте після 2022 року процес розширення ЄС зазнав сильних змін. Зокрема, процес інтеграції Сербії, як одного з найбільш потенційних кандидатів був фактично призупинений через відсутність підтримки санкційної політики ЄС, щодо Російської Федерації..

В той же час, відбулися позитивні зміни щодо інших балканських країн. Так, 19 липня 2022 року Албанія та Північна Македонія розпочали переговори про вступ до ЄС. Це є достатньо позитивним поштовхом, оскільки прогрес цих двох країн з точки зору інтеграції є

об'єднаним і не раз призупинявся країнами-членами ЄС. Албанія перебувала в статусі кандидата з 2014 року, а Північна Македонія аж з 2005 року. [11]

Варто відзначити і позитивні зміни, що мали місце на саміті Євросоюзу в Брюсселі у грудні 2022 року, на якому не дивлячись на недостатній прогрес БіГ, її кандидатський статус було підтримано без обговорення. Можна вважати, що це рішення несе виключено геополітичний характер. [5] Пізніше, 15 грудня 2022 року Косово подала офіційну заявку на вступ до ЄС. Не дивлячись на символічну природу цього акту, країна стала останньою з регіону, яка пройшла цей етап. [7]

Наразі ми можемо спостерігати зародження гео-політичної позиції ЄС. В своїй основі він є соціально-економічним союзом, і наразі за рахунок інституційної інерції його соціально-економічна природа продовжує превалювати. З точки зору інвестицій в країни Західних Балкан та їхнього наявного стану економік найбільш перспективними на вступ залишаються Сербія та Чорногорія; наступними ідуть Північна Македонія, Албанія та Боснія та Герцоговина, Косово – наразі займає позицію з найменшим потенціалом. На електронному ресурсі “eurostat” при порівнянні рівня ВВП на душу населення країн Західних Балкан до середньо рівня по ЄС, інформація щодо Косово є відсутньою, що є підтвердження низького потенціалу країни. [3]

Враховуючи разом з економічними показниками, проблемні аспекти на шляху кожної країни щодо адаптації до критеріїв ЄС задля отримання статусу-кандидата і подальшої інтеграції в межах переговорного процесу, доцільно буде детальніше зупинитись на Сербії та Чорногорії, як на найбільш потенційних країнах-кандидатах, які займають ключові ролі у регіоні. [2; 4]

Прогрес інтеграції Сербії значно уповільнився після відмови країни приєднатися до санкцій проти РФ. Вагомою перешкодою для вступу Сербії є також неготовність країни піти на компроміси щодо Косова, визнавши його незалежність. Західні Країни докладають значних зусиль для нормалізації стосунків між Сербією та Косово. Наразі про стійкі позитивні зміни нема підстав впевнено стверджувати, проте доцільно припустити, що ЄС стимулює країни іти на компроміси, з певними пріоритетами на інтереси Сербії, про що свідчить і переговорний процес розпочатий між країнами цього року. [8; 10; 12] Також є відчутним прогрес щодо мінімізації впливу РФ на Сербію, а також щодо підваження позиції Сербії відносно антиросійських санкцій зокрема, шляхами економічного та політичного тиску на країну. [6; 13]

Повільний прогрес політики розширення ЄС призвів до поширення євроскептичних настроїв на території усіх балканських країн. В цьому контексті Сербія намагається одночасно втримати позитивну позицію як до РФ, так і до ЄС. Країна намагається втримати лідерство в регіоні, пропонуючи неоднозначні інтеграційні ініціативи, а саме ініціатива «Відкриті Балкани», яка не знайшла підтримки з боку Чорногорії, Боснії і Герцоговини та Косова. Саме ця ініціатива призвела до політичних конфліктів на керівних позиціях у Чорногорії. [16]

В березні 2023 року, на Західних Балканах було створена нова платформа «Західнобалканська четвірка», до якої увійшли Албанія, Косово, Північна Македонія та Чорногорія. Метою цієї платформи є інтеграції країн-учасниць до ЄС, і відповідне узгодження політик країн із зовнішньою та безпековою політикою союзу. [9] Можна припускати, що ця платформа є формою протидії впливу Сербії в регіоні. Що також є свідченням про стратегічну політичну неоднорідність регіону як цілого.

В процесях перемовин з ЄС, Чорногорією були відкриті всі 35 розділів, а економічні показники є найкращими серед країн регіону. Доцільно вважати, що євроінтеграційний шлях країни є планомірним та стабільним. Не дивлячись на інтенсивне політичне протистояння проєвропейських та просербських і проросійських сил протягом останніх років, стратегічні політичні цілі країни націлені на вступ до ЄС. Ця тенденція засвідчується і крайніми президентськими виборами 2023 року, в яких переміг Яків Мілатович. Задля перемоги новий президент об'єднався з просербськими силами Чорногорії, проте спільною рисою кандидатів було їхнє прагнення вступу країни до ЄС. [14; 15]

Отже, повномасштабна війна розпочата Росією 2022 року суттєво змінила динаміку політичних процесів у світі, зокрема і політику щодо розширення ЄС. Пасивна наглядова роль ЄС щодо інтеграції балканських країн, яка посилювала позиції євроскептицизму, наразі переглядається. На сучасному етапі західні країни докладають політичних та економічних зусиль щодо інтеграції країн Західних Балкан та утримання їх у проєвропейському політичному полі. В той самий час, балканський регіон є неоднорідним в своїх стратегічних намірах, особливо Сербія, яка намагається займати амбівалентну позицію, одночасно докладаючи зусиль для утримання лідерських позицій в регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR), Overview - Instrument for Pre-accession Assistance URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en [accessed 30 March 2023]
2. European Union: European Commission, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, 8 October 2014, COM(2014) 700 final available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014D> [accessed 29 March 2023]
3. GDP per capita, consumption per capita and price level indices - Statistics Explained. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=GDP_per_capita,_consumption_per_capita_and_price_level_indices (date of access: 01.04.2023).
4. Давидчук В. Г. Перспективи вступу держав Західних Балкан до Європейського Союзу. *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. № 5. С. 134–140.
5. Джамич І. Євроінтеграція Боснії та послаблення Росії. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/world/2022/12/20/539575_ievrointegratsiya_bosnii.html (дата звернення: 04.04.2023).
6. Європейська правда. Глава МЗС Сербії каже, що позиція Белграда щодо санкцій проти РФ не змінилася. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/03/22/7158474/> (дата звернення: 03.04.2023).
7. Європейська правда. Косово офіційно подало заявку на вступ до ЄС. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/12/15/7152558/> (дата звернення: 04.04.2023).
8. Європейська правда. Лідери Сербії та Косова продовжать обговорення про нормалізацію відносин у Брюсселі. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/04/3/7159131/> (дата звернення: 03.04.2023).
9. Європейська правда. На Західних Балканах створили об'єднання для зближення з ЄС, але без участі Сербії. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/03/30/7158952/> (дата звернення: 03.04.2023).
10. Європейська правда. Сербія й Косово досягли прогресу в питанні сербських муніципалітетів. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/04/4/7159215/> (дата звернення: 03.04.2023).
11. Ізвошикова А., Гуйван О. ЄС розпочав переговори про вступ з Албанією та Північною Македонією. *Суспільне. Новини*. URL: <https://susplne.media/261909-es-pocne-peregovori-pro-vstup-z-albanieiu-ta-pivnicnou-makedonieiu/> (дата звернення: 04.04.2023).
12. Панченко Ю. Ілюзія компромісу: як владнали конфлікт між Сербією та Косовом та коли буде наступний. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/11/24/7151263/> (дата звернення: 03.04.2023).
13. Панченко Ю. Примус до компромісу: як Захід позбавляє Сербію залежності від РФ. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/02/6/7155559/> (дата звернення: 03.04.2023).
14. Портников В. Чорногорія не втрачена для Європи. *Infopost.Media*. URL: <https://infopost.media/chornogoriya-ne-vtrachena-dlya-yevropy/> (дата звернення: 03.04.2023).
15. Цибульник В. Вибори в Чорногорії: багато запитань для України. *Зеркало неділи | Дзеркало тижня / Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/vibori-v-chornohoriji-bahato-zapitan-dlja-ukrajini.html> (дата звернення: 04.04.2023).
16. Цибульник В. Відкриті Балкани: чому інтеграційна ініціатива Сербії розколола регіон. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2023/01/10/7153869/> (дата звернення: 03.04.2023).

Карташова Домініка Олександрівна
студентка 2 курсу, спеціальність «Політологія»
науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Басараб Володимир Ілліч

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ЯВИЩА

Сьогоднішній світ територіально поділений на понад 190 країн, у кожній з яких національний уряд претендує на здійснення суверенітету, або повноваження остаточної влади, і прагне змусити своїх громадян підкорятися своїй волі. Різноманіття політичних систем, що існують у сучасному світі, свідчить про те, що на процес їхнього формування й функціонування впливає безліч факторів: історичні традиції, культура, економічний розвиток, зрілість громадянського суспільства, геополітичні умови, тощо.

Реалізація політичної влади певними способами, у тих чи інших формах, з використанням різноманітних ресурсів, відбувається за допомогою політичної системи суспільства. Щоб зрозуміти суть політичної системи, як соціокультурного явища, проаналізуємо основні погляди на сам механізм функціонування політичної системи.

Модель Д. Істона базується на концепції політичної системи як механізму зворотного зв'язку. Автор стверджує, що політична система повинна збирати інформацію з навколишнього середовища і використовувати її для підтримки своєї рівноваги. «Відповідно за Д. Істоном, у системи є вхід і є вихід. На вході з навколишнього соціального та культурного середовища надходять імпульси – вимоги та підтримка. На виході системи здійснюються політичні рішення і політичні дії, спрямовані на реалізацію цих рішень». [2, с. 9]

Теоретична модель політичної системи за Істоном також підкреслює важливість політичної влади, яка використовується для розподілу ресурсів і вирішення конфліктів. Дана модель корисна для аналізу розподілу влади в суспільстві та способів взаємодії політичних акторів між собою.

Г. Алмонд у працях «Порівняльні політичні системи» та «Порівняльний політичний аналіз» фокусується на взаємозалежності між політичною та соціальною системами. Він стверджує, що політичні системи повинні реагувати на суспільні запити та адаптуватися до мінливих обставин.

«У структурно-функціональній моделі також підкреслюється роль політичної культури, яка формує ставлення і цінності громадян до політичної системи». [6, с. 43] Модель політичної системи Алмонда корисна для розуміння динаміки політичних змін і факторів, що впливають на політичну стабільність. Політична система розглядається ним як набір ролей, що взаємодіють. Велике значення мають його нововведені принципи:

- будь-яка політична система має свою структуру;
- кожна політична система багатофункціональна (рівновага влад);
- всі політичні системи змішані в культурному значенні (відсутність «чистого» правлячого режиму).

К. Дойч у праці «Нерви управління: моделі політичної комунікації та контролю» (1963) розглянув політичну систему як складну сукупність інформаційних потоків і комунікаційних відносин. Вони визначаються рівнями тих чи інших політичних агентів, ролями, які вони виконують, завданнями, що вирішують, особливостями процесів переробки, передачі та збереження ланцюга повідомлень, а також іншими причинами та факторами.

«Дойч стверджує, що політичні системи повинні створювати спільну ідентичність і відчуття мети серед громадян, щоб підтримувати свою легітимність. Інформаційно-кібернетична модель також підкреслює роль соціальної інтеграції, яка допомагає зменшити конфлікти і сприяти співпраці. Модель політичної системи Дойча корисна для розуміння того, як політичні системи створюють і підтримують соціальну згуртованість». [5, с. 51]

У навчальному посібнику В. Мадіссона «Політична система сучасного суспільства»

йде мова про найрізноманітніші політичні системи суспільства їх види та варіації теоретичних моделей політичних систем відомих вчених.

Бліхар В. зазначає в своєму посібнику «Політологія», що «До політичної системи суспільства входять такі ознаки: взаємозв'язок груп елементів; утворення цими елементами цілісності; внутрішня взаємодія всіх елементів; прагнення до самозбереження і стабільності; здатність вступати у взаємовідносини з іншими елементами.» [1, с. 99]

«У політичну систему включаються не тільки політичні інститути, що беруть активну участь в політиці (держава, партії, лідери), але й економічні, соціальні, культурні інститути, традиції, цінності, норми, що мають політичне значення і опосередковано впливають на політичний процес». [1, с. 100]

Як пише в своїй книзі «Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн» Лісничий В.: «Система – це одне з основних понять політології, яке дозволяє скласти уявлення про суспільство у вигляді абстрактної та спрощеної моделі реального суспільства чи окремих його елементів». [4, с. 15]

Кожне суспільство складається з певної кількості досить складних підсистем (сфер): виробничої, соціальної, духовної політичної, до яких входять інститути держави і влади. Усі ці підсистеми характеризуються притаманними лише їм структурою, функціями, цінностями, нормами, цілями, тощо.

Лісничий В. підкреслює, що «кожна з підсистем (сфер) людського суспільства може зберігати життєздатність і функціонувати лиш за умови, що всі інші бездоганно, чи хоча б задовільно, виконуватимуть свої функції. Політична система складається із законодавчої, судової, виконавчої систем, центральних, проміжних і місцевих систем управління (чи самоуправління), які базуються на принципах представництва та організації. Вивчення політичної системи надзвичайно важливі для з'ясування політичного життя суспільства, частиною якої вона є». [4, с. 34]

Гетьманчук М. у своїй книзі сказав: «Запровадження поняття «політична система» включало і практичну спрямованість. Воно надавало можливість виявлення чинників, що забезпечують стабільність і розвиток суспільства, розкривало механізми узгодження інтересів різних груп». [3, с. 23]

Буник В. в своїй роботі «Поняття політичної системи суспільства: теоретичний аспект» пише, що «Усі політичні теорії відображають реальні політичні відносини суспільства, тому політичні теорії змогли з'явитись лише з утворенням політичного життя суспільства і появою держави». [2, с. 7]

Буник В. вбачає політичну систему, за Д. Истоном, як засіб, за допомогою якого вимоги, за підтримки суб'єктів та об'єктів політики, перетворюються на реальні дії. При цьому політична система повинна забезпечити мобілізацію суспільних ресурсів для досягнення тих чи інших цілей. А також зазначає, що «У кожній політичній системі, якого б типу вона не була, існує певний узаконений фізичний примус держави у суспільстві. Просто, в залежності від типу цієї політичної системи можна визначити рівень і суворість цього примусу». [2, с. 10]

Отже, політична система суспільства – це сукупність взаємопов'язаних політичних і взаємозалежних політичних інститутів, за допомогою яких здійснюється завоювання, утвердження і функціонування політичної влади у суспільстві. Поняття «політична система» впроваджене в політологію у 50-х рр. ХХ ст. американським політологом Д. Истоном, який створив теорію політичної системи.

Даний термін відображав своєю сутністю два важливі моменти: цілісність політики як самостійної сфери суспільства, що представляє сукупність взаємодіючих елементів (держави, партій, лідерів тощо); характер зв'язку політики із зовнішнім середовищем (економічною, соціальною, культурною сферами, іншими державами).

Поняття «система» запозичене з електроніки й кібернетики. Його «перенесення» в політичну науку здійснили американські вчені Г. Алмонд, Д. Істон та К. Дойч. Це поняття, на їхню думку, є тією універсальною категорією наукового аналізу, що здатне відображати сутність взаємопов'язаних елементів, дотичних до винесення політичних рішень.

Політична система має низку суттєвих характеристик, які відрізняють її від усіх інших систем: забезпечення неперервності, зв'язаності, ієрархічної координації діяльності різних політичних суб'єктів для досягнення визначених цілей; знаходження механізму вирішення соціальних конфліктів і протиріч, гармонізація суспільних відносин; сприяння досягненню консенсусу різних суспільних сил із приводу основних цінностей, цілей та напрямів суспільної розвитку.

Отже, політична система – це впорядкована, багатогранна система державних і недержавних стосунків соціальних інститутів, що виконують певні політичні функції. Вона покликана відображати різноманітні інтереси соціальних груп, які безпосередньо або через свої організації і рухи справляють вплив на державну владу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бліхара В. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях). Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
2. Бунік В. Поняття політичної системи суспільства: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. 2010. №15. С 7-10.
3. Гетьманчук М. Актуальні питання сучасної політики: словник-довідник для працівників ОВС. Львів: ЛДУВС, 2010. 188 с.
4. Лісничий В. Політичні та адміністративні системи зарубіжних країн: Начальний посібник. В 2-х томах. Т. 1. К.: «Професіонал», 2004. 336 с.
5. Требін М. Політологія. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. 2012. № 2. С. 151-165.
6. Хома Н., Андрущенко Т., Бабкін О., Горбатенко В. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи: підручник. В 2-х томах. Т. 1. Львів: Новий Світ-2000, 2016. 516.

Кеменяш Олександр Михайлович

аспірант, спеціальність «Політологія»

науковий керівник: доктор політичних наук, професор

Остапець Юрій Олександрович

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СТРУКТУРИ ЗАКАРПАТТЯ (1990–2022)

Аналізуючи розбудову партійної структури Закарпаття можна виокремити низку етапів, пов'язаних із домінуванням тієї чи іншої партії в області. Визначальним чинником домінування політичної партії в області є партійна належність чи партійна прихильність керівників Закарпатської ОДА. На основі аналізу аналітичних оглядів, експертних оцінок, наукових публікацій, реальної політичної практики, можна виокремити такі етапи еволюції партійної структури краю [1; 2; 3; 4; 5; 6]:

1 етап: від початку перебудови до виборів у республіканську та місцеві ради (березень 1990 року). «На цьому етапі (1989 – 1990 років) домінуючою політичною силою в області залишалась Комуністична партія Радянського Союзу. Але в цей час з'являються і опозиційні сили. У 1989 р. відбувається установча конференція Народного Руху України в Закарпатській області, а 5 листопада 1990 р. зареєстрований перший альтернативний КПРС осередок політичної партії: нею стала Українська республіканська партія» [6, с. 8–24].

2 етап: 1990 – 1995 роки. Це етап формування початкового політичного спектру в регіоні. «Починаючи з 1990 р., зазначає В. Пащенко, поряд з функціонуванням різних рухівських структур та різного роду громадських організацій, у регіоні розпочався процес конституювання обласних організацій загальнонаціональних партій. У цей же час на Закарпатті виникають і перші квазіпартійні утворення: Демократична Ліга Національностей Закарпаття (27 жовтня 1991 року) та Українська Народна Рада Закарпаття (УНРЗ). До складу

Демократичної Ліги увійшло п'ять національно-культурних товариств» [6].

На даному етапі становлення партійної структури краю починається й інституціоналізація центристських партій: Українська соціал-демократична Партія (15.01.1991), Демократична партія України (28.06.1991), Партія демократичного відродження України (27.09. 1991), Соціал-демократична партія України (01.11.1991), Партія зелених України (24.05.1991). Зазначимо, що процес її структуризації в області, її впливовість, пов'язані з вирішенням екологічних проблем (закриття Мукачівського військового аеродрому, припинення будівництва Пістрялівської радіолокаційної станції, заборона вирубування лісів і т.д.).

Таким чином, незважаючи на велику кількість різних партійних угруповань, вони мали слабкий вплив на політичні процеси в регіоні і були неспроможними повною мірою реалізувати суспільні інтереси через інститути і механізми влади.

3 етап: кінець 1996 року – кінець 2001 року. Він пов'язаний з інституціоналізацією центристських партій у партійній структурі області. Засвоєнню центристськими партіями електорального простору сприяла зміна балансу впливів у регіоні. «В умовах біполярності суспільства та політичної невизначеності більшості населення, підкреслено в колективній монографії «Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура», тяжіння до третьої, центристської врівноважуючої сили виглядає природним процесом [1, с. 4430–434]. Йдеться, перш за все, про обласні осередки Народно-демократичної партії, Аграрної партії України, Соціал-демократичної партії України (об'єднаної) .

«У цей період відбуваються вибори до ВР України, органів місцевої влади (1998) та вибори Президента України (1999). На парламентських і місцевих виборах у Закарпатті впевнену перемогу отримує СДПУ(о). Це був початок політичного тріумфу цієї партії в регіоні. Найбільш впливовими в закарпатському політикумі цього періоду були наступні партії: СДПУ(о), НРУ, КПУ, СПУ, СелПУ, ПРП, ВО «Громада». Завершується цей період інституціоналізацією всього партійного спектру області за схемою ліві – центр – праві і перегрупуванням партійно-політичних сил напередодні парламентських виборів 2002 року» [1, 434–439].

4 етап: початок 2002 року – кінець 2004 року. У цей період в області відбуваються наступні важливі події, які мали вплив на структуризацію партійного простору – парламентські, місцеві вибори (2002) та вибори Президента України (2004). У цей час боротьбу за впливовість в області вели наступні чотири політичні сили: ВБ «За єдину Україну» (ПР, АПУ, ПП «Трудова Україна», ПППУ), ВБ В. Ющенко «Наша Україна» (КУН, НРУ, УНР, ЛПУ, ПРП та ін.), ВБ Ю. Тимошенко (ВО «Батьківщина», УРП, УНП «Собор», УСДП) та СДПУ (о).

«Головним завданням обласної влади напередодні виборів було забезпечити підтримкою провладні політичні сили – СДПУ (о) та ВБ «За єдину Україну». Отримавши всі владні повноваження місцеві соціал-демократи заявили про відповідальність за соціально-економічний розвиток регіону. Проте своїми діями (суцільна партизація й відсутність конкретних дій у напрямку вирішення проблем краю) вони налаштувала проти себе не тільки всі опозиційні політичні сили краю, а й місцеву громадськість. Розв'язка настала після президентських виборів 2004 р., коли СДПУ (о) від поразки вже не змогла відновитись» [3, с. 231–237].

5 етап: початок 2005 року – осінь 2010 року. Починаючи з 2005 р. партійна конфігурація в області під впливом президентської кампанії суттєво змінюється. Перш за все, слід відзначити, що на теренах краю з'являються політичні партії, народжені «помаранчевою революцією» – партія «Народний Союз Наша Україна» (пізніше «Наша Україна»), «Пора». А також з'являються партії, які репрезентують інтереси угорської національної меншини: КМКС-Партія угорців України та Демократична партія угорців України. У цілому ж суспільно-політичне життя області проходило у форматі перегрупування політичних сил напередодні парламентських і місцевих виборів 2006 р.

6 етап: осінь 2010 року – кінець 2013 року. Його початок слід відраховувати від результатів місцевих виборів восени 2010 р. Щоправда орієнтовні зміни в партійному

структуруванні вже були очевидними після перемоги на президентських виборах 2010 р. лідера Партії регіонів В. Януковича. «На даному етапі, констатує Ю. Остапець, розпочалося новітнє переформатування партійних сил і подальша монополізація владних інститутів двома партіями-лідерами в Закарпатті – ПП «Єдиний центр» і Партія регіонів. Про це свідчить той факт, що тривідсотковий виборчий бар'єр на місцевих виборах у всіх районах області та містах обласного підпорядкування подолали лише ПП «Єдиний центр», Партія регіонів, ВО «Батьківщина» і ПП. «Фронт змін» (крім м. Берегово)» [2, с. 274–280].

7 етап: з початку 2014 року – кінець 2019 року. Для даного періоду характерне переформатування політичних сил за наслідками Революції Гідності. Домінуючими в партійній структурі краю стають політичні партії, які були утворені за наслідками Революції Гідності: 1) «Блок Петра Порошенка», «Народний фронт»; 2) регіональні партії: «Єдиний центр», КМКС - Партія угорців України, Демократична партія угорців України; 3) партії, які отримали перемогу за результатами місцевих виборів 2015 року: «Відродження», «Наш край».

8 етап: починаючи з 2020 року. Після президентських та парламентських виборів 2019 р. в партійній системі України відбулися суттєві зміни в акторному складі і конфігурації. За результатами парламентських виборів виборів 5 % бар'єр голосів виборців подолали 4 нові партії з п'яти, які подолали виборчий бар'єр: «Слуга народу», «Опозиційна платформа – За життя», «Європейська Солідарність», «Голос».

На остаточний вигляд конфігурації партійного ландшафту області мали місцеві вибори 2020 р. Перш за все слід зазначити, що у місцевих виборах 2020 р. приймали участь чотири регіональні партії: «Команда Андрія Балоги» (КАБ), «Рідне Закарпаття» (РЗ), КМКС – Партія угорців України та Демократична партія угорців України.

Основними суб'єктами виборчого процесу на Закарпатті, зазначають Ю. Остапець та Ю. Копинець, були такі партії: «1) парламентські політичні партії, які мали високий рейтинг в області, за виключенням партії «Голос»: «Слуга народу», «Європейська солідарність», ОПЗЖ, ВО «Батьківщина»; 2) регіональні політичні партії: «Команда Андрія Балоги» (КАБ), «Рідне Закарпаття» (РЗ), КМКС-Партія угорців України (КМКС-ПУУ), Демократична партія угорці України (ДПУУ); 3) регіональні партії, які приймали участь у виборах за технологією «політичної франшизи»: «Рідне місто», «Партія твого міста»; 4) новоутворені загальноукраїнські партії: «За майбутнє» та партія мерів «Пропозиція»; 5) відомі загальнонаціональні партійні структури, які мають свою електоральну історію: «Громадянська позиція», «Свобода», «Сила і Честь», Радикальна партія Олега Ляшка», «Об'єднання «Самопоміч» та низка інших» [4].

За їх підрахунками «основні політичні сили, які отримали депутатські мандати в Закарпатській обласній раді, Ужгородській міській раді та шести районних радах такі: парламентські партії («Європейська солідарність» (ЄС) , ВО «Батьківщина» (Б), ОПЗЖ, «Слуга народу» (СН), «нова» загальноукраїнська партія «За майбутнє» (ЗМ) та три регіональні партії («Команда Андрія Балоги» (КАБ), «Рідне Закарпаття» (РЗ) та КМКС-ПУУ» [4]. Результати виборів до вказаних рад подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати виборів до Закарпатської обласної ради, Ужгородської міської ради та районних рад області (%)

	РЗ	ЗМ	ОПЗЖ	КАБ	КМКС	Б	ЄС	СН
Закарпатська обл. р.	17,7	8,9	8,0	10,8	11,6	12,6	9,0	17,4
Ужгородська м. р.	8,3		8,2			12,5	8,0	11,5
Ужгородська рай. р.	15,2	9,5	6,6	5,5	13,5	14,2	10,2	19,3
Мукачівська рай. р.	9,4	8,2	15,4	22,6		17,7		16,9
Рахівська рай. р.	21,4	6,6		6,2		5,5	11,6	10,4
Хустська рай. р.	24,9	8,9	8,5	12,5		11,9	9,2	21,1
Тячівська рай. р.	24,0	11,4	9,7	7,7		14,4	6,4	26,17
Берегівська рай. р.	22,6	5,1		6,2	35,0			13,5

Джерело: [4]

Аналіз результатів виборів до Закарпатської обласної ради, міських та районних рад, області, дозволяє зробити такі висновки: 1) про високий рівень конкурентності на виборах; 2) регіональні (місцеві партії) за результатами виборів до обласної ради отримали 40, 1 % голосів виборців, парламентські партії – 47, 0 %, а решту 8, 9 % – здобула нова загальноукраїнська партія «За майбутнє». Аналогічними електоральні показники були і в інших радах; 3) депутатські мандати у вказані ради в основному отримали 8 партій: «Рідне Закарпаття», «За майбутнє», «Слуга народу», «Європейська солідарність», ВО «Батьківщина», «Команда Андрія Балоги», ОПЗЖ, КМКС-ПУУ. І лише до трьох районних рад змогли потрапити й інші партії: ДПУУ (Берегівська районна рада), «Об'єднання «Самопоміч», Європейська партія України (Рахівська районна рада), Партія твого міста (Ужгородська міська рада).

Отже, за результатами нашого аналізу можна зробити висновок, що, з одного боку, партійна структура краю залежить від розташування партійно-політичних сил в Україні, а, з іншого, суттєвий вплив на волевиявлення виборців завжди мали регіональні політичні партії: «Єдиний центр» (2006–2012); КМКС – Партія угорців України, Демократична партія угорців України (починаючи з 2005 р.); «Команда Андрія Балоги», «Рідне Закарпаття» (за результатами місцевих виборів 2020 р.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під. Ред.. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколегія: Ю. Остапець, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар; Відп. за випуск М. Токар]. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. 720 с.
2. Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів. Ужгород: «Ліра», 2016. 412 с.
3. Остапець Ю., Токар М. Закарпаття через призму політичних виборів. Ужгород: Вид-во «Карпати», 2009. 408 с.
4. Остапець Ю., Копинець Ю. Регіональні особливості електоральних практик в Україні у контексті місцевих виборів 2020 року. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина.* Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5. С.14–34.
5. Пашенко В. Політичне Закарпаття. 15 років вибору. Ужгород: Видавництво О. Гаркуші, 2006. 136 с.
6. Пашенко В. Закарпатський вибір: Політичний розвиток області 1989 – 2006 рр. через призму електоральної соціології. Ужгород: Вид-во «Карпатська вежа», 2008. 87 с.

Марголич Святослав Степанович

аспірант 1 курсу, спеціальність «Політологія»

науковий керівник: доктор політичних наук, професор

Ленд'єл Мирослава Олександрівна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ.

Протягом останніх десятиліть соціальні мережі впевнено конкурують з телебаченням, пресою та радіо в площині масової комунікації. Завдяки такій тенденції інструменти політичного впливу на суспільство мігрували в соцмережі: політики активно розкручують публічні сторінки в соцмережах, а політтехнологи вигадують нові способи впливу на суспільну думку.

Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології (далі – КМІС), що проводилося в травні 2022 року, 76,6% повнолітніх українців користуються соцмережами [6]. Для порівняння, телемарафон «Єдині новини» дивиться 69% українців. Через телебачення,

поза телемарафоном, інформацію черпають 19% українців [8].

Особливістю соцмереж є зворотній зв'язок у формі реакцій на віральний політичний продукт у формі лайків, коментарів, або скарг. Отже аудиторія є не споживачем, а комунікатором. Олександра Буданова у своїй кандидатській дисертації на тему «Політична комунікація в інтернет-просторі: український контекст» називає такий процес політичною інтернет-комунікацією. «Політична інтернет-комунікація» – це система дій щодо вироблення політичної інформації, яка відображається в певній текстовій, графічній або звуковій формах, щодо її поширення у мережі Інтернет з використанням сукупності технічних засобів, які забезпечують її циркуляцію (передавання, обмін, споживання тощо) з метою відтворення політичної взаємодії відповідно до інтересів політичних акторів, суспільства та індивідів [2, с.5].

Сам термін досить широкий, оскільки включає в себе крім соц.-мереж інші форми інтернет-взаємодії між політичними суб'єктами, такі як новинні сайти, форуми, онлайн-ігри та контекстна реклама на сайтах.

Політична інтернет-комунікація відбувається на двох рівнях – вертикальному та горизонтальному. Горизонтальна політична комунікація – взаємодія між приблизно рівними інституційними компонентами чи соціальними акторами (наприклад, виборців у соцмережах між собою). Вертикальна політична комунікація передбачає відносини між різними рівнями макрополітичної структури (наприклад, між елітою та масами) [7, с. 142].

Процес політичної інтернет-комунікації відбувається наступним чином: комунікатор генерує повідомлення і через канал передачі інформації доносить його до аудиторії. Аудиторія оцінює повідомлення і через цей же канал доносить комунікатору реакцію у вигляді підтримки або її відсутності.

Часто, проте не завжди, метою політичної інтернет-комунікації є мобілізація аудиторії до дій. Євгенія Гаращук в своїй кандидатській дисертації на тему «Протестна політична культура в умовах сучасних демократичних перетворень» підкреслює мобілізаційний вплив соцмереж на Революцію Гідності. Соцмережі тоді стали інструментом узгодження та координації дій між протестуючими, а також стали найоперативнішим джерелом інформації про події, доповнюючи реальний протест віртуальним [4, с. 12].

Виборців можна мобілізувати пройти опитування, проголосувати за певного політичного актора, підписати онлайн-петицію на сайті Президента, вийти на протест, зробити донат на користь політичного актора. Також аудиторію можна залучити під час виборчої кампанії так як це зробив штаб Володимира Зеленського на президентських перегонах 2019 року. Було запущено проект «ЗеЛюди» – мобільну онлайн-групу прихильників, яка реагувала на фейки у Facebook [3].

Політична мобілізація користувачів через соцмережі може вилитися як в реальну участь в політичному житті суспільства (вибори, протести), так і в слактивізм, який вчені не можуть віднести до форми політичної участі (петиції, коментарі, реакції, репости)

Слактивізм (від англ. slacker – ледар, activism – активізм) – термін, що став популярним в останні роки, за визначенням американського дослідника нових медіа Євгенія Морозова. Термін означає онлайн-активність, яка не має відчутного впливу на політичні та соціальні проблеми, але створює в людей, які беруть у ній участь (слактивістів), ілюзію причетності до політичних процесів завдяки виконанню простих дій в Інтернеті – вступу до групи у Facebook, підписання онлайн-петиції тощо [9, с. 56].

Динамічне збільшення аудиторії соцмереж стимулює політтехнологів генерувати нові способи впливу на громадську думку. В час виборів штаби політичних акторів використовують таргетовану рекламу в соцмережах. Політтехнолог Дмитро Плахта в інтерв'ю виданню «Рубрика» описав один з прийомів, за рахунок якого Дональд Трамп виграв президентські вибори у 2016 році: якщо слухати повний спіч Трампа, то він «скаче» з однієї теми до іншої, однак, штаб кандидата порізав цей спіч на конкретні 30-секундні меседжі, кожен з яких адаптував під цільову аудиторію і запустив таргетовану рекламу [5].

Формування суспільної думки за допомогою інформаційного кокона - спотворену

картину реальності. Це працює так. На одну людину починають впливати одразу декілька «потрібних» джерел – боти, що додалися до неї в друзі, проплачені лідери думок і ЗМІ, що розганяють фальшиві новини. Люди починають бачити їхні публікації в себе у стрічці – і вірити [1].

Челенджі в соцмережах – окрема політтехнологія. В рамках передвиборчого туру Дональда Трампа, його штаб проводив зустріч кандидата з виборцями. Проте, трибуни 19-тисячного стадіону, незважаючи на очікування аншлагу, були напівпорожні. Відповідальність за це взяли на себе користувачі Tik-tok, які провели челендж «Зарезервуй 2 квитка на ралі Трампа та не прийди» [5]. Крім цього існують й такі політтехнології, як атаки ботів, ПІСО, різноманітні інтерв'ю, подкасти, меми, шаржі, демотиватори та інші.

Кожна з соціальних мереж має свої особливості і може виконувати якесь конкретне завдання. Наприклад, Facebook – це плейсмент №1 в Україні і має вплив на аудиторію старшого віку, яка постійно зростає. Instagram охоплює молоду аудиторію. На YouTube політики заходять з продуманою стратегією, якісним контентом, зрозумілим форматом, правильно підібраним стилем подачі для цільової аудиторії. Розкручувати канали політтехнологи радять за допомогою рекламних 6-секундних роликів, які неможливо пропустити. Tik-tok став перспективним майданчиком для ведення блогу. Тут присутній органічний трафік, що дає можливість нарощувати свою аудиторію без вкладень. Аудиторія стає старшою і вже через декілька років підлітки, які сидять у Tik-tok, підуть на дільниці [5]. Telegram цікавий анонімними каналами, які можна використовувати для публікування правдивих і неправдивих новин з епіцентру подій з високою оперативністю, для поширення наклепів і маніпуляцій. Водночас Telegram зручний для споживання новинного контенту. У Viber можна запрошувати в групу людей просто ввівши їх номер телефону. Цей месенджер вимагає обережного поводження та цікавого контенту. Тут створюють чати з мешканцями ОСББ, ОСН, села або батьківських комітетів. Такі чати можна використовувати як засіб «приводу» на вибори.

Отже, розвиток соціальних мереж вивів комунікацію між владою та суспільством на новий рівень, який зробив виборця в процесі політичної інтернет-комунікації не тільки споживачем, а й комунікатором. Обмін інформацією між політичними суб'єктами носить системний характер і відбувається як на вертикальному, так і на горизонтальному рівнях. Вплив політичної інтернет-комунікації на політичну участь неоднозначний: з одного боку користувачів соцмереж можна мобілізувати на офлайн-активність, а з іншого вплив так званих «слактивістів» на глобальні чи внутрішні політичні процеси не такий суттєвий. Проте, політтехнологи активно продукують нові інструменти впливу на громадську думку через соцмережі, кожна з яких має свою певну аудиторію та специфіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойченко А. Боти, вкиди, спотворення реальності: як вони впливають на українців і результати виборів. URL: <https://mc.today/uk/boti-vkidi-spotvorennya-realnosti-yak-voni-vplivayut-na-ukrayintsiv-i-rezultati-vivoriv/> (дата звернення 11.03.2023).
2. Буданова О. Б. Політична комунікація в інтернет-просторі: український контекст. – на правах рукопису / Харків: Автореферат, 2015. 18 с..
3. Буцко Д., Соловей І. Телевізор VS соцмережі: як нові технології утверджуються в політиці. URL: https://lb.ua/news/2019/05/02/425926_televizor_vs_sotsmerezhi_yak_novi.html (дата звернення 15.03.2023).
4. Гаращук Є. В. Протестна політична культура в умовах сучасних демократичних перетворень. – на правах рукопису / Київ: Автореферат, 2015. 20 с.
5. Губарева В. Кандидати у соцмережах: як виглядають політтехнології в онлайні. URL: <https://rubryka.com/article/political-technology-online/> (дата звернення 10.03.2023).
6. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. URL: https://www.oporua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-v-umovakh-rovnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori (дата звернення 11.03.2023).
7. Остапенко М. Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження. Політичний менеджмент. 2012. № 3. С. 135–144.
8. Смартфон перемагає телевізор: більшість українців використовують інтернет як основне джерело

новин. URL: https://www.oporaua.org/news/polit_ad/24266-smartfon-peremagaie-televizor-bilshist-ukrayintsiv-vikoristovuiut-internet-iaak-osnovne-dzherelo-novin (дата звернення 01.03.2023).

9. Янченко А. О. Слактивізм - проблема політичної участі в Інтернеті чи «невизначене» поняття? Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «ГРАНІ». 2013. № 10 (102). С. 56–59.

Микуланинець Степан Володимирович

студент 4 курсу, спеціальність «Середня освіта (Історія)»

науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент

Басараб Володимир Ілліч

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ПРИКЛАДІ М. МУКАЧЕВА

Стратегічне планування – це системна технологія ухвалення важливих рішень щодо місцевого розвитку, визначення бажаного майбутнього розвитку території та способу його досягнення, що базується на внутрішньому потенціалі громадян, зовнішніх факторах і прийнятті узгоджених з територіальною громадою дій.

Стратегічне планування сьогодні є невід’ємною частиною муніципального менеджменту, про доцільність запровадження якого в Україні свідчить позитивний досвід розвинених країн світу.

У сучасних реаліях, коли місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування працюють самостійно, мають доволі чітко окреслене коло відповідальності, розвиток території стає, в першу чергу, справою територіальної громади. Це й створює можливість та окреслює перспективу запровадження стратегічного планування на місцевому рівні саме в умовах, що зараз існують на території України. Стратегічне планування не є банальним копіюванням досвіду західних країн: органи місцевого самоврядування отримують у своє підпорядкування ефективний інструментарій, котрий дає можливість підготуватись до майбутніх зовнішніх та внутрішніх викликів, знайти відповіді на складні питання доби.

На сьогодні є декілька факторів, котрі зумовлюють необхідність вибудовування стратегічних планів територіальними громадами України.

Насамперед, стратегічний план відображає готовність керівництва взяти на себе відповідальність за майбутнє територіальної громади та її соціально-економічний розвиток.

Крім того, стратегічне планування сьогодні є найбільш адекватним інструментарієм реагування на невизначеність зовнішнього середовища, воно сприяє формуванню сприятливих для розвитку економіки умов на місцевому рівні, а це допомагає підвищити конкурентну спроможність даної території. І зникає залежність від державної допомоги. Також, стратегічне планування – ефективний засіб лобювання інтересів території на регіональному та на національному рівні [1, 12-14].

Важливим під час стратегічного планування є окреслення цілей. Цілі повинні слугувати критеріями для всього подальшого процесу прийняття управлінських рішень. Треба відзначити, що на формування й вибір стратегічних цілей накладають відбиток цінності, яких дотримується територіальна громада. Правильно сформульовані цілі мають відповідати певним вимогам:

- вони мають бути конкретні, реальні та досяжні – тобто, метою не може бути лише досягнення бажаного стану, потрібно враховувати можливості системи;
- у цілях має існувати фактор стимулу, для того щоб досягти високих результатів; [2, 33-34, 37-38]

Окремо слід звернути увагу на стратегічне мислення, яке є важливим аспектом стратегічного планування і водночас тісно пов’язане з психологією.

Стратегічне мислення часто розглядають як процес роздумів про майбутній стан справ, про те, як уникнути помилок і прорахунків. Стратегічне мислення залежить від здібностей особи/громади ефективно вирішувати проблеми.

Стратегічне планування і стратегічне мислення інколи розглядають як синоніми. З одного боку, стратегічне мислення – це додатковий, хоча і дуже важливий компонент процесу стратегічного планування і реалізації стратегії; з іншого, - стратегічне мислення – це здатність до формування думок, ідей, планів і вироблення специфічних маневрів для їх досягнення. Стратегічне мислення є постійним процесом, воно включає в себе синтез та аналіз фактів та наявність інтуїції. У практиці управління інколи трактують стратегічне мислення вузько, як конкретну модель, котру можна використати під час стратегічного планування чи стратегічного аналізу.

Загалом стратегічне мислення формується на основі двох основних категорій:

- 1) знанні моделей стратегічного аналізу і вмінні їх застосовувати в своїх міркуваннях;
- 2) гнучкості мислення [4, 719, 720, 721, 723];

До Мукачівської міської об'єднаної територіальної громади входить 6 населених пунктів, а процес її формування розпочався у травні 2018 р. У своїй стратегічній програмі Мукачівська ТГ запропонувала програму розвитку до 2027 р. Однією з її основних цілей є запровадження та популяризація інноваційної освіти. Відповідно Мукачівська ТГ в межах оперативної цілі «Інноваційна освіта» визначила такі стратегічні завдання: Профільна середня освіта, запровадження пілотної програми «Школа повного дня», розвиток мережі дошкільних навчальних закладів. Очікувані результати цієї ініціативи: оптимізувати систему освіти на території Мукачівської ТГ, створити профільні та опорні школи, забезпечити ефективне функціонування програми «Школа повно дня».

В Мукачівській ТГ значна увага приділяється розвитку фізичної культури і спорту, вдосконаленню всіх напрямів фізкультурно-спортивної діяльності. У відповідності до цього реалізується оперативна ціль «Здоровий спосіб життя», котра передбачає вільний доступ широкого кола громадян до спортивних закладів, споруд та майданчиків, підтримку розвитку масового та загально-оздоровлюючого спорту.

Відповідно до другої стратегічної цілі акцент зроблено на розбудові інфраструктури медичних закладів та створенні паліативної системи допомоги. Такі завдання тісно пов'язані із пріоритетами та метою стратегії розвитку галузі охорони здоров'я Мукачівської ТГ, яка прагне створити єдиний медичний простір для громадян шляхом інтеграції різних рівнів надання медичної допомоги населенню. Очікувані результати передбачають покращення якості медичних послуг на території Мукачівської ТГ, припинення відтоку кадрів з медичної сфери, збільшення відсотка осіб, що звертаються по допомогу лікарів на ранніх стадіях хвороби [3].

Отже, стратегічне планування є важливим елементом функціонування в управлінні громадою. Стратегічне планування сприяє розвитку Мукачівської ТГ, воно є передумовою налагодженої, продуктивної роботи різних установ (закладів освіти, спортивних комплексів, лікарень) в інтересах мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берданова О.В., Вакулєнко В.М., Валєнтюк І.В., Ткачук А.Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. Київ, 2017. 121 с.
2. Карпіщенко О.І. Стратегічне планування: навч. посібник. Суми, 2013. 446 с.
3. Стратегія розвитку Мукачівської міської об'єднаної територіальної громади до 2027 року / Додаток до рішення 74 сесії Мукачівської міської ради 7-го скликання 20.02.2020 р. №1789. Мукачєво, 2020. 58 с.
4. Тригоб'юк С.С. Стратегічне мислення як основа сучасного стратегічного планування. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*, 2008. №633: Логістика. С. 718–725.

Микуланинець Степан Володимирович
студент 4 курсу, спеціальність «Середня освіта (Історія)»
науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Басараб Володимир Ілліч

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СЕЛА НОВЕ ДАВИДКОВО

Розглядаючи традиційну культуру села Нове Давидково, нам потрібно приділити увагу короткій історії цього населеного пункту. На сьогодні це село, яке є частиною Мукачівського району, розташоване на відстані 8 кілометрів від районного центру. За даними Всеукраїнського перепису 2001 р., тоді населення села становило 4062 осіб, які проживали у 1352 дворогосподарствах [4, с. 153]. За скромними підрахунками на сьогодні населення села може становити від 3000 до 3400 жителів.

Село Нове Давидково розташоване в долині річки Латориці, а його історія сягає глибокої давнини. Вперше про село повідомляє у своїх творах закарпатський історик Михайло Лучкай. Ці відомості відносяться до 1398 р. У цей період село знаходилося у межах Березької жупи Мукачівського округу і його назва на угорській мові звучала як Davidhaza. Також деякі історики пов'язують заснування багатьох сіл на Мукачівщині з приходом на територію Закарпаття подільського князя Федора Корятовича. Його прихід можна вважати передумовою одного з масових заселень регіону і навіть економічного розвитку і зростання духовного життя в краї.

Davidhaza за даними багатьох істориків походить від імені – Давид. Сама назва с. Нове Давидково походить від назви с. Старе Давидково, яке було засноване у 1364 р. Нове Давидково заснували вихідці із с. Старе Давидково, а причиною переселення жителів на інший берег р. Латориці стали постійні розливи річки та підтоплення садіб. Іншими можливими причинами переселення могли бути також протиріччя між жителями через зростання чисельності населення, у результаті чого збільшувався дефіцит оброблюваної землі на правому березі, в той час як лівий берег був не заселений і покритий дубовим лісом.[3, с. 36-37].

У своїй господарській культурі с. Нове Давидково було багате різноманітними місцевими традиціями. За даними етнографічних спостережень, посівну у населеному пункті починали в середині вересня і вона тривала близько двох тижнів. Найпопулярнішими зерновими культурами для селян залишалася пшениця (пшиниця) та ячмінь (яриць). В осінній період здійснювалась сівба озимини; але що стосується ярої сівби, то вона не відігравала великої ролі у сільському господарстві даної місцевості через невелику врожайність ярових культур. Жнива, за словами Пічкаря І., у Новому Давидкові починались у кінці червня і тривали майже весь липень. Якщо брати календарну обрядовість, то початок жнив наступав з Петровим постом і тривав до свята пророка Іллі [4]. У процесі обробітку землі широко використовувались борони. Вони були саморобні, здебільшого дерев'яні. Їхній розмір сягав 1.50 x 1.50 метра, туди забивались великі за діаметром цвяхи, які теж були саморобними і викуваними сільськими ковалями (ковачами). У Новому Давидкові був лише один коваль, який проживав раніше на околиці села, а сьогодні його будинок розташований в центрі населеного пункту. Для жнив використовували серпи та коси. Зжаті зернові культури складали у снопи, які в'язали мотузкою, виготовленою з лляної тканини. Потім їх везли до своїх господарств, молотили ціпком і складали збіжжя у полотняні мішки (місцева назва жиливляні міхи) [6].

Г. Балаж зазначав, що у садівництві найбільш популярною була яблуня, яка мала великий асортимент сортів (винички, пармінки, крумпланки, голди тощо). Крім того, провідну роль у садівництві відігравала груша, але що стосується різноманіття сортів, то в селі домінували лише два види – бера, яка дозрівала в середині серпня, та зимня, котру починали зривати з дерев на початку жовтня. [1].

Що стосується календарної обрядовості, то на сьогодні вона зазнала значної трансформації. Колись важливою справою була підготовка до Святого вечора. З самого ранку діти прокидалися та йшли до своїх рідних вінчувати з такими словами «Дай Боже щасливий

святий вичур». Всі намагались дотримуватись суворого посту протягом дня. На обід голова сімейства заносив до хати соломку, а до самої соломи клали яблука та горіхи. Господиня перед святим вечором годувала курей з сита. Причиною цього було міркування, що завдяки таким діям кури будуть краще нести яйця. Перед святим вечором дівчатам було заборонено заходити до чужої хати, бо кури не будуть нестися. Залишки вечері господар збирав до купи, ніс до хліва й нею годував всю худобу, щоб босорканя не мала сили забрати молоко в корови. На святий вечір до столу випікали керачун і запікали в ньому воскові свічку, ставили на стіл мед у пляшці, часник та сушені сливи[1].

Перед початком Великодня у господарствах велась активна підготовка до посту і господині вимивали всі каструлі та сковорідки, щоб уже не їсти жирних страв. У цей тиждень пекли млинці (різанці) із сиром або вареники з сиром [5]. На Пасху протягом трьох днів молоді люди обливалися водою, а взамін дівчата дарували хлопцям писанки і тим самим могли зав'язуватися майбутні стосунки між хлопцем та дівчиною.

У Новому Давидкові відзначали два храмові свята – Собор Архистратига Михаїла та день Пророка Іллі. На свято Собору Архистратига Михаїла була освячена місцева церква, тому це свято є справжнім храмовим святом у Новому Давидкові [2]. Що стосується дня Пророка Іллі, то його прирівняли до храмового свята через те, що це є ще відпуст напередодні Успенського посту – можна було отримати повне відпущення гріхів. [5].

На думку С. Микуланинець, весільна обрядовість, характеризувалась такими звичаями: хлопець урочисто просив руку дівчини у присутності батьків та рідні дівчини, після того слідували договори, як буде проходити весілля та де буде жити подружжя. Перед самим весіллям у п'ятницю проводився обряд, котрий у народі називали «гуски». Він проводився в останній день перед весіллям, молодий разом зі своєю ріднею прямував до нареченої, замовляли візника з конем (котіша), щоб він відвіз їх до нареченої і далі возив їх по всьому селу. У суботу після вінчання подружжя йшло до дому молодої, де їх зустрічали рідні нареченої та благословляли молоде подружжя. Крім того молодих посівали: зерном, монетами та цукерками, молодята три рази вклонялись батькам, а вони три рази давали їм випити вина. Під час самого застілля гості заходили до столу хвилями. [3].

Що стосується єврейської общини, то вона була доволі невелика на території села. До початку Другої світової війни за даними чеського дослідника Ярослава Достала, чисельність євреїв у Новому Давидкові сягало 123 людини. Проте після деокупації Закарпаття кількість єврейської общини скоротилась у багато разів, причини цьому є дві: перша це політика угорського уряду 1944 р. щодо єврейського населення та друга міграція жидів після закінчення Другої світової війни до новоствореної тоді держави Ізраїль[2, с. 122.].

Отже, село Нове Давидково є багатим на різноманітні народні звичаї. Завдяки своїй багатотисячній історії та згуртованості жителів села на сьогодні вдалось зберегти багато традицій, які однак трансформувались та адаптувались до реалій сучасного світу. Проте суспільний прогрес вніс свої корективи і деякі традиції, на жаль, залишились у минулому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басараб-Сливка О. Що в серці найдорожче. До 80-річчя з дня народження. Мукачєво, 2007. 63 с.
2. Достал Я.Єврейське коріння, Пер., упоряд., доповн. Ю. Фатули, Ужгород: Карпати, 2016. 328 с.
3. Прот. Микуланинець С. Сто років під покровом Святого Архистратига Михаїла: історичний нарис, Ужгород: Видавництво «Карпатська Вежа», 2013. 56 с.
4. Федака С. Населені пункти і райони Закарпаття: історико-географічний довідник, Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 264 с.

СПИСОК ІНФОРМАТОРІВ

1. БГГ – Записав С.В. Микуланинець 07.07.2021 в с. Новому Давидкові Мукачівського р-ну Закарпатської обл. від Балажа Гаврила Гавриловича 1941 р. нар., освіта вища, місцевий.
2. ГТА – Записав С.В. Микуланинець 30.06.2021 в с. Новому Давидкові Мукачівського р-ну Закарпатської обл. від Гецько Тетяни Андріївни 1946 р. нар., освіта середня спеціальна, місцева.
3. МЛІЙ – Записав С.В. Микуланинець 01.07.2021 в с. Новому Давидкові Мукачівського р-ну Закарпатської обл. від Микуланинець Любов Йосипівни 1961 р. нар., освіта вища, місцева.
4. ПІІ – Записав С.В. Микуланинець 13.05.2021 в с. Новому Давидкові Мукачівського р-ну

- Закарпатської обл. від Пічкаря Івана Івановича 1959 р. нар., освіта середня спеціальна, місцевий.
5. СТМ – Записав С.В. Микуланинець 08.07.2021.в с. Новому Давидкові Мукачівського р-ну Закарпатської обл. від Сливки Тетяни Миколаївни 1971 р. нар., освіта вища, місцева.
6. ЧСІ – Записав С.В. Микуланинець 09.05. 2021. в с. Новому Давидкові Мукачівського р-ну Закарпатської обл. від Черепані Степана Івановича 1949 р. нар., освіта вища, місцевий.

Олашин Володимир Володимирович,
студент 1 курсу, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»

науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор Токар Маріан Юрійович

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МІСЦЕВИХ ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна вторинна правова допомога (далі – БВПД) це вид гарантій, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Видами БВПД є: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на БВПД, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення процесуальних документів. Суб'єктами надання БВПД є: центри з надання БВПД; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають БВПД.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 16 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 р. № 3460-VI «Міністерство юстиції України утворює регіональні (республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські) та місцеві (районні, міжрайонні, міські, міськрайонні, міжрайонні та районні у містах) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру з надання правової допомоги і утворюються з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці та забезпечення доступу осіб до безоплатної вторинної правової допомоги.

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги є неприбутковими організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку із своїм найменуванням» [1].

Центри БВПД складаються з: відділу правової інформації та консультацій місцевого центру з надання БВПД; відділу організації надання БВПД та роботи з адвокатами місцевого центру з надання БВПД; відділу представництва місцевого центру з надання БВПД; відділ правопросвітництва та взаємодії з суб'єктами надання БВПД місцевого центру з надання БВПД; бюро правової допомоги місцевого центру з надання БВПД; відділ фінансів, контрактно-договірної роботи та бухгалтерського обліку місцевого центру з надання БВПД; відділ організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та персоналу місцевого центру з надання БВПД; відділ підтримки та розвитку інфраструктури місцевого центру з надання БВПД.

Я би хотів зупинитися на перших двох Відділах. Відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання БВПД (далі – Відділ) є самостійним підрозділом місцевого центру, який надає БВПД (далі – місцевий центр) [2].

Відділ підпорядковується директору або його заступнику і відповідає за надання якісної та безоплатної правової допомоги. Його діяльність координується: відділом організації надання БВПД регіонального центру з надання БВПД (далі – регіональний центр) в частині забезпечення доступу та надання БВПД та відділом забезпечення якості правової допомоги та

підвищення кваліфікації її надавачів регіонального центру в частині забезпечення якості безоплатної правової допомоги [2].

Начальник Відділу призначається на посаду згідно з кваліфікаційними вимогами, встановленими Координаційним центром з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр), та звільняє з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром. Інші працівники Відділу призначаються і звільняються директором місцевого центру згідно з кваліфікаційними вимогами, встановленими Координаційним центром [2].

Відділ керується Конституцією та законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, наказами Координаційного центру та регіонального центру, а також цим Положенням [2].

Основними завданнями Відділу є: надання безоплатної первинної правової допомоги, включаючи консультування з питань надання такої допомоги та процедури її отримання; забезпечення доступу до БВПД для осіб, які мають право на її отримання згідно з Законом України «Про безоплатну правову допомогу»; забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України [2].

Відділ для виконання покладених на нього завдань має право: отримувати від структурних підрозділів необхідну документацію для виконання завдань; брати участь у заходах, що проводяться регіональним та Координаційними центрами, з питань, що належать до компетенції Відділу; надавати роз'яснення з питань, що належать до його компетенції; отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для роботи Відділу; інформувати директора місцевого центру про завдання, що не належать до компетенції Відділу; залучати працівників місцевого центру для підготовки документів та проведення заходів, за погодженням з директором місцевого центру; ініціювати наради та обговорення питань, що належать до компетенції Відділу [2].

Відділ організації надання БВПД та роботи з адвокатами місцевого центру з надання БВПД (далі – Відділ), є самостійним структурним підрозділом місцевого центру з надання БВПД (далі – місцевий центр) [3].

Відділ підпорядковується, є підзвітним про свою роботу директору або заступнику директора місцевого центру відповідно до розподілу обов'язків. Діяльність Відділу організовується і контролюється: відділом організації надання БВПД регіонального центру з надання БВПД (далі – регіональний центр) в частині забезпечення доступу і надання безоплатної правової допомоги та відділом забезпечення якості правової допомоги та підвищення кваліфікації її надавачів регіонального центру, в частині забезпечення якості безоплатної правової допомоги [3].

Начальник Відділу призначається та звільняється з посади директор місцевого центру за погодженням з регіональним центром згідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр). Начальник Відділу може мати заступника, який також призначається та звільняється з посади за правилами призначення та звільнення з посади начальника Відділу. Інші працівники Відділу призначаються і звільняються директором місцевого центру відповідно до кваліфікаційних вимог, визначених Координаційним центром [3].

У своїй діяльності Відділ керується Конституцією та законами України, указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства юстиції України, іншими нормативно-правовими актами, цим Положенням, наказами Координаційного центру та регіонального центру [3].

Основними завданнями Відділу є: організація надання БВПД суб'єктам права на неї; здійснення моніторингу виконання адвокатами, що залучаються до надання БВПД, «зобов'язань, визначених у договорі про надання такої допомоги, з питань, що належать до компетенції Відділу» [3].

Відділ для виконання покладених на нього завдань має право: отримувати від структурних підрозділів регіонального та місцевих центрів документи, довідки, розрахунки, інші матеріали та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань; участь у нарадах та інших заходах, що проводяться місцевими, регіональними та Координаційним центром з питань, що належать до компетенції Відділу; надавати роз'яснення питань, що належать до компетенції Відділу; отримувати матеріально-технічне забезпечення, необхідне для нормальної роботи Відділу; інформувати директора місцевого центру про покладення на Відділ завдань, що не належать до їх компетенції, а також у разі ненадання відповідними структурними підрозділами чи посадовими особами документів та інших матеріалів, необхідних для виконання покладених на нього завдань; залучати за погодженням з директором місцевого центру працівників місцевого центру для підготовки документів, розроблення та здійснення заходів, що здійснюються Відділом відповідно до покладених на нього завдань; Ініціювати зустрічі та обговорення питань, що належать до компетенції Відділу [3].

Отже, Відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання БВПД має на меті надання безкоштовної правової інформації та консультацій, що є важливим для тих, хто не має можливості звернутися до адвоката. Це може допомогти підвищити рівень правової свідомості населення і зменшити кількість правових порушень. У свою чергу Відділ організації надання БВПД та роботи з адвокатами місцевого центру з надання БВПД відповідає за організацію роботи центру з надання БВПД та забезпечення співпраці з адвокатами. Це дозволяє забезпечити доступність правової допомоги та зменшити витрати на її надання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Про відділ правової інформації та консультацій місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Типове Положення від 09.06.2017 р. № 149 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149419-17#top> (дата звернення: 18.04.2023).
3. Про відділ організації надання безоплатної вторинної правової допомоги та роботи з адвокатами місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Типове Положення від 09.06.2017 р. № 149 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149419-17#top> (дата звернення: 18.04.2023).

Радько Антон Ігорович

студент 2 курсу, спеціальність «Політологія»

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор

Вегеш Микола Миколайович

ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «АВТОРИТАРИЗМ» У ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Загальновідомо, що «авторитаризм» – це певний різновид державного режиму з своїми характерними ознаками порівняно з іншими (демократичний, тоталітарний). Але досить актуальною залишається проблема чіткої детермінації рис цього явища крізь його неоднозначну політичну історію існування, де він зазнав великих модифікацій, змін – і відповідно критик широкого кола політичних філософів, професійних учених-політологів, що представили яскравий спектр власної думки щодо питання об'єктивної дефініції поняття «авторитарний режим».

Зарубіжна наукова думка про ознаки авторитаризму. Концептуальне осмислення світом комплексу авторитарних порядків держав почалося впродовж другої половини

двадцятого століття, так званої *«третьої хвилі демократизації»*, покликаної за допомогою науково-технічної революції продовжити свій вік якнайдовше.

Найбільше в згаданій царині досягли успіхів західноєвропейські та американські суспільнознавці, соціологи, філософи, політологи. Відомо, що наріжною цеглиною будь-якого політичного режиму є категорія влади, її характер тощо. Тому першим логічним кроком до дослідження державного режиму є детермінація його ключових рис влади.

Досить гідним першопрохідцем у вирішенні вищезначеного питання став британсько-австрійський учений-соціолог Карл Поппер, який активно пролонгував цю проблематику у своїй двотомній праці *«Відкрите суспільство та його вороги»*. Ось так у цій книзі Поппер висловився про цей режим влади: *«Прихильник авторитарної влади буде відбирати людей, котрі слухатимуться, віритимуть, легко підпадатимуть під його вплив. Утім, у такий спосіб він неминуче відбиратиме посередності, бо відмітатиме всіх, хто бунтує, сумнівається і насмілюється чинити опір його впливові... Звісно, влада завжди буде переконана у своїй здатності розпізнавати ініціативних. Проте, маючи під цим на гадоці лише вміння швидко розгадувати їхні наміри, вони ніколи не зможуть побачити різницю між намірами та ініціативою»* [3, с. 156]. Таким чином учений відповів на питання не тільки виокремлення основних ознак природи авторитарної влади, але й на стислу характеристику політичної культури та поведінки її носія, підпорядкованого йому населення.

Після видання наведеної праці у світі пробудився значний інтерес до неупередженого та об'єктивного вивчення *«закритих суспільств»* СРСП та його сателітів на міжнародній арені, унаслідок чого з'явилося багато наукових дослідів і праць щодо порушеної тематики.

Сьогодні найбільш концептуальним й послідовним теоретиком детермінації авторитарних режимів, за Міжнародною Енциклопедією Політичної Науки (оригінальна назва англ. *«International encyclopedia of political science»*), є американський політолог Хуан Лінц [1, с. 108].

З його публікації *«Тоталітарні й авторитарні режими»* (ориг. назва англ. *«Totalitarian and Authoritarian Regimes»*) можна вивести вельми цікаві три ознаки авторитаризму, які автор визначив як фундаментальні:

Обмежений плюралізм: *«Обмеження плюралізму може досягатися за допомогою відповідних законів, а може забезпечуватися de-facto, воно може бути більш-менш суворим, стосуватися лише певних політичних груп або ширших верств інтересантів — головне, щоб залишалися групи, які не створені державою або не залежать від неї, незважаючи на явне втручання держави в політичний процес. У деяких режимах допускається інституалізована політична присутність обмеженої кількості незалежних груп і навіть заохочується створення нових, проте ні в кого немає сумнівів, що правителі самі вирішують, яким групам дозволено існувати і на яких умовах. В авторитарних режимах представники різних груп та інституцій потрапляють у владу не просто тому, що вони користуються підтримкою відповідної групи, а тому, що їм довіряє правитель або владне угруповання, і вони, безумовно, зважають на статус та вплив останнього»* [2].

Переважання значення менталітету, ніж ідеології для легітимації режиму: *«У визначенні авторитарних режимів ми використовуємо поняття менталітету, а не поняття ідеології... В ідеологіях міститься сильний утопічний елемент; менталітет ближче до сьогодення чи минулого. Для тоталітарних систем характерні ідеологічні системи, засновані на постійних елементах, що мають сильний вплив і закриту когнітивну структуру, також серйозну стримувальну силу, важливу для мобілізації мас і маніпуляцій ними... Ментальності складніше описати як зобов'язання, що вимагають беззастережної прихильності як з боку правителів, так з боку підданих, навіть якщо їхня реалізація досягається ціною примусу.. Сильно розрізняються спектр питань, відповіді на які можна отримати з ідеологій та ментальностей, точність цих відповідей, логіка процесу їхнього вилучення, а також наочність протиріч між політикою, ментальностями та ідеологіями, що проводиться... Насправді питання слід ставити так: які особливості внутрішнього устрою влада заважає запровадити чітку ідеологію у таких режимах? На мою думку, складна коаліція сил,*

інтересів, політичних традицій та інститутів — все це і становить обмежений плюралізм — змушує правителів відсилати як символічний референт до найменшого спільного знаменника цієї коаліції. Таким чином правителям у процесі захоплення влади вдається нейтралізувати цю найбільшу кількість потенційних опонентів (за відсутності високомобілізованої маси прихильників). Розмитість ментальності пом'якшує розколи в коаліції, унаслідок чого правителі отримують можливість зберігати лояльність докорінно несхожих між собою елементів.» [2].

Відсутність, недостатній рівень мобілізації суспільних мас: *«За відсутності ідеології авторитарним режимам доводиться розплачуватись тим, що вони практично позбавляють себе можливості мобілізувати маси, щоб змусити їх емоційно та психологічно ототожнювати себе з режимом. Відсутність опрацьованої ідеології, відчуття загальної свідомості громадського життя, далекосяжних задумів, апріорної моделі ідеального суспільства знижує привабливість таких режимів для людей, що ставлять в основу ідеї, сенсів, цінностей.» [2].*

Дуже глибоке й тонке визначення рис авторитарних режимів Лінца разом з їхньою доступною соціально-психологічною характеристикою від Поппера створюють відмінний ґрунт для прикладних і більш точних наукових пошуків із скрупульозною типізацією й визначенням ознак як з метою дошкільного аналізу, так і задля ефективного опанування політичної культури.

Сучасна українська політологія про риси авторитарних режимів. Тільки здобувши незалежність від комуністичного диктату, українська академічна громадськість відкрила для себе широкий світ політичної науки, яка є головним зряддям для об'єктивного осмислення бездержавного та антидемократичного минулого. З огляду на це для української політології нагально необхідний чіткий аналіз авторитарних режимів як найбільш можливої загрози для молодого та вразливої демократії українства. Але принагідно, що за 30 років суверенітету українські політикознавці досягли певних успіхів в описаній царині. Тому здійснимо огляд характеристики авторитарних політич сучасної вітчизняної політичної думки.

Визнаючи свого часу вагу досить важливої невирішеної проблеми концептуалізації авторитаризму, за допомогою якої можна буде чітко надавати державам відповідну кваліфікацію політичного режиму, молодий львівський доктор Ph. з політичних наук Геннадій Шипунов здійснив науковий дослід з виведення ознак-індикаторів режимів влади, які можна віднести до авторитарних. Стисло викладімо результати його спроби детермінації:

Відсутність регулярних, вільних та конкуренційних виборів, у результаті чого відбувається привласнення влади однією людиною або невеликою групою осіб;

Наявність сильної виконавчої влади, що виявляється в її домінації над законодавчою (в тих режимах, у яких існують парламенти) або в наділенні її всіма законодавчими функціями (там, де парламентів нема);

Практика ухвалення політичних рішень на основі волі вищого керівництва, а не згідно з наявною правовою базою. Нормативні обґрунтування рішення або з'являються постфактум, або ця воля стає основою для її подальшого перетворення в закони чи інші нормативно-правові акти;

Призначення на всі вищі державні посади відбувається за рішенням головного центру влади на основі або особистої відданості кандидатів цьому центру, або партійної приналежності (домінуючої партії (в умовах формальної багатопартійності) чи до монопартії (у разі заборони діяльності інших партій);

Громадяни позбавлені не тільки реального впливу на формування державної політики, а й інструментів нагляду та контролю над діяльністю державного апарату;

Існування в умовах обмеженого плюралізму семі-, та псевдоопозиції, яка виникає на основі дозволеного, а іноді й заохочувального владою, «конструктивного» критицизму. Водночас забороняється та карається існування тих опозиційних груп та організацій, критику яких влада розцінює як «деструктивну», що насправді означає наявність з їхнього боку реальної загрози позиціям правлячої еліти;

Заборона та закриття опозиційних засобів масової інформації, що позбавляє громадян права доступу до альтернативної інформації, а опозицію – інституціоналізованих каналів впливу на маси;

Реалізація влади, зокрема, забезпечення виконання її наказів у суспільстві, переважно відбувається не на основі авторитету, а за допомогою системи санкцій та застосування засобів примусу. Легітимізацією влади є не авторитет, а сила;

Армія, поліція, спецслужби та судові органи позбавлені громадського контролю та перебувають у прямій залежності від правлячої еліти, яка використовує їх у якості інструментів для боротьби з політичними конкурентами та забезпечення виконання своїх наказів у суспільстві;

Відсутність політичної відповідальності з боку як самої правлячої еліти, так і тих організацій та груп, вплив яких на політичний процес країни дозволяється владою [4, с. 336-337].

Така широка характеристика, що дозволяє досить точно визначити політичну сутність методів реалізації влади заслуговує на високу оцінку й відповідне прикладне застосування як у безпосередніх життєвих ситуаціях, так і глибоких наукових дослідженнях – історичний аналіз форм державотворення, розвитку та еволюції політичної думки тощо.

Отже, розглянувши найбільш відомі наукові концепції характеристики авторитарних режимів зарубіжної та української думки, можна вивести їхні загальнотеоретичні ознаки, що виявляють їхню сутність як історично, так і політично:

Психологічний відбір носіями влади соціальної опори, що «легко підпадатиме під її вплив», з якої вона створюватиме слухняні посередності, що не володітимуть чіткими ініціативами чи намірами до політично значних дій.

Легітимація влади авторитаристів відбувається за допомогою ментальних цінностей, які дають можливість зберігати відносний консенсус у владній коаліції обмеженого плюралізму та низьку мобілізацію мас, завдяки чому можна легко усувати з них потенційних опонентів.

Для авторитарних режимів характерний обмежений плюралізм, акцептований панівної елітою, який за її волею може мати можливості до так само обмеженої критики влади, що створюватиме необхідні для міжнародного іміджу декорації демократії.

Авторитарні держави не можливі без цілковитого погодження й контролю над державними структурами та обмеженим плюралізмом суспільства, забезпеченим контролем над ЗМІ, створенням структурованого й відданого карально-реприсивного апарату, підпорядкуванням собі судової та військової систем.

Як для всіх антидемократій авторитаризму характерний специфічний суспільно-політичний апарат здійснення влади: фактичним джерелом державної влади є обмежене коло панівної еліти, де через відсутність ідеології наявні розбіжності, розмиті спільною ментальністю; машина публічної влади складається з усіх гілок, у яких владу розподілено нерівномірно – здебільшого виконавча влада приймає нормативно-правові акти, інші рішення, які в розвинутих демократіях укладає законодавча влада, суд підпорядковано владній верхівці; такий уклад можливий завдяки формальному позбавленню реальної правомочності чи усунення системи стримувань і противаг, громадської системи контролю над органами тощо.

Через відсутність ідеології та природну мінливість ментальності підпорядкованого електорату авторитаризм вимушений регулярно шукати нові джерела вкорінення своєї влади на кшталт історичних традицій, харизми лідера, у зв'язку з чим його політична стабільність на практиці ставиться під глибокий сумнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ergun Özbudun. AUTHORITARIAN REGIMES. *International encyclopedia of political science*. VOLUME 1 / edited by Bertrand Badie, Dirk Berg-Schlosser, Leonardo Morlino. 2011. SAGE Publications. 107-118 p.
2. Totalitarian and Authoritarian Regimes. By Juan J. Linz. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000. 343pp.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги . Том 1 / Переклад з англ. О. Коваленка . Київ :

Основи, 1994. 444 с.

4. Шипунов Г. Авторитарний політичний режим: теоретико-методологічні підходи до визначення . Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. Львів, 2014. Вип. 5. С. 329-338.

ПСИХОЛОГІЯ.

Бараній Анастасія Олександрівна

студентка 2 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Бориц Костянтин Костянтинович

ТРИВОЖНІСТЬ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В даній статті розглядається як змінився та як визначити рівень тривожності у підлітків в умовах війни та методи подолання підвищеної тривожності.

Підлітковий вік триває з 10 (11) до 15 років. Цей період для кожного є індивідуальним і залежить від соціального середовища, від оточення, способу життя. У підлітковому віці відбуваються колосальні зміни як психологічні так і фізичні. Підлітки проходять етап самоідентифікації під час якого формується ідентичність. Відбувається встановлення власних цінностей та переконань. У підлітковому віці виникає бажання бути незалежним та максимально розвиватися у тих сферах які цікаві підлітку.

Отже, що таке тривожність? Тривожність — індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують, на думку цієї особи, неприємностями, невдачами, фрустрацією. Важливо, що мова йде про психологічну загрозу, тобто таку, що має суб'єктивний характер і не проявляється як фізична небезпека. Такими ситуаціями можуть бути: деякі конфлікти, порівняння людиною себе з тими, хто має певну перевагу, змагання з такими людьми. [4]

Існує безліч причин які сприяють підвищенню тривожності, ось найбільш поширені:

- Низька самооцінка;
- Регулярний стрес;
- Проблеми зі здоров'ям;
- Нерегулярний сон (недосипання);
- Шкідливі звички.

Взаємодія вищезазначених чинників може призвести до гірших проблем зі тривожністю, в тому випадку краще звернутися до спеціаліста для професійного вирішення проблем.

Тривожність це нормальний стан при стресі, але коли вона заважає нормальному повсякденному життю це може вказувати на різні тривожні розлади (тривожний, панічний, соціальний).

Тривожність поділяється на 2 основні види:

1. Особистісна тривожність – формується в ранньому віці на основі індивідуальних особливостей,
2. Ситуативна тривожність – нетривалий стан тривоги який виник під час ситуації пов'язаною з загрозою, конфліктом чи невідомістю.

Крім особистісної та ситуативної тривожності необхідно охарактеризувати і такі її різновиди, як:

- а) стійка тривожність в якій-небудь сфері – тестова, міжособистісна, екологічна та ін. Її прийнято позначати як специфічну, приватну
- б) загальна, генералізована тривожність, вільно змінює об'єкти залежно від зміни їх значущості для людини;
- в) приватні види тривожності – шкільна; тривожність очікування в соціальному спілкуванні; «комп'ютерна» тривожність.[5]

Тривожність це доволі поширений емоційний стан в умовах війни. тривога може виникати як і в людей які знаходяться поблизу місця де ведуться активні бойові дії тому що виникає страх за власне життя, так і в тих хто проживає в регіонах в яких немає бойових дій, де тривога та страх виникають за життя рідних та близьких. Також війна призводить до розриву родини коли жінки з дітьми покидають свою домівку щоб забезпечити безпеку для

себе та дитини, а чоловік та батько залишається захищати свою країну свій дім та свою незалежність. Тоді можуть виникнути почуття безнадії, страху самотності це і сприяє підвищенню тривожності.

Ще одним важким фактором підвищення тривоги є травми. Важливо зазначити що таке травма? Психологічна травма це те що виникає внаслідок дій на психіку людини які для неї є особливо значимі.

У підлітків в залежності від особистості тривога може проявлятися по різному. Дехто не показує що йому тривожно, хтось страждає від панічних атак, йому важко спати.

Всім відомий факт що війна сильно впливає на емоційний стан людини, що призводить до різних психологічних проблем з якими слід працювати аби позбавитися їх, зокрема проблема підвищеної тривожності.

Досліди проявів поведінки тривожності вказують що тривожність у підлітків порізно впливає на їх стійкість та самоконтроль.[3]

Якщо говорити про реакції які виникають внаслідок підвищення тривожності то, перша реакція – пригнічення нервових імпульсів, друга – збудження рухових імпульсів. Під час першої реакції важко зосередити свою увагу, відсутність мотивації займатися якою-небудь діяльністю також небажання вирішувати свої труднощі. У другому випадку поведінка бурхлива, агресивна, також можуть спостерігатися різноманітні компульсивні дії та вередливість. [3]

У підлітків тривога може проявлятися в тілесному виді це стосується змін в організмі (підвищений тиск, посмикування кінцівокми та інші), та в поведінковому коли дитина веде себе в'яло, не проявляє ініціативи і в цілому відчуває апатію. [3]

Тривожність підлітка часто порушує його нормальне життя, нерідко виступає причиною порушення соціальних зв'язків з навколишніми, низьким рівнем успішності у школі. Внутрішній суперечливий стан дитини може бути викликаний: суперечливими вимогами до неї, що походять з різних джерел, неадекватними вимогами, які не відповідають можливостям і бажанням дитини, негативними вимогами, які ставлять дитину в принижене, залежне становище. Підліток, який не може відповідати вимогам, стає ще більш тривожним, зануреним у себе, у нього, як вже було зазначено, відбувається порушення соціальних зв'язків з навколишніми, що є вкрай важливими для підліткового віку. Стосунки з товаришами перебувають у центрі життя підлітка, багато в чому визначаючи решту аспектів його поведінки й діяльності.[7]

Для визначення рівня тривожності у підлітків використовуються методики «Шкала тривоги Спілбергера (STAI) та Шкала тривоги Гамільтона.

Шкала тривоги Спілбергера (State-Trait Anxiety Inventory, STAI) є інформативним способом самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність як стан) та особистісної тривожності (як стійка характеристика людини). Методика була розроблена в 1970 році.

Шкала Спілбергера через свою відносну простоту й ефективність широко застосовується у клінічній практиці з різною метою – для визначення вираженості тривожних переживань, оцінки стану пацієнта в динаміці та ін. Методика була адаптована Ю. Л. Ханінім, тому дана методика діагностики тривожних станів також має назву «Шкала Спілбергера – Ханіна». [1]

Шкала тривоги Гамільтона (англ. The Hamilton Anxiety Rating Scale, скор. HARS) оцінює рівень тривожності на підставі клінічних питань, що дозволяє кількісно оцінювати вираженість тривожного синдрому і часто використовується для оцінки антипсихотичних препаратів. Вона складається з 14 показників, кожен із яких визначається низкою симптомів. Кожен показник оцінюється за 5-бальною шкалою від 0 (відсутня) до 4 (важкий) [2]

В результаті досліджень виявили що у сучасних підлітків рівень тривожності доволі високий: у 28% – високий рівень тривожності, 32% – підвищений, 37% – нормальна або низька тривожність. [3]

Методи подолання підвищеної тривожності у підлітків. В першу чергу якщо є

можливість то звернутися до спеціаліста який допоможе вирішити цю проблему якнайкраще для вас, адже він знає як підібрати правильний підхід .

Також є кілька способів щоб допомогти собі подолати підвищену тривожність.

• Займатися фізичною активністю – фізична активність підіймає настрій, знижує стрес та покращує самопочуття;

• Рефлексія – різні техніки рефлексії знижують рівень тривоги, покращують концентрацію;

• Розвивати вміння керування власних емоцій та думок – керування власними емоціями та думками допоможе направляти себе в позитивне русло;

• Здоровий режим сну – регулярний сон призведе до покращення настрою, більшої активності та знизиться не тільки рівень тривоги але і стресу;

• Пам'ятайте про відпочинок – здоровий відпочинок допомагає тримати себе в тонусі та покращувати психологічний стан;

• Улюблена справа (хобі) – сприяє підняттю настрою та зниження стресу;

Отже, у статті було розглянуті важливі питання теми тривожності у сучасному світі, це що таке тривожність , як визначити рівень тривожності, як змінився рівень тривожності у підлітків ,та які способи допомагають подолати високу тривожність. Були описані статистичні дані , про те який рівень тривожності у сучасних підлітків.

Для узагальнення підійде таке формулювання – війна значно впливає на емоційний стан людей, це призводить до різних психологічних проблем які потрібно пропрацьовувати щоб покращувати своє самопочуття, рівень життя та розвивати себе навіть при умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trivogi-splbergera-STAI>
2. <https://clincasequest.academy/ham-ahars/>
3. <https://gimnazia1.com/roboata-gimnaziyi/storinka-psihologa/osoblivosti-trivozhnosti-suchasnih-pidlitkiv-2402/>
4. <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>
5. https://stud.com.ua/38948/psihologiya/vidi_trivozhnosti
6. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD_%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%96
7. Пересадчак О. Фактори впливу на розвиток дитячої тривожності. Психолог. 2003. № 2. С. 6–9.

Жабей Анжеліка Василівна

студентка 3 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: старший викладач кафедри психології

Ісаєвич Світлана Іванівна

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСОБУ ТЕРАПІЇ

Музика – це важливий аспект нашого життя, вона може бути джерелом задоволення, розваги та відпочинку. Цей вид мистецтва супроводжує нас майже всюди: в Інтернеті, на вулиці, в кафе та навіть вдома. Вона також може мати значний вплив на наше фізичне та психологічне здоров'я, адже протягом багатьох століть музика використовувалася як засіб терапії для поліпшення здоров'я та добробуту людей.

Чому музика? Відповідей багато і включають вони задоволення, отримане від прослуховування; теплота та відчуття єдності; стимул і задоволення від регулярних занять і репетицій; інтелектуальне задоволення від дослідження тонкощів музичних форм і структур; фізична енергія, що вивільняється в нашому тілі під час гри та прослуховуванні музики,

надихаючи нас часто рухатися та танцювати. В основі всіх цих причин лежить той факт, що музика пов'язана з нашим найпотаємнішими емоційним, духовним і найприватнішим «я», і водночас є соціальним досвідом. Музика, в більшості випадків, дає нам відчуття себе живим [4].

Д. Романовська стверджує, що терапія засобами музичного мистецтва є ефективною, завдяки низці факторів:

- музика – це первинний і найпоширеніший вид художньої діяльності людини;
- музична педагогіка має розгалужену масштабну структуру навчальних закладів, які можуть слугувати професійною базою для роботи в музичній арт-терапії;
- з усіх мистецьких сфер діяльності музика має найбільше висококваліфікованих працівників, які можуть за певних умов (переорієнтація діяльності, перепідготовка) створювати професійні об'єднання музикантів-психологів;
- з усвідомленням суспільством значення музичної терапії для корекції психічного стану людини зростатиме попит на напрям сучасної психології – арт-терапії [1].

Музика сприймається не тільки слухом, а й усіма аналізаторами і системами тіла, впливає на молекулярний та системний рівні життєдіяльності. Тому реагування організму на музичний твір більш швидке і глибоке, ніж на інші види мистецтва. Музика викликає в людини перебудову хімічних реакцій, змінює статус і характеристики як фізіологічних, так і психічних станів. Ще в минулому сторіччі вченими було доведено, що музичні звуки змушують вібрувати кожен клітинний наш організм за допомогою електромагнітних хвиль і змінюють кров'яний тиск, кількість серцевих скорочень, ритм і глибину дихання аж до повної його зупинки. Вчені довели, що музичним звуком можна впливати на клітини тіла - сприяти утворенню нових чи лікувати старі, а також формувати духовний світ людини [3].

Ефективність музикотерапії виправдовується такими естетотерапевтичними цілями: естетизація та гармонізація педагогічно-корекційного середовища; сприяння розвитку комунікативності; розвиток творчої уяви та фантазії; релаксація психологічного тону; розвиток емоційної сфери та естетичних потреб [2].

На думку дослідників у галузі медицини, психології та педагогіки, музична терапія здатна моделювати складні процеси духовного і фізичного розвитку особистості на рівні свідомості й підсвідомості, а також забезпечує основу емоційного контакту між дорослим і дитиною. Існує твердження, що будучи ще в материнській утробі, дитина відчуває музику, ритм материнського серця, тональність її голосу. Це сприяє кращому обміну речовин, зміцнює дихання, посилює або зменшує м'язову енергію. Жінка, яка носить у собі майбутнє життя і слухає музику, допомагає дитині краще пізнати навколишній світ, що позитивно впливає на відповідні психічні процеси [3].

Сьогодні в Україні сфера музикотерапії знаходиться в стані розвитку, і в нашому суспільстві вона відіграє дуже важливу роль. Адже музика має властивість впливати не лише на фізіологічний стан, а й на настрій, думки та світогляд людини. Починаючи від 2000-х і дотепер музикотерапією займається С. С. Недериця, музикант, диригент, музикотерапевт, автор і популяризатор декількох методик музикотерапії, зокрема «ефект Моцарта для новонароджених». Ноу-хау Степана Недериці полягає в тому, що він першим винайшов і втілює ідею поєднання класичної музики і звуків природи (спів пташок, дельфінотерапія).

Музична терапія є ефективним засобом лікування для різних фізичних та психічних захворювань. Вона може зменшити біль, стрес та тривогу, поліпшити настрій та допомогти в управлінні емоційними станами. Крім того, може допомогти з різними спеціальними потребами у покращенні соціальних та когнітивних навичок.

Хоча музикотерапія не може бути єдиним засобом лікування, вона може бути дуже корисною як доповнення до інших методів терапії. Може бути використана як індивідуальна терапія або у групі, і відповідно адаптована до потреб конкретного пацієнта.

Музична терапія є цікавим та ефективним засобом лікування, який може допомогти досягнути кращого стану здоров'я та загального благополуччя. Це відкриває можливості для подальшого дослідження та розвитку музичної терапії, щоб максимально використовувати її потенціал в лікуванні та підтримці здоров'я людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Профілактика посттравматичних стресових розладів : психологічні аспекти. Методичний посібник / Упорядники: Д.Д. Романовська, О.В. Ілащук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с
2. Федій О.А. Естетотерапія : [навч. посіб.] / О. А. Федій. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 256с
3. Драганчук, В.М. (2016). Музична психологія і терапія. Луцьк: Східноєвропейський національний ун-т ім. Лесі Українки. - 230 с.
4. Bunt, L., & Stige, B. (2014). Music Therapy: An art beyond words (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315817989>

Пилип Аліна Володимирівна

*студентка 2 курсу, спеціальність «Психологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Бориц Костянтин Костянтинівич*

ВПЛИВ МУЗИКИ НА СТАН, ПОВЕДІНКУ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

Музика – це мистецтво, що супроводжує людство вже багато тисяч років. Вона впливає на емоційний стан, поведінку та діяльність людини. В останні роки, дослідження в галузі психології та нейробіології підтверджують той факт, що музика різного жанру може мати значний відповідний вплив на психічне та фізичне здоров'я людини. Отримані дані дають змогу визначити можливість використання мелодій як інструменту для покращення самопочуття людини у медицині та психотерапії для різних вікових категорій нинішнього суспільства.

Музика є носієм інформації немовних факторів впливу. Її сприйняття передбачає формування емоцій та почуттів, виникнення моторних та фізіологічних реакцій, відповідно – зміни стану людини, що визначають її поведінку в певній ситуації, враховуючи індивідуальні особливості слухового сприйняття. Вона здатна слугувати для людини не лише як спосіб регуляції, але і як засіб самовираження. Музичні враження добре затримуються у пам'яті, та здатні формувати емоційну культуру та естетичне виховання, сприйняття прекрасного.

Вплив музики на поведінку людини можна визначити при врахуванні суб'єктивних показань людини, а також її фізіологічних реакцій, адже при прослуховуванні мелодії здійснюється вплив на різні біологічні системи людини: змінюється частота серцевих скорочень, темп дихання, пульс, кровообіг в залежності від висоти, сили звуку, тембру тональності та темпу. При приємній заспокійливій музиці ці показники сповільнюються. При мінорних тональностях та дисонансах – навпаки, є депресивний ефект. До того ж, імпульсивна голосна музика, що викликає роздратованість, протипоказана гіпер збудливим, розгальмованим дітям із слабким контролем, так як вона посилює прояви негативних властивостей у поведінці дитини, що може негативно вплинути на її життєдіяльність. Вони здатні не лише зруйнувати слухову систему, але й викликати неможливість концентруватися, підвищити кількість помилок, що приведе до порушення сну і низької продуктивності. [3, 23]

Під час інтенсивного та довготривалого прослуховування музики, а також пісень, що можуть містити у собі негативні інформаційні характеристики відповідно до комунікативної функції музики (стресогенні словесні повідомлення, умовні сигнали тривоги чи небезпеки) є імовірність виникнення стресу. За Л. А. Китаєв-Смиком, неочікувані та незвичні сигнали набувають образу небезпеки, що сформувалося у процесі біологічної еволюції і пов'язані з філогенетично підготовленою програмою захисної реакції.

Піфагор пропонував займатися математикою під певну музику, помітивши, що вона сприятливо впливає на інтелект. Дану теорію підтверджували і науковці ХІХ ст. беручи до

уваги класичну музику, оскільки вона є однією з найважливіших для сприйняття, що передбачає активну роботу різних процесів головного мозку та створення нових нервових клітин. У той час, канадський психолог Е. Гленн Шелленберг виявив позитивну кореляцію між навчанням музики та IQ у дітей 6-11 років: діти, що навчалися музиці мали вищий рівень IQ, через те, що дане заняття розвиває координацію рук, здатність концентруватись на чомусь протягом тривалого часу, і робочу пам'ять. Завдяки цьому збільшується розмір мозолистого тіла, що покращує зв'язок між півкулями. Це сприяє кращому зоровому сприйняттю простору навіть у літньому віці. [7, 457]

Поняття музикотерапії з'явилося ще у античні часи, коли давньогрецький філософ Піфагор відкривши терапевтичний ефект музики розробив цілу систему аудіотерапії. Згідно слів лікаря Авіценни, мелодія вважалася немедичними ліками від різних емоційних розладів, та одним з способів формування особистості людини, за Платоном. Відповідно, спеціально підібрана музична програма дає змогу впливати на той, чи інший аспект особистості. [2, 30]

Регулятивна функція прослуховування музики, що проявляється при участі когнітивної і комунікативної підсистеми психіки, може змінюватися в залежності від ситуації, в якій вона звучить, минулого досвіду індивіда, та основного характеру його діяльності. Колискові пісні надають розслаблюючий ефект, таким чином заспокоюючи нервову систему, що допомагає людині краще заснути. Ритмічні та енергійні мелодії провокують збільшення дофаміну у префронтальній корі, що провокує мобілізацію сил і мотивації, яка позитивно впливає на швидке та успішне виконання поставлених завдань, повернення стану бадьорості. Фонова музика середньої гучності здатна надихати креативних людей під час процесу творіння. [1]

Позитивний вплив музики на фізіологічні процеси організму використовується з метою створення оптимальних умов різних видів лікування (медикаментозного, хірургічного, психотерапевтичного). При хірургічних операціях вона відволікає хворого, знижуючи болючі відчуття, і дозволяє скоротити введення наркотиків, попереджаючи таким чином постнаркотичні реакції. Музичний фон допомагає також хірургу зосередитися, попереджає психічні навантаження та знімає м'язову напругу. Як ефективний «знеболюючий» засіб музика використовується в акушерстві та стоматології. Вона також схильна до зміцнення імунної системи, і призводить до зниження захворюваності, покращення обміну речовин. [6]

Узагальнюючи, можна зазначити, що музика є важливим елементом в житті кожної людини та дає змогу сильно впливати на наше здоров'я та самопочуття. Дослідження показують, що музикотерапія може бути ефективним методом лікування для різних категорій людей, таких як тих, що мають проблеми зі сном, стресом, депресією та тривожністю. Крім того, музика може покращувати когнітивні процеси та сприяти розвитку моторики. Вона може впливати на наше настрій, допомагаючи нам заспокоїтися або, навпаки, заряджаючи нас енергією. Допомагаючи нам зосередитися на позитивних речах в нашому житті і відволіктися від негативних думок, музика дає нам почуття впевненості і успішності, що, у свою чергу, може сприяти підвищенню нашої самооцінки. Однак, важливо зазначити, що музика не може розв'язати всіх проблем, і не може замінити професійну допомогу, якщо це є необхідним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вплив музики на людину. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://garmonya.in.ua/vplyv-muzyky-na-robotu-golovno-mozku/>
2. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку / Укладач Н. Квітка. – К.: 2013. – 82 с
3. Музичне мистецтво як засіб саморегуляції людини: історичний, соціальний, музично-теоретичний аспекти: Текст лекції до навчального курсу «Історія музичного мистецтва» для спеціальності «Початкове навчання і музичне виховання» – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2004 р.– 34 с.
4. Як музика впливає на наше життя? - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ij.ogo.ua/suzh/yak-muzika-vplivaye-na-nashe-zhittya/>
5. Development of perception. Psychological perspectives/Aslin R., Alberts J. R., Peterson M. R. 1981. Vol. 1.
6. The surprising science behind what music does to our brains. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.fastcompany.com/3022942/the-surprising-science-behind-what-music-does-to-our-brains>
7. Long-Term Positive Associations Between Music Lessons and IQ. - Journal of Educational Psychology 98,

Федорішко Анастасія Дмитрівна
студентка 2 курсу спеціальність «Практична психологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Бориц Костянтин Костянтинович

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМООЦІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

В юнацькому віці людина переживає важливий етап становлення своєї особистості, і самооцінка в цей період має особливо велике значення. Вона визначає сприйняття себе та своїх можливостей, формує поведінку, взаємодію з оточуючими, ставлення до досягнень та навчання.

Самооцінка – це оцінка себе як особистості, що включає у себе підсумкову оцінку якості власних характеристик, здібностей, досягнень та поведінки.

Стаття охоплює наступні питання:

- Як змінюється самооцінка?
- Як впливає середовище на формування самооцінки?
- Як можна покращити самооцінку та зберегти її на високому рівні?

Дослідження формування самооцінки може бути корисним для людей, які працюють у галузі психології, освіти та тренінгів. Вони можуть використовувати ці знання для розробки ефективних методів розвитку та підтримки здорової самооцінки у юнаків. Також це може бути корисно для людей, які цікавляться питаннями особистісного зростання та самовдосконалення.

Юнацтво – це період життя між дитинством та дорослим віком, який зазвичай охоплює період від приблизно 12 років до 21 року.

У психології, юнацтво вважається важливим етапом розвитку особистості, де відбуваються значні зміни як на фізичному, так і на психологічному рівнях. В цей період, людина досліджує світ і своє місце в ньому, формує свою самоідентичність та встановлює соціальні контакти з однолітками.

Наприклад, Д.Б. Ельконін виділяє вік від 15 до 17 років у період – старший шкільний вік, основна діяльність у цьому віці – освіта та професія. Сфера психіки, яка розвивається це пізнавальна, яка напряму пов'язана з формуванням самооцінки.[1;220]

Самооцінка стрімко змінюється, оскільки юнаки переживають багато нового досвіду і різних життєвих викликів. У підлітковому віці, який характеризується збільшенням внутрішніх конфліктів, підлітки стикаються зі складнощами в самооцінці та пошуку власної ідентичності[2;512] Також, у підлітків досить поширена проблема низької самооцінки та неадекватної оцінки своїх можливостей [2;515]

Наведу деякі специфічні зміни, які можуть відбуватися в самооцінці підлітків:

- Розвиток самосвідомості: Підлітки починають усвідомлювати свої переваги та недоліки і збільшують свідомість про свої можливості та обмеження.

- Пошук власної ідентичності: Підлітки стикаються з питанням «хто я?» та «які цінності мені важливі?» і починають формувати свою ідентичність на основі своїх переживань, досвіду та знань.

- Порівняння з іншими: Підлітки можуть стати більш чутливими до того, як їхні дії, вигляд і поведінка порівнюються з іншими. Це може призводити до почуття незадоволення і

низької самооцінки, якщо вони відчують, що не можуть зрівнятися зі своїми ровесниками.

• **Розвиток навичок:** Підлітки можуть розвивати нові навички, такі як комунікація, розв'язання проблем, співпраця з іншими тощо. Якщо вони відчують, що їхні зусилля приносять плоди, це може підвищити їхню самооцінку.

• **Емоційна нестабільність:** Підлітки можуть переживати більшу емоційну нестабільність, що може впливати на їхню самооцінку. Наприклад, вони можуть відчувати періоди депресії, тривоги або стресу.

Хоча ці зміни можуть бути складними для підлітків, вони є нормальними і необхідними для їхнього розвитку. Завдяки цим змінам, підлітки можуть розвивати свої навички та уявлення про себе, що є важливим для їхнього успіху та впевненості в майбутньому.

Однак, якщо підлітки стикаються зі значними труднощами у розвитку своєї самооцінки, можуть виникнути проблеми з їхнім психічним здоров'ям. Наприклад, низька самооцінка може призвести до депресії, тривоги або інших проблем з психічним здоров'ям.

У таких випадках може бути корисним звернутися до психолога або іншого фахівця з психічного здоров'я для отримання допомоги та підтримки. Вони можуть допомогти підліткам зрозуміти свої почуття та емоції, використовуючи різні техніки, такі як психотерапія або когнітивно-поведінкова терапія.

Вплив середовища на формування самооцінки в юнацькому віці

Середовище, в якому зростає підліток, може мати значний вплив на формування його самооцінки. У цьому віці, більшість підлітків проводять більше часу з друзями, однолітками та іншими людьми в їхньому оточенні, ніж з родиною. Тому взаємодія з цими людьми може мати велике значення для формування їхньої самооцінки.

Для старшокласників характерна патологічна спрямованість на нормативні уявлення, пов'язані з ростом тіла, розмірами, вагою, пропорціями, зачіскою, обличчям, поведінкою, рухами. Близько половини дівчат та третини юнаків, за даними І.С. Копа, Х. Ремштітта, заклопотані своїми розмірами тіла, фігурою та вагою. Тривога підлітків щодо зовнішнього вигляду часто пов'язана з конформізмом, бажанням виглядати відповідно до своєї статі. Молоді чоловіки рідко в захваті від набору ваги, тоді як дівчата цього віку вважають, що мають зайву вагу, і намагаються схуднути.[1;327]

Громадська думка приписує фізичну силу, спортивні результати та струнке підтягнуте тіло ознаками мужності. Ці фізичні дані дуже важливі для хлопчиків, але другорядні для дівчат. Дівчата звертають увагу на своє обличчя, фігуру і шкіру. Вчені встановили зв'язок між зовнішністю і Я-концепцією. Якщо старшокласниці вважали себе фізично непривабливими, вони також негативно оцінювали інші характеристики «Я». Юнаки чітко розрізняють ці аспекти: вони можуть негативно оцінювати свою зовнішність, але високо оцінюють свої соціальні та інтелектуальні якості. Старшокласниці схильні до негативних оцінок своїх теперішніх та майбутніх сексуальних ролей (наприклад, гарна дівчина, приваблива дівчина та ін.), надаючи надзвичайного значення жіночій красі та її канонам.[1;142] У підлітковому віці особливо гостро починає відчуватися проблема формування особистісної самооцінки, пов'язана зі зміною фізичного і психічного стану людини, складністю переходу від дитинства до дорослості, зміною соціального середовища та активізацією самосвідомості.[3;156]

Якщо підліток живе в середовищі, де панує негативна атмосфера, наприклад, де присутність булінгу, насильства або дискримінації, то це може призвести до зниження самооцінки та спричинити ризик виникнення проблем з психічним здоров'ям. Наприклад, підлітки, які стикаються з булінгом, можуть відчувати себе менш важливими або недостойними поваги та поводитися залежно від цього.

З іншого боку, позитивна атмосфера та підтримка від рідних, друзів та інших людей можуть сприяти формуванню адекватної самооцінки та підтримати фізичне та психічне здоров'я підлітків. Наприклад, позитивний вплив з боку вчителів, які підтримують та підкреслюють успіхи та досягнення, може допомогти підвищити самооцінку підлітка та підтримати його розвиток.

Окрім оточення, вплив на самооцінку підлітків можуть мати й інші фактори, такі як

соціальні медіа, культурні норми та стереотипи.

Соціальні медіа можуть вплинути на самооцінку підлітків, оскільки вони становлять велику частину життя багатьох людей у цьому віці. На соціальних мережах можуть поширюватися ідеали краси, стандарти успіху та інші очікування, які можуть впливати на сприйняття себе підлітками. Наприклад, порівняння свого вигляду, стилю життя та досягнень з тим, що бачать у соціальних мережах, може спричинити зниження самооцінки.

За наявності у дослідженнях інформацією, підлітки переживають періоди коливання своєї самооцінки: одного дня вони вважають себе успішними і привабливими, а наступного - невдахами та непривабливими. У залежності від соціального оточення та оцінки його членами, самооцінка підлітка може змінюватися і взагалі бути нестабільною. [4;70]

Культурні норми та стереотипи також можуть впливати на самооцінку підлітків, особливо у випадку, коли вони відхиляються від норми. Наприклад, підлітки, які відчують, що їхні інтереси, стиль життя або особливості особистості не відповідають очікуванням оточуючих або соціальних норм, можуть відчувати себе менш цінними або менш важливими в очах інших.

Як можна підвищити самооцінку та зберегти її на високому рівні?

Підвищення самооцінки та збереження її на високому рівні є важливим завданням. Професійні психологи пропонують багато порад та підходів, які можуть допомогти в цьому процесі. Ось декілька з них:

- Розробіть позитивний внутрішній діалог: навчіться звертатися до себе з повагою та підтримкою, замість критикування та самокритики. Наприклад, замість того, щоб говорити «Я ніколи не зможу це зробити», скажіть собі «Я можу спробувати це зробити та дізнатися, як це мені вдасться».

- Практикуйте позитивне мислення: навчіться фокусуватися на своїх позитивних рисах та досягненнях, замість того, щоб переживати через свої помилки та недоліки. Наприклад, замість того, щоб думати «Я нічого не вмю», думайте «Я можу добре виконати цю задачу, тому що я маю досвід у схожих справах».

- Розвивайте свої навички та компетенції: навчіться новому та розвивайте свої здібності. Чим більше ви вмєте, тим більше впевненості відчуваєте в собі. Наприклад, вивчайте нові мови, займайтеся фізичними вправами, дізнавайтеся більше про свою професію та розвивайте нові навички.

- Перетворюйте помилки на можливості для розвитку: замість того, щоб ставитися до своїх помилок негативно, навчіться дивитися на них як на можливості для розвитку та вдосконалення своїх навичок. Наприклад, замість того, щоб засмучуватися через свою помилку подумайте про те, як ви можете виправити свої дії в майбутньому та зробити краще.

- Приймайте свої емоції та вмійте з ними працювати: навчіться розрізняти свої емоції, ознайомтеся з тим, що таке емоційний інтелект, вчіться реагувати на життєві ситуації зріло та конструктивно. Наприклад, якщо ви відчуваєте себе незадоволено через якусь ситуацію, подумайте про те, що саме викликає це почуття та як ви можете зробити з цим щось позитивне.

- Отримуйте підтримку та допомогу: навчіться просити про допомогу, якщо вам це потрібно, та отримуйте підтримку від близьких, друзів та колег. Часто навіть просто розмова з кимось може допомогти відчути себе краще та зберегти високу самооцінку.

Отже, підходячи до висновку, в моїй статті було розглянуто роль самооцінки у формуванні особистості юнаків та її вплив на розвиток особистості. Були проаналізовані основні фактори, що впливають на формування самооцінки у юнацькому віці, такі як взаємодія з ровесниками і в загальному, з оточуючим світом, також успіхи та невдачі в різних сферах життя, ставлення до власного тіла та зовнішності.

Узагальнюючи, формування адекватної самооцінки у юнацькому віці є важливою задачею для успішного розвитку особистості та підготовки до дорослого життя. Необхідно розвивати у підлітків позитивне ставлення до себе та своїх можливостей, а також навчати їх впевнено поводитися в різних життєвих ситуаціях. Це можливо за допомогою спеціалістів з сфери психології та навчанням пов'язаних з соціальними та емоційними навичками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікова та педагогічна психологія: навч. Посіб. /О.В.Скрипченко., Л.В.Волинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2006. – 416
2. Варій М. Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.]/ В 18 М. Й. Варій – [3-тє вид.]. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
3. Психологія особистості. Столяренко О.Б. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
4. Основи психології : навчальний посібник / Григорій Петрович Васянович – К. : Педагогічна думка , 2012. – 114 с.

Шігімага Діана Вячеславівна

студентка 4 курсу, спеціальність «Психологія»

науковий керівник: старший викладач

Омелянська Вікторія Іллівна

СКЛАДОВІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Серед усього розмаїття підходів до розуміння психологічного благополуччя як зарубіжними, так і вітчизняними психологами виділяються два основних – гедоністичний (від грец. hedone – «насолада») і евдемоністичний (від грец. eudaimonia – «щастя, блаженство»).

Теоретичною основою розуміння психологічного благополуччя в контексті гедоністичного напрямку послужили роботи Н. Бредберна, для вченого поняття благополуччя нерозривно пов'язано із загальною задоволеністю життям і щастям, при цьому задоволення - це не тільки тілесне задоволення, а й задоволення від досягнення значущих цілей. Рівень досягнення психологічного благополуччя залежить від ступеня свідомості даного поняття і його складових, а також способів досягнення окремих складових психологічного благополуччя. Н. Бредберн розробив модель структури психологічного благополуччя, яка представляє собою баланс, що досягається при безперервній взаємодії позитивного і негативного афекту. Різниця між цими двома афектами, відповідно до моделі, є показником психологічного благополуччя людини. Іншими словами, психологічне благополуччя містить дві основні складові: превалювання позитивних емоцій над негативними і позитивна оцінка свого життя. Таким чином, можливим є виділення двох компонентів психологічного благополуччя:

- Когнітивний компонент благополуччя виникає при цілісному, щодо несуперечливої картини світу у суб'єкта, розумінні поточної життєвої ситуації. Дисонанс в когнітивну сферу вносить суперечлива інформація, сприйняття ситуації як невизначеної, інформаційна або сенсорна депривація.

Емоційний компонент благополуччя постає як переживання, об'єднує почуття, які обумовлені успішним (або неуспішним) функціонуванням особистості. Дисгармонія в будь-якій сфері особистості викликає одночасно і емоційний дискомфорт. Саме в ньому досить повно відображено неблагополуччя в різних сферах особистості.

Евдемоністичний підхід розробляється переважно в рамках гуманістичної психології. Серед авторів, що займалися теоретичною розробкою питання психологічного благополуччя – Дж. Бюдженталь, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, Г. Оллпорт, А. В. Вороніна, О.А. Ідубаєва, Д. А. Леонтьєва, К. Петерсон і М. Селигман. З позиції даного підходу психологічне благополуччя розглядається як «повнота самореалізації людини в конкретних життєвих умовах і обставинах, знаходження «творчого синтезу» між відповідністю запитів соціального оточення і розвитком власної індивідуальності».

В рамках евдемоністичного підходу на основі більш ранніх досліджень М. Ягоди, К. Ріфф розробила багатовимірну модель психологічного благополуччя. Відповідно до даної

моделі, розроблений інструментарій для проведення досліджень, набув широкого поширення за кордоном під назвою «Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф». Методика вимірює актуальне психологічне благополуччя, на відміну від благополуччя потенційного, поняття якого виводиться з гуманістичної парадигми, але не операціоналізується в даний час жодним опитувальником.

Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф – теоретично обґрунтований інструмент, який визначає шість чинників, що сприяють психологічному благополуччю, задоволенню та щастю людини. Опитувальник дозволяє виміряти суб'єктивну і об'єктивну сторону психологічного благополуччя. В першу чергу опитувальник призначається для юнацького віку. Методика була кілька разів валідизована в різних варіантах. Найбільш поширеним є варіант з 84 пунктів, 6 шкал (по 14 пунктів), що послужив основою для двох україномовних версій [3, с. 2]. Перспектива подальших досліджень полягає у розробці прогностичних моделей сприяння психологічному благополуччю особистості.

Змістовна інтерпретація шкал:

1) Позитивні стосунки (турбота про благополуччя оточуючих, почуття задоволення від теплих і довірчих відносин)

Респондент, який набрав високий бал, має задовільні, довірчі відносини з оточуючими; піклується про благополуччя інших; здатний співпереживати, допускає прихильність і близькі відносини; розуміє, що людські відносини будуються на взаємних поступках.

Респондент, який набрав низький бал, має лише обмежену кількість довірчих відносин з оточуючими: йому складно бути відкритим, проявляти теплоту і піклуватися про інших; в міжособистісних взаєминах, як правило, він ізольований і фрустрований; не бажає йти на компроміси для підтримки важливих зв'язків з оточуючими;

2) Автономія (незалежність, внутрішній контроль, здатність слідувати власним переконанням).

Високий бал за цією шкалою характеризує респондента як самостійну та незалежну людину, здатну протистояти спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином; самостійно регулює власну поведінку; оцінює себе відповідно до особистих критеріїв.

Респондент з низьким балом – залежить від думки і оцінки оточуючих; в прийнятті важливих рішень покладається на думку інших; піддається спробам суспільства змусити думати і діяти певним чином;

3) Керованість середовищем (здатність ефективно контролювати зовнішнє середовище та використовувати його ресурси)

Високий бал – респондент має владу і компетенцією в управлінні оточенням, контролює всю зовнішню діяльність, ефективно використовує можливості, що надаються, здатний уловлювати або створювати умови і обставини, які підходять для задоволення особистих потреб та досягнення цілей.

Низький бал характеризує респондента як людину, яка зазнає труднощів в організації повсякденної діяльності, відчуває себе нездатною змінити або поліпшити обставини, що складаються, нерозважливо відноситься до можливостей, що надаються, позбавлений почуття контролю над тим, що відбувається навколо;

4) Особистісний ріст (ефективне використання особистісних рис, розвиток талантів, процес самореалізації)

Респондент з високим балом - має постійне прагнення до розвитку, «зростає» і самореалізується, відкритий новому досвіду, відчуває бажання до реалізації свого потенціалу, спостерігає прогрес в собі і своїх діях з плином часу; змінюється відповідно до своїх здобутих знань і досягнень.

Респондент з низьким балом – усвідомлює відсутність власного розвитку, не відчуває прогресу або самореалізації, в його житті присутня нудьга і відсутність інтересу до життя, помітна нездатність встановлювати нові відносини або змінити свою поведінку;

5) Цілі в житті (високорозвинена здатність до рефлексії, свідомість)

Випробуваний з високим балом за даною шкалою має мету в житті і почуття спрямованості; вважає, що минуле і теперішнє життя має сенс; дотримується переконань, які є джерелами мети в житті; має наміри і цілі на все життя.

Випробуваний з низьким балом – позбавлений сенсу в житті; має мало цілей або намірів; відсутнє почуття спрямованості, не знаходить цілі у своєму минулому; не має перспектив або переконань, що визначають сенс життя;

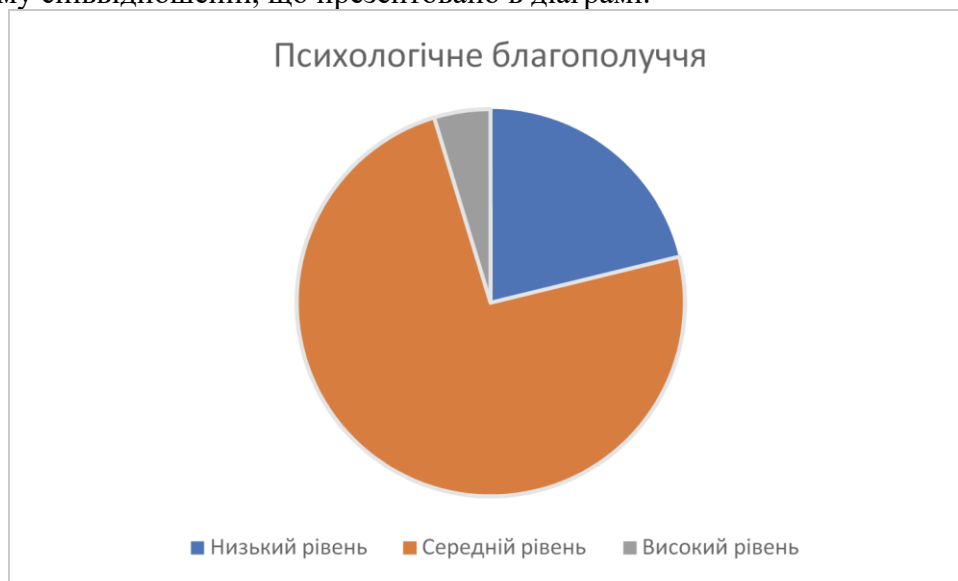
5) Самоприйняття (визнання себе, позитивне ставлення до своїх особистісних рис)

Високий бал характеризує респондента як людину, яка позитивно ставиться до себе, знає і приймає свої особливості, включаючи хороші і погані якості, позитивно оцінює своє минуле.

Респондент з низьким балом – незадоволений собою, розчарований подіями свого минулого, відчуває занепокоєння з приводу деяких особистих якостей, бажає бути не тим, ким він є.

На думку К. Ріфф, психологічне благополуччя – це наявність у людини специфічних, стійких психологічних рис, що дозволяють їй функціонувати більш успішно, ніж це було б при їх відсутності. Психологічне благополуччя досягається шляхом досягнення стану рівноваги, що може змінитися під впливом як негативних, так і позитивних життєвих подій. Модель Ріфф не базується на простому почутті щастя, а спирається на «Нікомахову етику» Аристотеля, згідно з якою мета життя – не почувати себе добре, а – жити чесно.

З метою виявлення рівня психологічного благополуччя серед студентів-психологів 2-4 курсу, проведено дослідження за методикою «Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф». Вибірка склала 56 людей. Проаналізувавши діагностичні результати, ми узагальнили кількісний рівень психологічного благополуччя серед студентів по вибірці і подали в процентному співвідношенні, що представлено в діаграмі.

Отже, психологічне благополуччя тісно пов'язане з свідомістю, ціннісно-смысловий сферою і мотивацією. В даний час утвердилися два основних напрямки в дослідженні психологічного благополуччя людини: евдемоністичний і гедоністичний. Представниками евдемоністичного є Дж. Бюдженталь, А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм, Г. Оллпорт, А. В. Вороніна, О.А Ідобаєва, Д. А. Леонтєва, К. Петерсон і М. Селигман. Теоретичною основою розуміння психологічного благополуччя в контексті гедоністичного спрямування послужили роботи Н. Бредберна.

Провівши дослідження за методикою «Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф», ми виявили, що характерною ознакою отриманих результатів серед студентської молоді є те, що показники психологічного благополуччя мають середній рівень у переважній більшості досліджуваних – 74%, високий рівень – 5%, низький рівень – 21%. З наведених даних помітно, що для частини досліджуваних характерні однаково низькі значення показників

«автономія», «керованість середовищем», «особистий ріст», «цілі в житті» та «самоприйняття», які і є причиною того, що певна частина досліджуваних все ж мають значення показників психологічного благополуччя нижче середнього. Для підвищення рівня даних показників варто проводити тренінги з студентами на конкретні теми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вернік О. Л. Суб'єктивне і психологічне благополуччя: проблема інтеграції еудеймонічного і гедоністичного підходів: Матеріали всеукраїнського науково-практичного семінару (25 вересня 2019 року, Київ) / О. Л. Вернік // за ред. Ю.М. Швалба. – Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2019. – с. 9-13.
2. Дворник М. С. (2020) Психологічне благополуччя особистості під час переходу від війни до миру / М. С. Дворник // Наукові студії із соціальної та політичної психології. Вип. 45(48). – 2020. - с. 79-87.
3. Карсканова С. В. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф: процес та результат адаптації. / С. В. Карсканова // Практична психологія та соціальна робота. – 2011, 1, с. 1-9.
4. Титаренко Т. М. Способи підвищення психологічного благополуччя особистості, що пережила травму. / Т. М. Титаренко // Психологія: теорія і практика. 2018, 1, с. 112-119 Режим доступу: <https://www.academia.edu/38037433>.

СОЦІОЛОГІЯ. СОЦІАЛЬНА РОБОТА.

Болдижар Наталія Сергіївна

студентка 2 курсу, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Рюль Вікторія Олександрівна

АНКЕТА ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасному світі соціологічні дослідження стали надзвичайно важливим інструментом для вивчення різних аспектів суспільного життя. Вони надають можливість зібрати значну кількість інформації про думки, погляди, поведінку і демографічні характеристики індивідів та груп, що дозволяє встановити закономірності та зв'язки між цими характеристиками.

Анкетування – метод отримання інформації шляхом письмових відповідей респондентів на систему стандартизованих запитань попередньо підготовлених бланків (анкет). Цей метод належить до групи методів, яка має назву «опитування». У цю групу, крім анкетування, ще входять інтерв'ю і бесіда. За допомогою анкети збирають первинні емпіричні дані, на основі яких вивчають громадську думку про різні аспекти суспільного життя. Анкети використовуються для всіх видів соціальних досліджень, починаючи з вивчення переваг дозвілля, споживчих звичок, характеристик соціального походження та політичних уподобань тощо.

Анкета дає можливість зібрати об'єктивні дані від широкого кола людей і здійснити статистичний аналіз цих даних. В її основі лежить опитувальник – сукупність питань, зазвичай структурованих за тематичними блоками. Розрізняють питання за змістом (про факти, дії та їх результати, мотиви, оцінки й погляди людей), за функціями (основні та допоміжні, питання-фільтри, контактні, контрольні), за формою (відкриті (надають можливість респонденту дати неструктуровану відповідь), закриті, змішані) [1].

Анкетування класифікують за такими ознаками [2]:

1. за охопленням:
  - суцільне (передбачає опитування всієї генеральної сукупності);
  - вибіркоче (передбачає опитування лише якоїсь частини генеральної сукупності);
2. за способом взаємодії дослідника та респондента:
  - очне (передбачає контакт учасника опитування з тим, хто проводить дослідження);
  - заочне (респонденти заповнюють анкети за відсутності дослідника);
3. за кількістю опитуваних осіб:
  - індивідуальне (кожен учасник опитується особисто);
  - групове (опитування одразу кількох людей);
  - масове (опитується велика кількість людей одночасно);
4. за способом видачі анкет учасникам:
  - поштове (анкети розсилаються учасникам опитування поштою);
  - пресове (опитування публікуються в газетах/журналах тощо, а бажаючи можуть їх пройти);
  - роздавальне (анкети особисто вручаються учасникам опитування);
5. за анонімністю опитуваних:
  - анонімне (учасники опитування залишаються інкогніто);
  - підписане (учасники опитування зазначають свої особисті дані).

Кожен метод опитувань має певні переваги і недоліки. Анкетування – не виняток. Отже, до переваг можна віднести мінімальний вплив дослідника на учасників дослідження, тобто відповіді з більшою вірогідністю будуть правдивими та чесними; можливість опитати за короткий час багато людей; зручність для респондентів, бо під час багатьох досліджень

учасники можуть заповнити анкету навіть сидячи на кріслі у вітальні; анкетування часто є анонімним, іноді навіть дослідник не стикається з респондентом; якщо анкета зачіпає якісь делікатні/особисті теми, то учасникам опитування морально буде легше дати відповідь на папері, чим обговорювати це наживо; невелика витратність методу; можливість створити вибірку та провести дослідження конкретних верств населення; формат сприяє збору даних із великих репрезентативних вибірок; відносно швидкий аналіз результатів.

Недоліками цього методу є невизначеність, тобто зазвичай в анкетах є варіант відповіді «Не знаю», «Не визначився», «Не хочу відповідати» і це підриває точність опитування; респонденти можуть добровільно/мимовільно надавати неправдиву інформацію; якщо питання сформульоване не дуже чітко, то може бути неправильно розтлумачене учасником, оскільки анкета заповнюється індивідуально; якщо анкетування поштове, то багато респондентів можуть не повернути назад анкети, а якщо пресове – більшість може ним не зацікавитись і не пройти.

Зазвичай анкета складається з таких частин:

- вступна – безпосереднє звернення до респондента, в якому описуються цілі і завдання дослідження, підкреслюється його значення, повідомляється про те, як будуть використані результати;
- основна – містить основні питання, можливо, об'єднані в блоки;
- «паспортичка» – це питання, які з'ясовують соціально-демографічні характеристики респондента;
- заключна – виражається подяка за участь в опитуванні, пропозиції висловити свою думку щодо опитування тощо.

Отже, анкета є одним із найпоширеніших інструментів для збору даних у соціологічних дослідженнях та може бути успішно використана для вивчення різних соціальних явищ та процесів, наприклад думки населення, ставлення до різних аспектів соціального життя, їхню поведінку тощо. Такі дослідження можуть допомогти у вивченні та розумінні соціальних проблем та допомогти у прийнятті важливих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козенюк А. І. Анкетування / А. І. Козенюк, А. Й. Міллер // Юридична енциклопедія / А. І. Козенюк, А. Й. Міллер. – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. – С. 672.
2. Туленков М. В. Анкета соціологічна [Електронний ресурс] / М. В. Туленков // Велика українська енциклопедія – Режим доступу до ресурсу: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B0_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0.

Болдижар Наталія Сергіївна

*студентка 2 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Рюль Вікторія Олександрівна*

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

Збройна агресія Росії проти України стала одним з найбільш дестабілізуючих соціальних явищ у Європі та, напевно, найболючішим періодом, у якому перебувала наша держава за всю свою історію. Окрім негативних політичних, економічних та соціальних наслідків, війна руйнує психічне здоров'я нації та провокує емоційне вигорання, що можна дослідити за допомогою феноменологічної соціології.

Отже, феноменологічна соціологія – це теоретико-методологічний напрям у сучасній соціології, який розглядає суспільство як феномен, постійно створюваний і відтворюваний у

взаємодії індивідів. Предметом досліджень є проблеми цієї взаємодії індивідів, розуміння дій і вчинків одних осіб іншими, питання тотожності і відмінності наукового осмислення світу та реального відчуття його людиною [1, с. 666].

Іншими словами, це підхід до вивчення соціального світу, який зосереджується на тому, як люди сприймають та розуміють соціальну реальність. Підхід розглядає цю реальність як щось, що є результатом взаємодії між людьми, а не як щось, що існує незалежно від нашого сприйняття. Ця думка суб'єктивна, тобто соціальні явища будуть різними індивідами сприйматися по-різному через їхній власний досвід, установки, переживання, думки, реакції тощо.

Цей соціологічний напрям вперше був представлений у роботі «Змістовна будова соціального світу», його основоположником був австрійський соціолог та філософ Альфред Шюц [2, с. 245-252].

Одним з ключових аспектів феноменологічної соціології є сприйняття людьми середовища, яке їх оточує. Якщо йде мова про війну, яку розпочала сусідня країна-агресор, то тут цей аспект буде чітко виражений, тому що багато українців були змушені залишити свої домівки, покинути зону бойових дій, щоб зберегти своє життя, та шукати прихисток у безпечніших містах. Це суттєво вплинуло на їхній світогляд та самопочуття, адже якщо раніше більшість проживали свою буденність спокійно та мирно, то після вторгнення Росії на територію України, громадяни часто перебували у стресовому стані та зазвичай емоції, які вони переживали, були негативними: страх, тривога, розпач, відчай, паніка, розгубленість та злість.

Наступним компонентом феноменологічної соціології є взаємодія індивідів між собою. Основна зона бойових дій – схід України, а головними прихистками для внутрішньо-переміщених осіб стали західні області, тому часто виникають конфліктні ситуації між місцевими жителями та переселенцями, оскільки є певні відмінності в менталітеті, культурі, мовленнєвих звичках, традиціях та переконаннях мешканців різних частин нашої країни.

Також феноменологічна соціологія зосереджується на тому, як ми інтерпретуємо досвід, який переживаємо. Комусь ця війна дала можливість показати відданість Батьківщині, зрости як особистість, розкрити свою силу та відвагу, в той час як хтось інший виявився зрадником і з власної волі перейшов на бік окупантів.

Крім того, феноменологічна соціологія досліджує конструкцію соціальної реальності та вплив соціальних чинників на цю конструкцію. У контексті війни, соціальні чинники, такі як медіа, політичні лідери, релігійні та культурні переконання можуть впливати на те, як люди сприймають війну та її причини.

Феноменологічна соціологія може допомогти зрозуміти емоційну та психологічну складову війни. Багато людей відчувають симптоми психологічних розладів (посттравматичний стресовий розлад, obsesивно-компульсивний розлад, депресія тощо) як наслідок фізичного чи морального насильства, втрати близьких людей, руйнування домівки, знищення рідного міста. Також можна дослідити те, як бойові дії вплинули на ментальний стан та добробут безпосередніх учасників (наприклад військових, які перебували на передовій) та їх родин, які наслідки має війна для дітей та підлітків, які дорослішають та формуються в цей період як особистості.

Ця парадигма має і обмеження, наприклад, вона не є об'єктивною, оскільки зосереджується на індивідуальному сприйнятті та досвіді, а не на загальних фактах і статистиці.

Таким чином, можна зробити висновок, що цей напрям має важливе значення в соціології як той, що допомагає збагнути складні соціальні процеси та явища, їхній вплив на сфери життєдіяльності людей, аби у подальшому побудувати стійке, незламне та незалежне суспільство, сила якого буде в єдності, міцному дусі та безмежній вірі у свої можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ішмуратов А. Т. Філософський енциклопедичний словник / А. Т. Ішмуратов. – Київ: Абрис, 2002.
2. Малицька Н. Ідея об'єктивації у феноменологічній соціології Альфреда Шюца та її реалізація / Наталія Малицька. – Львів-Одеса: Cogito-Центр Європи, 2009.

Габчак Станіслав Євгенійович
аспірант 1 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Афанасьєв Дмитро Миколайович

ПРОБЛЕМИ БІЖЕНЦІВ ТА НЕЛЕГАЛЬНИХ МІГРАНТІВ ЄВРОПИ

Війни негативно впливають на історію будь яких країн, чисельність їх населення, смертність, зменшення народжуваності та збільшення кількості людей з інвалідністю. Російсько-українська війна розпочалась із бойових дій на Донбасі 12 квітня 2014 року і впродовж восьми років до 24 лютого 2022 року тривала як «гібридна» фаза війни росії проти України, адже країна-агресор заперечувала свою причетність до збройного конфлікту. Яскравим доказом початку збройної агресії проти України стала медаль «За возвращение Крыма» встановлена 21 березня 2014 року наказом міністра оборони рф. Водночас проти України були застосовані різноманітні методи гібридної війни, з метою дестабілізувати країну зсередини.

Друга фаза війни, так звана «спецоперація», в лютому 2024 року вочевидь довела воєнну агресію росії, великі втрати серед мирних жителів, виведення з стану виробничої, енергетичної та транспортної інфраструктури [3].

Війна несе значні прямі втрати, які в свою чергу поділяються на військові втрати та втрати цивільного населення. З точки зору військової демографії втрати військовослужбовців поділяються на неповоротні (убиті, полонені, зниклі безвісти) та санітарні втрати (поранені, контузії, хвороби) [3, с. 9-13].

Встановити військові та цивільні втрати у російсько-українській війні на даний час дуже складно за наступних причин: 1) статистика ведеться, але обидві сторони багато чого приховують; 2) кожна з ворогуючих сторін намагається, з одного боку перебільшити втрати супротивника, а з іншого боку – применшити свої власні; 3) навіть, якщо людські втрати у війні не є державною таємницею, то це не є гарантією того, що дослідники не можуть помилитися при конкретному підрахунку втрат.

Звісно, втрати не повернеш, а от проблеми, які несе війна вирішувати необхідно зараз. Російсько-українська війна спровокувала небачений потік біженців з України в інші країни. За даними офісу омбудсмена України, з країни з 24 лютого 2022 року виїхало 14,5 млн. осіб, з яких до Європейського Союзу – 11,7 млн. осіб. Це наймасштабніша міграційна криза з часів Другої Світової війни.

Найбільше українців осіло у Польщі, Німеччині та Чехії і це зрозуміло, так як до війни українці працювали саме у цих країнах. При цьому, згідно з даними західних ЗМІ, деякі регіони в цих країнах є для українців більш привабливими – так, німецькі федеральні землі Баварія або Північний Рейн-Вестфалія прийняли більше українських біженців, ніж Британія або Франція.

Основна проблема зараз навіть не в тому, що після війни деяким буде нікуди повертатися, а економіка країни буде підірвана. Основна проблема в тому, що українці знаходять собі роботу в європейських країнах, яка більш високооплачувана, ніж в Україні, а також отримують там житлом. Вони швидко адаптуються до нових умов життя, адже знають на достатньому рівні іноземні мови, які вивчали в школі, у вишах, неодноразово подорожували Європою, тому для них процес інтеграції проходить швидше, порівняно з азійськими біженцями. Так, за різними даними, в Нідерландах з 55 тисяч біженців працездатного віку вже працевлаштовані 83% (статистика UWV), 40% українців працевлаштувались у Великій Британії (Бюро національної статистики країни), у Польщі працевлаштовані вже майже 400 тисяч («Голос Америки»). За деякими джерелами, українці у Польщі сплатили податків на 2 млрд євро і це утричі більше ніж країна витрачає на біженців [5]. Європейський ринок праці у вигрші, адже українці закривають багато вакансій різних спеціальностей, зменшуючи його дефіцит. І якщо раніше працевлаштування було сезонного характеру, то зараз вільні вакансії

заповнюють лікарі, IT-спеціалісти, інженери, вчителі, науковці.

Серед проблем, які змушені вирішувати біженці є: 1) необхідність вивчити мову країни у якій перебуваєш; 2) законодавство країни; 3) протоколи для конкретної професії; 4) переселення з тимчасових прихистків; 5) нові пошуки працевлаштування чи навчання тощо [2].

Щодо Закарпатської області, то вона розташована вздовж кордону з країнами Європейського Союзу і має чимало наявних проблем як з біженцями так і нелегальними транзитними мігрантами з країн Південно-Східної Азії, Близького та Середнього Сходу, Молдови, Африки, які в пошуках кращих умов життя прагнуть попри війну потрапити до країн Західної Європи [4].

До головних проблем біженців та нелегальних мігрантів у прикордонному регіоні слід віднести: 1) відсутність матеріальних можливостей для реалізації прав біженців, передбачених законодавством (житло, соціальна допомога, робота тощо); 2) незначна спроможність діючих пунктів пропуску; 3) необхідність збільшення державних пунктів розміщення відкритого типу для осіб, які перебувають у процедурі визначення статусу біженця; 4) недостатнє фінансування міграційних служб; 5) відсутність локальних комп'ютерних мереж та єдиної інформаційної бази даних [4].

Отже, вирішувати проблеми біженців та нелегальних мігрантів необхідно через міжнародні механізми захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко В. І. Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна [Текст] / В. І. Андрейко // Науковий вісник Ужгородського університету : серія: Історія / відп. за вип. Н. П. Керецман. – Ужгород : Говерла, 2019. – Вип. 2 (41). – С.134-142.
2. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу. Міжнародне право. 2021. №1. С.276-281.
3. Лавер О. Війни та народонаселення країн світу у ХХ-ХХІ століттях (1900-2016 рр.) : статистичне дослідження : монографія / Олександр Георгійович Лавер, ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2018. – 757 с.
4. <http://surl.li/gqedd>
5. <http://surl.li/gqdpw>

Завадяк Ерік Вікторович

студент 3 курсу, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Орос Олександра Богданівна

ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНИХ СУБКУЛЬТУР НЕПОВНОЛІТНІХ НА МОЛОДЬ

Субкультури давно стали неодмінною частиною реального суспільства. Практично кожна дитина на певній стадії свого життя так чи інакше піддавалася її впливу сама по собі чи опосередковано. В той час як існують нешкідливі субкультури, будучи членом якої, індивід прагне лише до висловлювання свого *Я* без агресії та т.п, є й протилежності, що несуть пряму небезпеку не тільки самій дитині, а й суспільству в цілому. До таких рухів можна віднести «А.У.Е», «Офники» та їм подібні.

Насамперед варто не забувати про те що субкультура дітей, будь вона кримінального, чи іншого типу, завжди бере своє коріння в субкультурах дорослих які їх оточують. У своїй основі вона завжди більш неоднорідна і мінлива. Згідно з точкою зору Н. Волкової, виникнення молодіжних субкультур зумовлене соціальними, політичними, психологічними та духовними чинниками, найголовніший з яких-невідповідність суспільного буття потребам

молоді, духовна самотність [1, с. 201]. Кримінальна субкультура за своєю сутністю агресивна. Вона вдирається у культуру офіційну, ламаючи її, девальвуючи її цінності й норми, насаджуючи в ній свої норми та правила, атрибутику. Образлива, непристойна лексика існує в багатьох мовах і культурах, але саме в кримінальних субкультурах вона знаходить своє найяскравіше відображення, що призводить до поступового забруднення мови та деградації носіїв цієї мови. Окрім того, неповнолітні, залучаючись до кримінальних субкультур, внаслідок своєї психології, багато в чому заснованої на наслідуванні дорослим, не тільки придбають схильність до здійснення злочинів, до злочинної діяльності, але і самі стають провідниками даної субкультури серед інших неповнолітніх. Залучаючи однолітків у свій круг спілкування, вони своєю чергою залучають їх і до кримінальної субкультури, пропагують кримінальний спосіб життя. Характер злочинної діяльності таких груп відрізняється великою загрозою для людей. Злочинність неповнолітніх відрізняється динамічністю, високою мірою активності підлітків.

Типи субкультур правопорушників, згідно з Коеном (2) поділяються на: - неутилітарні (девіантні дії вчиняються не на основі економічної раціональності) - зловмисні (метою правопорушень є драгування або навіть травмувати інших) - негативістські (злочинні діяння відбуваються саме через їх заборону з метою свідомої відмови від загальноприйнятих цінностей) - універсальні (у сенсі різноманітних правопорушень, які мають місце) - гедоністичні (фокус на миттєвому задоволенні) - стійкі (до зовнішнього тиску конформності та лояльний до власних членів групи, цінностей і норм)

Люди, що стали на шлях здійснення злочинів у юному віку, важко піддаються виправленню та перевихованню і, як правило, являють собою резерв для дорослих злочинних груп. В. І. Шакун в другому томі Юридичної енциклопедії визначає злочинну групу як сукупність осіб, об'єднаних спільною метою, яка полягає у вчиненні суспільно небезпечних діянь. До безпосередніх ознак злочинної групи у працях з кримінального права віднесені, по-перше, її попередня зорганізованість зі злочинною метою і міцний взаємозв'язок співучасників, який встановлюється у процесі попередньої змови; по-друге, об'єднання групи з метою злочинної діяльності, наявність у ній організаційних функцій і керованого ядра; по-третє, спільність злочинної мети, поглядів і намірів членів групи, а також її стійкість (упевненість у намірах, невідступність від поставленої мети) [2, с. 624]

Як висновок всього що було сказано вище, хочу підкреслити ті ризики та небезпеки, що несуть у собі кримінальні соціальні групи неповнолітніх. Залучення дитини до подібної соціальної групи несе великі ризики для її майбутнього. Під впливом подібної групи він може зробити щось таке, про що б і подумати не міг у будь-якій іншій ситуації, як результат в'язниці та травма на все життя. Так само не забуваємо, що відсоток людей, що після в'язниці стали на інший шлях, дуже малий. В міру обмеженості нашої правової системи щодо неповнолітніх очікувати того, що не стане членом кримінальних груп в майбутньому не варто. Слід підкреслити, що кримінальна субкультура неповнолітніх вимагає раннього втручання, своєчасної протидії цьому негативному явищу. При цьому варто враховувати, що звична стратегія «засудження та заборони» – вже довела свою неефективність. Інша стратегія: всеосяжне прийняття будь-яких молодіжних течій і асиміляція їх у діяльності офіційних організаційних структур тур – нереальна. Залишається останнє – діалог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. Педагогіка : посібник / Н. Волкова – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 201 с.
2. Downes, D.M. & Rock, P. E. (2007). Understanding Deviance: A Guide to the Sociology of Crime and Rule-breaking (5th ed.). Oxford, New York: Oxford University Press.
3. Юридична енциклопедія : В 6 т. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. Бажана, 1999.- с 264

Лендел Сергій Михайлович

студент 5 курсу, спеціальність «Соціальна робота»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук

Кацьора Олександр Валентинович

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В МІСЦЯХ КОМПАКТНОГО ПРОЖИВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

За період війни до основних проблем соціального та економічного розвитку України, формування громадянського суспільства на засадах принципів соціальної справедливості, взаємоповаги та взаєморозуміння суспільство і держава отримали додатково досить важку щодо рішення проблему – соціальний захист внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1, с. 48]. Вимушено переміщені особи внаслідок війни та, власне, міграції стикнулися з рядом проблем, які носять соціальний, психологічний, юридичний, економічний характер. Таким людям сьогодні надаються спектр послуг з боку держави, але такі послуги є короткотерміновими, спрямованим на задоволення першочергових потреб і не передбачають інтеграцію та адаптацію внутрішньо переміщених осіб в приймаючих їх громадах.

За даними ООН, за місяць війни понад 3,7 млн людей залишили країну, шукаючи прихистку, ще 6,5 млн українців стали внутрішніми переселенцями. При цьому 13 мільйонів громадян «застрягли» в зонах бойових дій і не можуть виїхати. Оскільки бойові дії проходять на півдні та сході України, то лівова частина людей переселилося саме в західну частину держави, зокрема в Закарпатську область. У зв'язку з великою кількістю ВПО та відсутністю соціальної інфраструктури, яка б могла забезпечувати житлом переселенців, було прийнято рішення розселяти людей у місця компактного проживання (МКП). Так, за словами заступника голови Закарпатської ОВА Петра Добромільського у 247 МКП проживає близько 6,5 тисячі внутрішньо переміщених осіб [2]. Зауважимо, що працівниками Департаменту моніторингу прав громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України, Секретаріату Уповноваженого завершено моніторинг умов проживання ВПО в Закарпатській області. За результатами моніторингу встановлено, що переважна більшість МКП облаштовані в старих будівлях, які потребують капітального або косметичного ремонту. Деякі із закладів погано опалюються, на стінах присутня пліснява, а приміщення – вологі. У деяких МКП є потреба в забезпеченні меблями, а також в забезпеченні дітей ВПО шкільного віку технічними засобами для онлайн навчання [3].

На початку березня 2022 року УФГЗ спільно Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Міністерством соціальної політики виступила з ініціативою створити мобільні команди соціально-психологічної допомоги особам, постраждалим від військових дій. Проект «Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди» реалізується у межах СПІЛЬНО – програми реагування на війну Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), покликаної об'єднати зусилля з урядом, місцевими органами влади, громадським сектором та бізнес-партнерами для надання мультисекторальної допомоги сім'ям з дітьми. Наразі 70 мобільних команд працюють у 18 областях України: Львівська, Закарпатська, Тернопільська, Чернівецька, Рівненська, Івано-Франківська, Житомирська, Вінницька, Волинська, Хмельницька, Дніпропетровська, Київська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Миколаївська, Одеська та Харківська області. До складу команди входять психолог, соціальний працівник, юрист, медик та водій. Одна із задач мобільних команд – виявляти людей, зокрема, дітей, які постраждали від насильства чи жорстокого поводження. З початку війни мобільні бригади ЮНІСЕФ отримали понад 44 тисячі таких звернень [4].

Мультидисциплінарна мобільна команда надає соціально-психологічну допомогу людям, які постраждали від війни: екстрене реагування (скринінг, оцінка ситуації та надання психологічної допомоги постраждалим, у тому числі дітям); перша психологічна допомога та психологічна підтримка; юридичне консультування; соціальна підтримка та обслуговування;

медична допомога (консультування, онлайн-зв'язок із лікарями, перенаправлення до інших фахівців); надання гуманітарних наборів та інформаційних матеріалів.

Можемо зробити висновок, що система надання соціальних послуг в Закарпатській області для ВПО у місцях компактного проживання створена в надзвичайних умовах, а тому знаходиться у процесі постійного вдосконалення. Важливо, що соціальним захистом ВПО займаються спільно державні організації, громадські організації та благодійні фонди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балуєва О.В. Дискримінація внутрішньо переміщених осіб в Україні: архетипна природа. *Публічне урядування*. Вип. № 2. 2016. С. 48-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2016_2_6
2. На Закарпатті стартував тренінг із координації та управління колективними центрами розміщення ВПО. URL: <https://carpathia.gov.ua/news/na-zakarpatti-startuvav-treninh-iz-koordynatsii-ta-upravlinnia-kolektyvnymu-tsentramy-rozmishchennia-vpo>.
3. Завершено моніторинг умов проживання ВПО у Закарпатській області. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/zaversheno-monitoring-umov-prozhivannya-vpo-u-zakarpatskij-oblasti.
4. Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди. URL: <https://www.healthright.org.ua/proekti/mobilni-komandy/>.

Одинець Анна Сергіївна

*студентка 3 курсу, спеціальність «Соціальна робота»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Орос Олександра Богданівна*

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК РЕЛІГІЇ В СУСПІЛЬСТВІ

Релігія є невід'ємною частиною життя кожної людини сьогодення і свої корені вона бере ще давніх часів. Навіть сучасні релігійні системи, які нам відомі, мають давню історію. Тому, хоча б з цих фактів можна прийти до висновку, що релігія не є тимчасовим або випадковим явищем, а навпаки, їй властива тривалість в просторі та часі, а отже, її можна вважати соціально-історичним явищем. Вона виступає чудовим регулятором суспільних відносин і тісно пов'язана з державною владою.

Сучасні релігійні дослідження свідчать про те, що в історії людства протягом двох мільйонів років існував безрелігійний період. Ідея про безрелігійний період в історії людства вперше була висунута у працях французького енциклопедиста Дені Дідро. [3] Визначено, що основою появи цієї концепції були спроби показати історичний характер релігії. Більшість дослідників, зокрема, українських релігієзнавців, в остаточному підсумку стверджують не стільки про можливість, скільки про необхідність існування дорелігійної епохи. [3]

Появу релігії пов'язують з людиною сучасного типу, тобто *Homo sapiens*, яка жила не раніше як 50 – 40 тис. років тому. На рівні цього типу людини виникають елементарні форми соціалізації, мистецтва та релігійні вірування.

Якщо розглядати появу релігії з філософської точки зору то тут можна виділити дві групи теорій: супранатуралістичні та раціоналістичні.

Супранатуралістичні теорії появи релігії – це ті теорії, автори яких доводять можливість появи релігії, звертаючись до надприродних сил. [3]

Раціоналістичні теорії походження релігії – ті теорії, що пояснюють походження релігії раціональними методами. Їх є переважна більшість. [3]

У соціологічній теорії релігії Е. Дюркгейм втілює розвиток ідей про колективну свідомість, тобто колективні переконання і пов'язані з ними моральні відносини, що діють в якості об'єднуючої сили в суспільстві, як „вищої форми психічного життя”. Ставлення до релігії як найважливішого соціального інституту, що забезпечує соціальну інтеграцію,

вилитося у Е. Дюркгейма в пошуки соціологічного підходу до дослідження релігії. [1]

У роботі „Поділ суспільної праці” Е.Дюркгейм розглядає проблему соціальної солідарності. У цій роботі він виділяє два типи солідарності, які діють у двох ідеальних типах суспільства. Механічна солідарність діє „без жодного посередництва” в нерозвинених суспільствах, в яких індивіди мало відрізняються один від одного щодо виконуваних в суспільстві функцій, мають подібні почуття, поділяючи колективні уявлення, а також віддані однаковим цінностям. Е.Дюркгейм визначає колективну свідомість як „сукупність вірувань та почуттів, загальних у середньому членами одного і того ж суспільства, утворює певну систему, яка має своє власне життя, її можна назвати колективним, або загальним. За Е.Дюркгеймом, солідарність у суспільстві тим сильніше, чим більше обсяг індивідуальної свідомості збігається з обсягом колективної свідомості, а саме колективна свідомість краще визначена й інтенсивна. Е.Дюркгейм приходить до висновку, що колективна свідомість у суспільстві з механічною солідарністю цілком і повністю є релігійною. [1]

Під впливом нових культурних змін, формуванням соціальних відносин та духовних чинників, всі релігії видозмінювалися або одні релігійні системи поступалися місцем іншим. При цьому, кожне нове покоління людей не утворює якусь нову релігію, а успадковує релігійні цінності та норми, які присутні в культурі їхньої спільноти, дещо змінюючи їх під впливом сучасних соціальних умов.

Посилення ідейного, політичного та економічного спілкування між всіма народами, викликало у людей уявлення про єдиного Бога, який обіцяв спасіння всім людям незалежно від їхньої національності – це сприяло у формуванні нової релігії, відомої нам як християнство. Завдяки розколу Римської Імперії воно поділяється на три основні напрями на основі яких живе сучасне суспільство. [3]

У ході суспільного поступу норми та цінності релігії як форми організації суспільних відносин змінюють свою значущість, а тому багато з них, які раніше, наприклад, у домодерних суспільствах мали правовий статус, володіли незаперечним авторитетом у стосунках між людьми, із часом можуть утрачати свої позиції в суспільній взаємодії або ж виступати в якості традиції. [2]

Правда, інколи можна почути думку, що в сучасну добу вплив релігії на суспільне життя значно зменшується, а то й зводиться нанівець. Прихильники цього погляду, посиляючись на соціологічні дослідження, як приклад, наводять дані про малу кількість «воцерковлених» людей. Звичайно, у сучасних демократичних країнах, у більшості яких, згідно із законодавством, немає зазіхань держави на роль церкви, а останньої – на функції держави, у яких, за визначенням французького соціолога П. Бурдьє, відбувається «розкладання релігійного», тобто ті функції, які раніше виконувала релігія, на себе перебирають інші інституції (школи, університети, лікарні, психологічні консультації, соціальні служби тощо) та внаслідок дії низки інших факторів авторитет релігії стає менш відчутним. [2]

Отже, життя людини не завжди було пов'язано з релігією, хоча вона бере свої кінці ще з давніх давен. Виникнення релігії пов'язують з появою людини сучасного типу, для яких вона була способом пояснити собі незрозумілі речі, силу природи, допомагала відшукати сенс життя, подолати відчай перед невідомим та страх перед смертю. З часом, через посилення економічного, ідейного та політичного спілкування між народами, у людей виникало уявлення про Єдиного Бога, який має врятувати всіх людей, незалежно від їхньої національності, з цього і виникає християнство. Сьогодні релігія хоч і тісно пов'язана з суспільним життям, але поступово займає місце традиції та послаблює свій вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буга Є. Еміль Дюркгейм про сутність релігії та її ролі в суспільному житті. Релігія та соціум. 2010. Т. 1, № 5. С. 225–230.
2. Кондратик Л. Релігія як соціальний інститут. РОЗДІЛ І. Соціологія: актуальне, дискусійне. 2016. Т. 2, № 9. С. 10–15.
3. Кучера Т. М. Релігієзнавство : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2016. С. – 94.

Поковба Вікторія Михайлівна

студентка 3 курсу, спеціальність «Соціальна робота»

науковий керівник: старший викладач

Ляшко Мар'яна Михайлівна

ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ГРОМАДІ

Попри існування різноманітних теоретичних моделей роботи в громаді, усі працівники, які займаються цим видом діяльності, повинні володіти певним набором знань, навичок та методів роботи. Зазвичай завдання та функції соціальних працівників громади полягає в наступному:

- налагодження та підтримка контактів з індивідами, групами та організаціями;
- розвиток профілю спільноти, оцінка ресурсів та потреб спільноти;
- розробка стратегічного аналізу та планування цілей, завдань і пріоритетів;
- підтримка створення груп;
- підтримка роботи та ефективного розвитку груп;
- продуктивна робота з конфліктами всередині та поміж групами й організаціями;
- співробітництво й ведення переговорів з іншими установами, закладами та фахівцями;
- усний та письмовий зв'язок з індивідами, групами й організаціями;
- робота з конкретними людьми, включаючи консультування;
- керування ресурсами, включаючи штатний розпис та бюджет;
- підтримка груп та організацій в отриманні ресурсів, наприклад через заявки на грант;
- контроль та оцінка прогресу, а також найефективнішого використання ресурсів;
- відрахування з груп та/або забезпечення ефективного припинення діяльності груп;
- розробка, контроль та оцінка стратегій рівних можливостей [1].

Головні завдання соціального працівника полягають у: розвитку надомних, денних послуг та служб тимчасового догляду, які уможливають проживання людей у власних домівках, коли це доречно; підтримці доглядальників; координації послуг за місцем проживання; забезпечення раціонального використання коштів тих, хто оплачує послуги у громаді.

У цілому соціальні працівники використовують такі методологічні підходи:

1) концептуальний аналіз: збирання даних, визначення кількості проблем, оцінка актуальності кожної з них, уточнення цілей, вибір політичних альтернатив та оцінка результатів політики;

2) сприяння взаємодії: створення структур для планування в громаді та ухвалення рішень, висування лідерів, формування групової згуртованості, мобілізація енергії та полегшення зв'язків, обговорення умов та обмін думками між сторонами, залученими до діяльності щодо вирішення проблеми.

З огляду на перелічені завдання та методологічні підходи можна умовно поділити знання та навички, необхідні соціальному працівникові для роботи в громаді, на три сфери:

- *знання поведінки людей та теорії*, зокрема теорії соціальної організації та міжособистісної взаємодії – теорії комунікації, організаційні теорії, політичний процес, групова динаміка;

- *практичні методи*: техніки втручання - комунікація, інтерв'ювання, фасилітація (допомога у спілкуванні) роботи групи, посередництво й переговори, планування та оцінювання;

- *технічні навички*: збирання, перевірка та аналіз даних за допомогою комп'ютерних програм, ведення комп'ютерних баз даних, підготовка інформаційних матеріалів за допомогою комп'ютера, користування Інтернетом та веб-дизайн [2].

Оскільки робота в громаді передбачає залучення до неї членів громади, то її працівники мають володіти лідерськими якостями. Практики соціальної роботи в громаді повинні усвідомлювати, чому і як люди збираються в соціальні організації, розуміти процеси, що

відбуваються в діадах, групах, організаціях, громадах. Вони повинні бути обізнаними з тим, якою є влада в громадах, а також з логікою соціальних змін та інновацій. Питання ухвалення рішень, лідерства та підпорядкування однаковою мірою стосуються груп, організацій та громад. Тому частина практичних навичок соціальних працівників у громаді зосереджена на різних аспектах людської взаємодії. Адже їхня головна мета – побудова мережі людей, розвиток сильних та слабких зв'язків у громаді [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kempers M. Community Matters: An Exploration of Theory and Practice. Chicago: Burnham Publishers, 2002. P. 117-131.
2. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навчальний посібник. К., 2005. 176 с.
3. Mizrahi T., Rosenthal B. Managing Dynamic Tensions in Social Change Coalitions// Community Organization and Social Administration: Advances, Trends, and Emerging Principles/Eds. Terry Mizrahi, John Morrison. New York: The Haworth Press, 1993. P. 21-22

Рюль Крістіан Вільгельмович

студент 4 курсу, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Рюль Вікторія Олександрівна

ОСНОВИ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

В сучасних реаліях України, коли ми говоримо про пропаганду в публічному інформаційному просторі, ми маємо на увазі, що ці методи використовуються росією. Дезінформація та пропаганда росії спрямована здебільшого проти нашої України, хоч наративи пропаганди в тій чи іншій мірі відчують на собі інші країни, особливо ті, які допомагають Україні вистояти у війні. Використання урядом росії такого засобу інформаційної війни, як дезінформація відрізняється від традиційних форм пропаганди. Головним її завданням є не переконати чи схилити на свій бік, а підірвати чи зруйнувати. Замість агітації до дій вони прагнуть тримати аудиторію на гачку, відволікати її увагу, робити її пасивною.

Пропаганда росії поширюється як відкритим шляхом – за допомогою телебачення різними мовами, так і прихованим способом, використовуючи номінально незалежних журналістів, експертів і коментаторів та інтернет-тролів. Вона поширюється багатьма мовами та в багатьох регіонах Європи, обох Америк та Азії. Основний меседж пропаганди простий: Сполучені Штати здійснюють егоїстичну та нещадну боротьбу за домінування у світі. За цією логікою, об'єднання євроатлантичної безпеки, включно з розширенням НАТО до меж країн колишнього комуністичного табору, і підтримка України Заходом є лицемірними та негідними.

Головним у протидії пропаганді є контрпропаганда, яка є формою комунікації, що складається з методів і повідомлень, які використовуються для протидії пропаганді, яка прагне вплинути на дії чи погляди цільової аудиторії. Вона тісно пов'язана з пропагандою, оскільки вони часто використовують однакові методи для трансляції повідомлень цільовій аудиторії. Вміння критично мислити, розпізнавати фейкові новини та розуміти, як працює пропаганда, є надзвичайно важливим. Пандемія ковіду та війна в Україні це яскраво показали», – додає він. Не лише він, а й низка його колег виступають на дебатах чи онлайн-курсах для студентів. Під час пандемії поширювалися заяви про те, що коронавірус не такий небезпечний, як попереджають експерти. Викривачі стверджували, що уряд і лікарі намагалися вбити людей і що людям краще не робити щеплення та носити маски. Фейкові новини виправдовують російське вторгнення в Україну нібито виготовленням хімічної та біологічної зброї на

підконтрольній Києву території або тим, що українці продають дітей у рабство.

Ключовими важелями впливу пропаганди є ті меседжі, що викликають у суспільства емоційну реакцію, і переважно це негативна емоційна реакція: злість, роздратування та розчарування. Така емоційна інформація значно краще запам'ятовується і відразу потрапляє в довгострокову пам'ять. Про це пишуть багато психологів, зокрема М. Кузнецов у своїй статті «Емоційна пам'ять людини». У ній ідеться, що «інформація, емоційна забарвленість якої відповідає емоційному стану, актуалізованому при запам'ятовуванні, краще запам'ятовується». [2] За емоції в людському мозку відповідає структура, що називається мигдалеподібне тіло, або мигдалина (лат. *corpus amygdaloideum*). За критичне мислення відповідає інша структура мозку, що називається неокортекс, або нова кора, яка є значно пізнішим еволюційним надбанням, ніж мигдалина. Відповідно, у більшості людей свідомість поступається впливу мигдалини. [3] Якщо пояснювати простіше – то тоді, коли в людини інформація викликає емоційний сплеск, це зазвичай пригнічує критичне мислення. Саме тому іноді найабсурднішу, проте дуже емоційно забарвлену інформацію люди можуть сприймати за правду. Про це пише нідерландський нейробіолог Дік Сааб у своїй книзі «Ми – це наш мозок». [4]

У веденні агресивних впливів (наприклад, росії проти України) існує два аспекти – це кінетичний метод (прямі фізичні дії, приміром ведення прямої війни у вигляді обстрілів) та некінетичні методи, до яких належить інформаційна війна у вигляді пропаганди. Некінетичні методи потребують значно більше зусиль, і часто їхній аспект у війні становить понад 80%. Іноді вся стратегія протистояння побудована виключно на некінетичних методах. Кінетичні методи є вторинними і не завжди потрібними. Некінетичні методи, а саме пропаганда, побудовані за такою схемою: відправник – повідомлення – отримувач – когнітивний ефект. Пропаганда стає неможливою, якщо не відбувається когнітивного ефекту, тобто якщо на одному з етапів схему перервати. [1]

Флемінг Сплідсбоель Хенсен, старший науковий співробітник Данського інституту міжнародних досліджень, відзначає такі кроки протидії пропаганді: нове законодавство, технічні рішення (використання штучного інтелекту), фінансування (суспільне мовлення), якісна журналістика, когнітивна протидія.

Розглядаючи способи й засоби протистояння росії, ми натикаємося на парадокс: з одного боку, нам необхідно по-різному говорити з різними аудиторіями, а з другого, будувати довіру між поляризованими групами, щоб створити загальну довіру.

Для цього рекомендації було поділено на: рекомендації, спрямовані на посилення якості інформаційного простору та підвищення довіри; рекомендації, спрямовані на «нейтральні» аудиторії та споживачів «провідних ЗМІ» в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС; рекомендації, спрямовані на російськомовне населення в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС; рекомендації, спрямовані на «маргіналізовані» аудиторії в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС; радикальні ліві та радикальні праві групи та ін. Крім того, рекомендації було розподілено на:

- тактичні (короткотермінові, реактивні):
- стратегічні (середньотермінові, проактивні):
- довготермінові: популяризація медіа грамотності та ініціативи, щоб припинити західну рекламу на каналах, які вдаються до мови ворожнечі та закликів до насильства.

Україна наразі використовує методи протидії пропаганді як у короткостроковій перспективі (вимкнення деяких каналів інформації), так і довгостроковій – розвитку критичного мислення у суспільства. На нашу думку, державі також потрібно підвищувати рівень медіаграмотності своїх громадян, через безкоштовні онлайн платформи, впроваджувати обов'язкові спецкурси для різних фахівців, сприяти поширенню медіаграмотності в системі освіти. До прикладу в Чехії проходять тижні медіаосвіти, які мають на меті привернути увагу до загроз, які виникають через дезінформацію, та запобігти поширенню неправдивих маніпуляцій. В основному міроприємства націлені на студентів і викладачів і включають щорічні зустрічі з журналістами. Кожна початкова та середня школа

може взяти участь у Тижнях медіаосвіти, які відбуваються вже вшосте. Організатором заходу є JSNS, раніше One World at Schools, тобто освітня програма організації People in Need. Після заповнення анкети вчителі отримують аудіовізуальні та друковані матеріали, за допомогою яких буде ще легше розвивати медіаграмотність учнів. Наприклад, вони дізнаються, як створюються новини – зможуть легко пояснити учням критерії, за якими редактори обирають теми для публікації. Однією з інших частин є фейкові новини або дебати про викривлення інформації та упередження. Водночас викладачі, учні та студенти мають можливість взяти участь в онлайн-дискусіях з професіоналами або випробувати роботу журналіста на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Доповідь Флемінга Сплідсбоеля Хенсена, старшого наукового співробітника Данського інституту міжнародних досліджень.
2. Кузнецов М. А. Емоційна пам'ять людини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Психологія. 2010. № 913, Вип. 44. С. 93-98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2010_913_44_25.
3. Кузнецов М.А. Емоційна пам'ять людини: психологічна модель. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: Психологія*. Вип. 22. Харків: ХНПУ, 2007. С. 106-116
4. Дік Сааб Ми – це наш мозок. 2016

Фленько Іван Іванович

студент 5 курсу, спеціальність «Соціальна робота»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук

Кацьора Олександр Валентинович

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ (НА ПРИКЛАДІ УЖГОРОДСЬКОЇ ГРОМАДИ)

Формування нульової толерантності до домашнього насильства є одним із найважливіших напрямків соціальної роботи в Ужгородській територіальній громаді. Реалізація даного напрямку можлива шляхом виконання послідовних завдань: проведення просвітницької профілактичної роботи; ефективного виявлення постраждалих осіб, надання допомоги постраждалим особам; притягнення кривдників до відповідальності.

Для цього необхідно забезпечити ефективне функціонування спеціально уповноважених служб, загальних та спеціалізованих служб, а також їх тісна взаємодія з іншими органами та установами, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Важливим елементом у розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству є співпраця з міжнародними організаціями. Їхній досвід та фінансова підтримка громад, у цей економічно складний час, у поєднанні з умотивованим керівництвом на місцях, можуть мати значний вплив на розвиток спеціалізованих служб. Ужгород є хорошим прикладом такої співпраці і ефективності реалізації політики запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Територіальна громада міста Ужгород у квітні 2021 року розпочала співпрацю з UNFPA – Фондом ООН у галузі народонаселення. Представниками Фонду було розпочато проведення ряду навчань, які тривали протягом року, для спеціалістів суб'єктів, діяльність яких спрямована на протидію та запобігання домашньому насильству. Дані навчання допомогли сформуванню спільного бачення проблемних питань, опрацювати механізми взаємодії у їх вирішенні та спланувати подальші дії [1]. Продовженням співпраці у даному напрямку стала участь територіальної громади Ужгорода у проекті «Міста і громади, вільні від

домашнього насильства», у рамках якого Ужгородською міською радою було виділено приміщення та прийнято рішення про створення Служби «Денний центр соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» (з кризовою кімнатою). Це спеціалізована служба, діяльність якої спрямована на забезпечення потреб саме постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Клієнти служби отримали можливість скористатися послугами консультування, соціального супроводу, кризового екстреного втручання, первинної правової допомоги, а також надання притулку у кризовій кімнаті при постійній підтримці соціальних працівників [2].

Проведена інформаційна робота та впровадження алгоритму взаємодії усіх суб'єктів, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству допомогло збільшити кількість охоплених якісними соціальними послугами осіб і дітей, а саме: кількість охоплених осіб з 4 -10 у рік у 2015- 2021 роках зросла до 158 осіб у 2022 році. При приблизно однаковій щорічній кількості звернень з приводу домашнього насильства та насильства за ознакою статі до правоохоронних органів, зростання кількості осіб за соціальними послугами свідчить про зростання у постраждалих відчуття підтримки з боку соціальних сервісів, впевненості у можливості вирішення проблемних ситуацій.

Додатково слід відмітити, що тільки завдяки підтримці UNFPA місті Ужгороді було створено дві мобільні бригади, які забезпечені автомобілем і готові швидко відреагувати на випадки домашнього насильства і надати кваліфіковану підтримку постраждалим особам [3].

Таким чином, домашнє насильство є однією з тих соціальних проблем, яка активно вирішується в Ужгородській громаді шляхом розбудови соціальної інфраструктури та підготовки кваліфікованих працівників для роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Як розбудована система протидії і запобігання гендерно зумовленому та домашньому насильству в Ужгороді. URL: <https://uzhgorod.net.ua/news/173505>.
2. В Ужгороді відбулося відкриття кімнати кризового реагування для осіб, які постраждали від домашнього насильства. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/uzhgorod-crisis-room-opening-2021>.
3. В Україні діють 30 мобільних бригад соціально-психологічної допомоги: як звернутися? URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/art4>.

Хвостик Ілля Іванович

аспірант 2 року, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Рюль Вікторія Олександрівна

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРИЙОМУ ВПО ТА ВІЙСЬКОВИХ В УМОВАХ ВІЙНИ

Реалії стоматологічного прийому і ведення пацієнтів були вимушені, так само як й інші сфери життєдіяльності українців, підлаштовуватись під ситуацію яка склалась в країні через війну. Перед лікарями стоматологами постала досить не типова ситуація яка змусила сферу якісно змінюватись. У зв'язку з ескалацією військового конфлікту росією проти України виникла своєрідна криза. Суть цієї кризи полягає в різкому збільшенні людей що потребують невідкладної стоматологічної допомоги чи класичного планового лікування. В той самий час різко зменшилась кількість лікарів які можуть вести стоматологічний прийом. Серед причин зменшення кількості лікарів що здатні допомогти пацієнтам «класичні» для сучасної України такі як: окупація рідних міст, знищення інфраструктури, зміна місця проживання через ракетні

чи артилерійські обстріли і такі інші. Оскільки відкриття стоматологічної клініки чи пошук роботи в одній з вже існуючих не є простими задачами багато спеціалістів залишилися тимчасово без можливості вести професійну діяльність. Через геополітичні особливості військового конфлікту більшість навантаження прийшла на західні області нашої держави, в тому числі і на Ужгород де були зібрані дані для цієї роботи.

Одне з двох основних джерел збільшення насиченості стоматологічного прийому це вимушено переселені особи (далі в тексті ВПО). Цікаво спостерігати за зміною цієї насиченості з розвитком подій. Перші дні російського наступу відбилися на стоматологічному прийомі зменшення кількості роботи практично до нуля. Дану ситуацію можна пояснити станом шоку у людей, жоден з нас не міг передбачити подальший розвиток подій відповідно всі очікували новин від влади і вказівок до подальших дій. Не дивлячись на колосальну кількість ВПО що кожного дня прибували до західних областей лікарі-стоматологи або сиділи в очікуванні або були одними з тих хто намагався врятувати своє життя та життя близьких собі людей. З часом, орієнтовно місяць від початку відкритого військового наступу, ВПО почали акліматизуватись в ситуацію до якої потрапили так само як і місцеві жителі.

Наслідком цієї акліматизації стали перші звернення людей як з гострими станами так і за плановим лікуванням. Протягом двох місяців від початку перших звернення об'єми роботи яку бере на себе лікар поступово збільшуються поки не починають виливатись в переpracювання з відповідними наслідками для психологічного та фізичного здоров'я лікаря. Ситуація з переpracюваннями виникає також в наслідок неймовірної кількості людей що їдуть за кордон «вчора», а робота повинна була бути зроблена «ще два дні тому». Для лікарів-стоматологів усіх спеціальностей (крім лікаря-стоматолога-хірурга, який працює у стаціонарі), незалежно від профілю закладу, в якому вони працюють, встановлено норму робочого часу 33 години на тиждень.

Кількість годин яку доводилось працювати лікарям, а інколи і доводиться по сьогоднішній день перевищує встановлену норму практично в двократному розмірі. Середній робочий час становить 60-65 годин на тиждень при шестиденному робочому тижні.

Друге джерело збільшення кількості пацієнтів на стоматологічному прийомі це військовослужбовці. Ситуація з даною частиною населення досить схожа за хвилями напливу пацієнтів, але дуже відрізняється за причинами звернення і потребами наших захисників та захисниць. В переважній більшості випадків військові звертаюся за допомогою з дуже запущеними «звичайними» для лікаря-стоматолога захворюваннями і з мінімальними термінами для їх вирішення, що часто призводить до унеможливлення проведення якісного і довговічного лікування. Пов'язано це з потребою в швидкому поверненні до своїх зобов'язань. Перед лікарем стоїть вибір вирішити проблему тимчасово з обіцянкою пацієнта повернутись для якісного завершення лікування чи провести його не достатньо якісно але швидко прирікши пацієнта на повторне лікування через певну кількість років (залежить від клінічної ситуації).

Важливе соціальне питання яке постало перед стоматологами це питання оплати стоматологічних послуг військовослужбовцями та ВПО. Це питання кожен заклад охорони здоров'я чи лікар особисто вирішували по своєму виходячи з особистого бачення ситуації та відношення до неї. З одного боку кожна праця має бути оплачена, з іншого маємо розуміти ситуацію в яку потрапили описані вище категорії людей, також не можна забувати про місцевих жителів багато з яких втратили певну кількість сімейного бюджету у зв'язку з розв'язанням росією відкритої війни. Не останнім за важливістю аспектом повинно бути розуміння того як працює сучасна стоматологія.

Матеріали для лікування пацієнтів закупаються чи клінікою чи лікарем особисто, відповідно ці кошти повинні надходити з якихось джерел. Виходячи з попереднього факту у лікаря з'являється опція розрахунку пацієнта виходячи тільки з витратної частини що значно зменшує вартість лікування і дозволяє закупити матеріали для подальшого продовження роботи. В той самий час така методика залишає лікаря без «хлібу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Особисті спостереження автора

2. ст. 51 Кодексу законів про працю України
3. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження норм робочого часу для працівників закладів та установ охорони здоров'я» від 25.05.2006 р. № 319

Химинець Мар'яна Василівна
студентка 5 курсу, спеціальність «Соціологія»
науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент
Орос Олександра Богданівна

РОЗВИТОК СІМЕЙНИХ ФОРМ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розвиток сімейних форм опіки та піклування в Україні є дуже актуальною, оскільки в Україні існує проблема забезпечення дітей, які опинилися без батьківського піклування, достойним життям та умовами розвитку. Згідно з даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2021 рік, більше 30 тисяч дітей проживають в дитячих будинках і інших закладах соціального захисту. Україна є країною зі значними демографічними викликами. За даними Державної служби статистики України, на початку 2022 року було понад 7,3 мільйона дітей віком до 18 років.[1] На кінець 2020 року на обліку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувало майже 70 тисяч дітей. У 2021 році осиротіло 9 634 дитини, при цьому в сім'ї громадян України протягом року було влаштовано 10 074 дитини (це опіка – 6929, ПС, ДБСТ - 1906, усиновлено українцями– 992, іноземцями 247). Загалом сімейними формами виховання охоплено близько 64 тис. дітей, що становить 92,2 % від загальної кількості таких дітей.[4] Багато з них потребують опіки та піклування. З початку повномасштабної війни на території України понад п'яти тисяч українських дітей залишилися без батьків.

Варто зауважити, що сімейні форми опіки та піклування дітей мають важливе значення для їхнього фізичного та психологічного розвитку. Як правило, діти, які виростають у стійкій та дбайливій сімейній обстановці, мають кращі шанси на успіх у житті та більш здоровий розвиток, ніж діти, які перебувають у державних установах або бездоглядних сім'ях. Забезпечення належного захисту прав дітей та їхнього благополуччя є однією з основних завдань держави.[2] Розвиток сімейних форм опіки та піклування дітей є важливим елементом стратегії держави забезпечення належних умов для життя дітей та їхнього розвитку.

Наша держава має ряд законів та нормативних актів, які регулюють сімейні форми опіки та піклування дітей, а саме: норми Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Законів України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про охорону дитинства», Правил опіки та піклування тощо.[5] Якщо розбиратися у самих тлумаченнях понять “опіка” та «піклування», то в них є певні розмежування, адже опіка стосується тоді, коли мова йдеться про дитину, яка не досягла 14 років, а піклування здійснюється над дитиною віком 14-18 років. Також варто зазначити, що опіка - це спеціальний інститут цивільного права за яким опікун здатний самостійно здійснювати юридичні обов'язки та права свого підопічного, а під час піклування піклувальник тільки допомагає підопічному при здійсненні обов'язків та прав, тобто при піклуванні надається можливість реалізувати права та інтереси самим підопічним, але під наглядом і контролем законного представника (піклувальника).[6]

Україна є країною зі значною кількістю дітей, які потребують опіки та піклування. Проте, система опіки та піклування над дітьми у країні є досить складною та існують певні проблеми, серед них можна виділити: відсутність належного законодавства, яке б детально регулювало процедуру встановлення опіки та піклування над дітьми. Це призводить до непрозорості та непередбачуваності процесу, а також до випадків корупції та зловживань з боку тих, хто

відповідає за встановлення опіки над дітьми.[3] Іншою серйозною проблемою є недостатня кількість соціальних працівників та недостатня кваліфікація тих, хто вже займається цією справою. Це призводить до недостатньої уваги до дитини, її потреб та індивідуальних особливостей, а також до того, що часто відбуваються помилки в процесі прийняття рішень.

Також, важливо зазначити, що часто в Україні встановлення опіки над дітьми стає об'єктом політичної та громадської боротьби. Це може призводити до того, що рішення приймаються не на користь дитини, а на користь певних інтересів.

Отже, встановлення опіки та піклування над дітьми в Україні потребує реформ та серйозних змін. Необхідно розробити чітке законодавство, забезпечити достатню кількість кваліфікованих соціальних працівників, а також забезпечити прозорість процесу встановлення опіки над дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 року. Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження: монографія / Назар Ярославович Рудий. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 216 с. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Ryduy.pdf
3. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми. Верховний Суд / Узагальнення судової практики від 11.12.2008. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>
4. Захист прав дітей є одним із пріоритетів Мінсоцполітики. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/zahist-prav-ditej-ye-odnim-iz-prioritetiv-minsocpolitiki-2005202>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 в редакції від 04.11.2018 – [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Яницька, І. А. Поняття та значення інституту опіки та піклування, їх розмежування [Текст] / І. А. Яницька // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород: Гельветика, 2013. – Вип. 21. Т1 No Ч.2. – С. 315–317. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/937>

Цветкова Наталія Миколаївна

аспірантка 2 року, спеціальність «Соціологія»

науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент

Новосад Крістіна Ярославівна

МЕТОДИКИ РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА НАСИЛЬСТВА ЗА ОЗНАКОЮ СТАТІ

Наша країна є державою, яка географічно розташована у Східній Європі. Цілком логічно що Україна орієнтується на європейські цінності такі як: верховенство права, демократія, свобода слова, чесність та прозорість, надання рівних прав та можливостей усім громадянам – і проблематика насильства не виключення.

В 2001 році Україна вперше ухвалила законодавчий акт у сфері боротьби з насильством. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» був першим законодавчим актом, який прийняла наша держава в країнах Центральної і Східної Європи та колишніх пострадянських країн СНД.

З того часу українська громадськість та суспільство не перестає привертати увагу до проблематики насильства щодо жінок та дітей, які є найбільш вразливими до цієї проблеми. Однак, соціальні проблеми не є в пріоритеті з різних причин. Тема насильства в силу традицій, виховання, стигматизації завжди замовчувалась. Шлейф тематики насильства можемо

спостерігати від українських прислів'їв до сьогодення. Ми ще до сих пір чуємо в побуті: «Люби як душу, а труси як грушу»; «Серцем люби, а руками тряси»; «Як баба біла, то й на той світ не встанеш»; «Цить, моя мила, щоб ти воза не побіла»; «Як чоловік жінки не б'є, то вона, як колода, гние»; «Діжі не перемісити, а жінки не перебити»; «Горе тобі, воле, коли тебе королева коле»; «Б'є – значить любить»; «Не потрібно було провокувати»; «Сама напросилася». Підтримка такого стереотипного бачення та ставлення призводить до невтішної статистики та травм.

За даними ООН більше третини жінок у світі хоча б один раз постраждали від насильства, в тому числі від сексуального. В деяких країнах 70% жінок постраждали від насильства з боку чоловіка або свого партнера, а вбивства жінок, скоєних близькими людьми, становлять 58%. Жертвами торгівлі людьми стали 72% жінок та дівчат, з яких 75 - 80% потрапляють в сексуальне рабство. Невтішні статистичні дані насильства щодо жінок в Україні наводять авторки-упорядниці М. Пухова, О. Компанієць, Н. Ковалевич у «Путівнику для громад зі зміни соціальних норм для запобігання домашньому насильству». В ньому ідеться, що «В Україні більше чверті (28%), або майже три з десяти жінок, у яких раніше був інтимний партнер, кажуть, що вони зазнали фізичного та/або сексуального насильства з його боку. У 42% випадків місцем скоєння насильства є власний дім».

Жінки та діти є найбільш вразливими верствами населення в ситуаціях насильства. Тому, ще у 1985 році Комітетом міністрів на 382-му засіданні заступників міністрів було прийнято Рекомендацію N R (85) 4 Комітету міністрів державам-членам «Про насильство в сім'ї», в якій йдеться про створення адміністративних відділів або багатoproфільних закладів, метою яких було б піклування про жертв насильства в сім'ях і які мали б повноваження розглядати ці випадки. І тільки у 2017 році з прийняттям нового Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вперше згадуються спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб.

Розглядаючи ці спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб потрібно чітко розуміти формат їхньої роботи, методи їхньої роботи, можливості та їхній функціонал. Сьогодні в Україні діють такі спеціалізовані служби підтримки для осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а саме:

- кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;
- мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі;
- спеціалізована служба первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (консультативна служба);
- денний центр соціально-психологічної допомоги та кризова кімната;
- притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі.

Кожна із цих спеціалізованих служб підтримки має свої завдання, функції та спеціалістів, які надають соціально-психологічну допомогу особам, постраждалим від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Потрібно чітко розрізняти яка із спеціалізованих служб підтримки може надати ту чи іншу допомогу, і який у неї потенціал.

Наприклад, основними завданнями кол-центру є належне реагування, інформування та консультування, а також взаємодія із суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Специфіка даної спеціалізованої служби підтримки це онлайн консультування спеціальним технічним обладнанням.

Мобільні бригади соціально-психологічної допомоги в першу чергу реагують та надають, не пізніше ніж протягом однієї доби, соціально-психологічну допомогу постраждалим особам, які потребують термінової допомоги, зокрема шляхом кризового та

екстреного втручання. І саме ця спеціалізована служба підтримки є мобільною та повинна мати автомобіль або послуги водія.

Така спеціалізована служба підтримки як «Консультативна служба» – створюється для надання разових або періодичних консультацій особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, щодо заходів реагування на випадки домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, сприяє ефективному розв'язанню проблем самою постраждалою особою (за підтримки фахівців соціальних служб), направлення її у разі потреби до відповідних суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству, надання первинної психологічної підтримки та інформування.

Денний центр соціально-психологічної допомоги створюється для більш глибокої роботи з постраждалими, а саме для надання комплексної соціально-психологічної та первинної правової допомоги, а також соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі у випадках, коли такі особи звернулися разом із дитиною. На базі денного центру проводять типові програми для постраждалих осіб, однак, не у всіх регіонах такі програми реалізуються. Одночасно за потребою територіальної громади при денному центрі може бути створена «кризова кімната». Це спеціально обладнане приміщення для короткострокового або цілодобового перебування постраждалих осіб, які звернулися до такого центру. Перебування постраждалих від насильства в «кризовій кімнаті» можливе до 10 діб. На підставі оцінки потреб постраждалої особи строк перебування в «кризовій кімнаті» можуть продовжити до 20 діб.

Після «кризової кімнати» постраждалу жінку можна направити до притулку для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Саме він створюється для забезпечення місцем безпечного тимчасового цілодобового перебування постраждалих осіб та надання комплексної допомоги (психологічних, соціальних, соціально-побутових, соціально-медичних, інформаційних, юридичних та інших послуг) на основі оцінки їх потреб та індивідуального підходу до особи з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та соціального становища. До притулку може бути влаштована повнолітня постраждала особа, яку направив структурний підрозділ місцевої держадміністрації або орган місцевого самоврядування, до повноважень якого належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії насильству, уповноваженим підрозділом органу Національної поліції, центр соціальних служб, мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим особам. Перебування повнолітніх постраждалих осіб різної статі в одній будівлі притулку забороняється. Строк перебування постраждалої особи у притулку не може перевищувати трьох місяців. За результатами виконання плану індивідуальної роботи з постраждалою особою у разі потреби строк перебування постраждалої у притулку може бути продовжено до шести місяців або до припинення або скасування в Україні чи на території адміністративно-територіальної одиниці, в якій розміщено притулок, надзвичайного або воєнного стану.

Розглядаючи різні варіанти методики роботи з особами, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі слід враховувати потребу територіальної громади. І коли ми бачимо цю потребу, то вже створювати ту чи іншу спеціалізовану службу підтримки. Адже не кожна громада потребує притулку але точно кожна територіальна громада потребує мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги. Розрахунок мінімальних вимог щодо створення спеціалізованих служб підтримки вказаний в Методиках визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, які розробила Мінсоцполітики у 2020 році. Наприклад, територіальна громада створює щонайменше один спеціалізований притулок у кожному районі з розрахунку 1 «сімейне місце» (одна жінка/доросла особа та двоє дітей) на орієнтовно 10 тис. населення.

Україна наразі в цьому напрямку рухається вперед та інтенсивно розвиває мережу спеціалізованих служб підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. У 2022 році за результатами моніторингу реалізації державної політики у сфері протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в Україні

було створено 501 мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги, 43 притулки, 37 «кризових кімнат», 32 денних центри соціально-психологічної допомоги, 66 спеціалізованих служб первинного соціально-психологічного консультування, 21 регіональна та місцева «гаряча лінія», 14 інших закладів та установ, призначених для надання допомоги постраждалим особам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680096e45>.
3. Рекомендація N R (85) 4 Комітету міністрів державам-членам «Про насильство в сім'ї» від 26.03.1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_264#Text
4. Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_794_
5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
6. Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: постанова Кабінету міністрів України від 22 серпня 2018 р. №654 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>
7. Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: постанова Кабінету міністрів України від 22 серпня 2018 р. №655 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF#Text>
8. Про затвердження типових положень про денний центр соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, та спеціалізовану службу первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі: постанова Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 р. №824 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/824-2019-%D0%BF#Text>
9. Про утворення Державної установи «Кол-центр Міністерства соціальної політики України з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей»: Наказ Міністерства освіти та науки України від 11 грудня 2018 р. №1852 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1458-18#Text>
10. Про затвердження Методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Наказ Міністерства освіти та науки України від 11 грудня 2018 р. №1852 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0036-21#Text>
11. Сексуальное насилие уходит корнями в традиции мужского превосходства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://news.un.org/ru/story/2019/11/1367751>
12. Пухова М., Компанієць О., Ковалевич Н., Путівнику для громад зі зміни соціальних норм для запобігання домашньому насильству. Посібник. – 2022 р. – С. 7.

ПРАКТИКА ПУБЛІЧНОЇ (ДЕРЖАВНОЇ) СЛУЖБИ

Попович Володимир Михайлович,

*магістрант, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Гайданка Євгеній Іванович*

ДО ПИТАННЯ ПРО НОВІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сьогодні територіальні громади зіткнулися зі значними проблемами, які не були подолані при різних попередніх варіантах адміністративно-територіального поділу й реформи децентралізації. Вся справа в тому, що стратегія розвитку, будь якого населеного пункту, або була формальністю, яку всі сприймали як звичайні рекомендації від органів державної влади, або ж зовсім відсутня. І це при тому, що вона несла в собі дуже важливе значення. За допомогою неї можна було б побороти усі труднощі та проблеми, які виникали на шляху розвитку територіальної громади.

Назвемо, наприклад, такі: нестача водних та земельних ресурсів, їх забруднення та нанесення екологічної шкоди, відсутність достатньої кількості робочих місць, що спричиняло безробіття, великі економічні проблеми та регіональна нерівність та ін.

І ці проблеми зараз залишаються актуальними й лежать важким тягарем на новостворених органах місцевої публічної влади. Звичайно у минулому чимало стратегій було укладено під зовнішнім тиском чи на вимогу міжнародних агенцій з розвитку. Проте для стратегічної життєздатності вкрай важливо, щоб територіальні громади самі ініціювали їх розробку і впровадження, адже децентралізація створена для того, щоб зміни починалися від найнижчих адміністративних одиниць. А найголовніше – вони самі повинні їх подолати для найкращого результату перспективного розвитку. Для територіальних громад, у яких вже розроблена якісна стратегія розвитку, відкрито багато можливостей, адже вони можуть залучати зарубіжних грантодавців із метою підтримки їхнього розвитку, оскільки донори готові фінансувати лише ті громади, які чітко визначені зі своєю ціллю. Але, звичайно ж, наявність стратегії розвитку громади, яка просто існує на папері, не створює жодних переваг, якщо не працювати над її реалізацією [1].

Сама ж стратегія є повністю зрозумілим поняттям, яке несе у собі основні шляхи, практичні кроки і механізми втілення ідеї чи теорії у життя. Тому, коли говоримо про стратегію розвитку територіальної громади, чітко розуміємо, що це визначена мета і цілі розвитку, а також необхідні засоби для досягнення цих цілей.

Перед тим як формувати стратегію розвитку території, потрібно на початковому етапі добитися в громаді наступних показників:

- екологічна сталість, що забезпечує догляд за довкілля, збереження чистим повітря та водойми, реалізація екологічно чистих харчових продуктів;
- економічна сталість, яка визначає економічний рівень розвитку громади;
- соціальна сталість, що включає в себе належне медичне обслуговування, безпечне і здорове житло, високоякісну освіту для всіх мешканців громади.

Після того, як усі вищезгадані пункти досягнуті, настає підготовчий етап, який включає в себе безпосередню підготовку до створення місцевої стратегії розвитку. Наступним та обов'язковим є процес діагностування, що супроводжується перевіркою території, здійснення аналізу її соціально-економічного та екологічного стану. Далі наступає безпосередня розробка стратегії, на основі проведеного аналізу комітет або робоча група зі стратегічного планування формулює бачення, місію та напрями розвитку громади. І насамкінець, громаду чекає легалізація стратегії, моніторинг та її оцінка з метою перевірки її якості та ефективності [3].

Для покращення процесу стратегічного планування рекомендується залучати місцеве населення, громадські об'єднання, громадські організації та політичні партії до публічної актуалізації наявних проблем. Таким чином, можна ефективніше побудувати стратегію, адже

пошук загальних проблем і робота над їх розв'язанням, проходить у спільному обговоренні та з'являється можливість комунікації між групами інтересів, за рахунок чого активна частина громадян може познайомитися між собою і разом визначитися із основними напрямками розвитку їх громади [4].

Тому, становлення нової стратегії розвитку територіальних громад має важливе значення, адже вона окреслює основні та найважливіші напрями діяльності, а також створює діалог між суб'єктами місцевого розвитку. Громади, що мають стратегію розвитку завжди будуть на декілька кроків попереду, ніж ті у кого вона відсутня, або ж просто – існує на папері. Із основних переваг стратегії, можна виділити наступні:

- по-перше, громада завжди чітко знає чого вона хоче, тому що, її зростання чітко прописане та сформоване. Це створює умови, при яких складно зійти з правильного шляху розвитку, дотримуючись стратегії;
- по-друге, в стратегії розвитку зазначено, які саме ресурси потрібні для досягнення всіх цілей;
- по-третє, це план дій, які потрібно зробити із чітким зазначенням етапів і способів реалізації стратегії.

Якісна побудова стратегії розвитку несе в собі, в першу чергу, можливість поступово досягти зазначених результатів, із допомогою формування річних планів, написання проектів та залучення коштів. Поступова, поетапна реалізація таких проектів чи програм наближає громаду до її стратегічних цілей [2].

Урешті, слід зазначити, що весь процес децентралізації, який триває в Україні, несе в собі надзвичайно позитивний характер, адже ті повноваження та можливості, що отримують територіальні громади, повинні призвести до значних позитивних змін, які покращать добробут населення та поступово збільшуватимуть їхній рівень життя. А якісно створені стратегії розвитку тільки пришвидшать цей процес і зроблять його більш ефективним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берданова О., Вакуленко В. Стратегічне планування місцевого розвитку. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К.: ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с.
2. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К.: 2017. С. 7–34.
3. Пальчик В. Стратегія розвитку ОТГ як путівник спроможності громад. Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 22. С. 45–54.
4. Чикаренко І., Чикаренко О., Ушакова А. Досвід стратегічного управління розвитком об'єднаних територіальних громад. Аспекти публічного управління. 2018. № 10. С. 54–61.

Мацунич Леся Степанівна,

*магістрантка, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий керівник: доктор політичних наук, професор Ключкович Анатолій Юрійович*

ПРО МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДЛЯ ГРОМАДИ

Одним із актуальних питань сучасного розвитку публічного управління, що використовуються для сталого розвитку територіальних громад, важливо назвати визначення основних положень управління та їх нормативно-правової бази.

Адже поряд із врахуванням пріоритетів публічної політики прагматику організації громадянського суспільства слід використовувати на благо його представників. Тому публічне управління має пріоритетно позначатися відповідальністю, ефективністю, дієвістю [1, с. 209–211]. Виходячи з того, що публічне управління – це врегульована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічної адміністрації, діяльність органів

публічної влади має бути спрямована на прийняття управлінських рішень та надання встановлених законом (нормами) публічних послуг. Тому формування чітко структурованого публічного управління в межах територіальної громади є важливою системною нормою. Воно будує систему публічних інституцій, які забезпечують і регулюють їхню діяльність, взаємодіють з державними та недержавними інституціями та динамічно сприяють цілісному розвитку громад. Це можуть бути і органи публічної влади, органи управління інших громад, різноманітні підприємства та організації різного правового статусу.

З метою реалізації своїх повноважень керівники громади використовують чіткі механізми публічного управління. Ними виступають спеціальні інструменти, що забезпечують реалізацію регулюючого впливу управлінських адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів. У даному випадку йдеться про громаду, яка шляхом публічного волевиявлення об'єднала різні територіальні спільноти в цілісну територіальну громаду. Так було проведено процедуру об'єднання у єдину громаду (села, селища, міста).

Механізми публічного управління визначають технологію, за допомогою якої обираються певні необхідні інструменти, засоби та прийоми для досягнення суб'єктом публічного управління (організацією чи конкретною посадовою особою) чітких цілей розвитку громади. Чіткість змісту окремих технологічних процедур зумовлює реалізацію ефективного публічного управління громадою. Щодо методологічної основи публічного управління, то застосування відповідних методів є практичною мотивацією суб'єктів управління у змісті їх відповідальної та якісної діяльності, з метою надання публічних послуг. Проте необхідно враховувати певні особливості у застосуванні методів публічного управління. Перш за все, вони мають бути спрямовані на досягнення суспільних інтересів, визначати певні правила гри та відповідну культуру відносин між суб'єктами, впливати на їхню поведінку, не обмежуючи при цьому жодних прав і компетенцій.

Враховуючи вищевикладене, управління громадою як елемент публічного управління є організацією місцевого самоврядування. Лише в цьому випадку територіальна громада має реальну можливість самостійно, відповідально та ефективно вирішувати важливі питання щодо територіального розвитку. В результаті реалізується одна з основоположних засад місцевого самоврядування – демократизм та публічність прийняття рішень. Підпорядкованість місцевої адміністрації публічним інтересам громади визначає зміст публічного управління, що характерно в наш час для розвитку всієї управлінської сфери [2].

Таким чином, здійснюється ще одна важлива ознака публічного управління – ефективний процес прийняття та реалізації управлінських рішень у межах територіальної громади. А завдяки використанню методів управління реалізуються відповідні способи і прийоми аналізу та оцінки управлінських ситуацій за допомогою організаційно-правових форм, які регулюють поведінку громадян у суспільних процесах та публічно-управлінських відносинах.

Резюмуємо, що система публічного управління у сфері управлінської діяльності в межах територіальних громад має будуватися на соціально орієнтованих засадах. Вона має спрямовуватися на досягнення публічних і приватних інтересів, соціальних благ громадян. Враховуючи значну кількість нових службовців у громаді та брак професійного досвіду, системна та організаційна відповідальність перед громадою має спонукати їх вирішувати проблеми територіальної діяльності виключно на засадах професіоналізації системи публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нагаєв В.М. Публічне адміністрування: електронний навчальний посібник. Х.: ХНАУ, 2018. 278 с.
2. Обушна Н. Публічне управління як нова модель організації державного управління в Україні: теоретичний аспект. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. 2015. Вип. 44. URL: http://vivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_44/fail/ch_1/8.pdf.

Тимчук Богдан Тарасович,
магістрант, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
Токар Маріан Юрійович

ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Ключовим видом діяльності службовця публічної служби є надавання публічних послуг. На сьогодні це поняття набуває все більшого розвитку в наукових підходах в Україні. Основою публічної послуги є публічний інтерес, який означає визначений державою та забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є умовою та гарантією її існування та розвитку [5].

Дослідники цієї проблеми ставлять перед собою питання регламентації публічних послуг, питання визначення меж якості публічних послуг [1]. «Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади», що введена в дію Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 90-р від 15.02.2006 р., вказує, що «сферу публічних послуг становлять послуги, що надаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, які перебувають в їх управлінні» [2].

У зазначеній «Концепції» адміністративна послуга є прикінцевим результатом повноважень, що забезпечується оформленням умов реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян. Крім того, у висновку на проєкт закону «Про адміністративні послуги», яким врегульовано суспільні відносини, що виникають у процесі надання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування публічних послуг фізичним та юридичним особам, зазначено низку дискусійних питань, які потребують детального наукового вивчення [3]. Зокрема, дискусійними залишаються питання правової основи відносин між владою та громадськістю у частині трактування адміністративного права як публічно-сервісного, визначення адміністративних послуг винятково як адміністративних актів, платності чи безоплатності послуг і визначення стандартів послуг тощо.

За своїм обсягом поняття «публічний службовець» має охоплювати перелік конкретних управлінців, які здійснюють свою професійну діяльність на публічній службі. Щодо культури публічної служби, то вона законодавчо співзвучна з державною службою. У проєкті закону «Про конфлікт інтересів у діяльності державних службовців» № 4420 від 29.04.2009 р. було визначено посади державних службовців та зазначено їх перелік:

1) «особи, уповноважені на виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування:

а) Президент України; Голова Верховної Ради України та його заступники; Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України; народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати сільських, селищних, міських, районних, районних у містах, обласних рад; Генеральний прокурор України та його заступники; Голова Національного банку України та його заступники; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Голова Рахункової палати України та його заступники; члени центральної, окружних, територіальних та дільничних виборчих комісій;

б) судді Конституційного суду України; професійні судді;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування та працівники, посади яких прирівняні до відповідних категорій посад державних службовців за умовами оплати праці, матеріального та іншого забезпечення;

г) військовослужбовці Збройних сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України та Державної спеціальної служби транспорту (окрім військовослужбовців строкової служби);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту,

Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України;

е) посадові особи органів прокуратури, дипломатичної, митної та державної податкової служби;

є) особи, що займають посади в органах державної влади і не є державними службовцями;

2) інші особи, уповноважені на виконання функцій держави:

а) керівники і заступники керівників державних підприємств, установ та організацій;

б) посадові особи, які виконують функції держави, органів місцевого самоврядування та перебувають у трудових відносинах із юридичними особами публічного права і одержують заробітну плату з коштів державного чи місцевого бюджетів (крім державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування)» [4].

Таким чином, якість публічної служби формується на культурі публічного службовця, яка залежить від умов його статусності та функціональності. Адже значення терміну «публічний службовець» складається з набору ознак, які мають організаційну, правову, соціальну та іншу спрямованість. Посадові особи є уповноваженими на виконання державних функцій, або ж тих, що приписані згідно посадових інструкцій в системі органів місцевого самоврядування. Це можуть бути й громадяни, які здійснюють активну громадську діяльність.

Публічну службу слід розглядати як професійну діяльність осіб, які займають політико-адміністративні посади. Одним із основних напрямків діяльності публічного службовця є надання публічних (адміністративних) послуг, основним завданням яких є задоволення суспільних інтересів. При чому необхідно чітко розрізняти державні та муніципальні послуги (в залежності від суб'єкта, який надає державні послуги).

Актуальними залишаються й питання правового регулювання діяльності інших осіб, яким може бути дозволено надавати публічні послуги (в змісті визначення адміністративних послуг виключно в якості адміністративних актів, оплати за послуги й стандартів якості обслуговування та ін.).

Створення публічної служби в Україні в цілому і діяльність публічних службовців зокрема потребують кардинального вдосконалення законодавства в цій галузі. А саме, правове регулювання потребує визначення служби, питання про публічні послуги, забезпечення належної якості, визначення стандартів таких послуг, питання про діяльність службовців, визначення їх статусу, визначення списку посадових осіб, хто буде мати статус службовця і кваліфікаційні вимоги до їх професійної діяльності.

Доцільно також розробити механізм оцінки надання державних послуг та механізм визначення його ефективності; сформулювати критерії для обліку державних послуг і оцінки надання державних послуг і т.д. Усі ці проблемні аспекти визначення специфіки діяльності державних службовців не сприяють чіткому регулюванню їх компетенцій, ускладнюють практику надання державних послуг і, в кінцевому підсумку, знизити ефективність державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венедіктова І. В. Юридична природа публічних послуг. *Право*. 2009. Вип. 1 (5). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Pravo/2009_841/18.pdf
2. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 90-р від 15.02.2006 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=90-2006-%F0>.
3. Про адміністративні послуги: проект Закону України № 6199 від 16.03.2010 р. URL: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=37296.
4. Про конфлікт інтересів у діяльності державних службовців: проект Закону України № 4420 від 29.04.2009 р. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/JF3ES00A.html.
5. Токар М. Публічний управлінець як політично відповідальна особа. *VIII Методологічні читання – Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка): Матеріали восьмої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Львів, 10 грудня 2021 р.) / За наук. ред. д. політ. н. Г.В. Шипунова; відп. за вип. А.М. Сабара, Г.В. Іленьків. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С. 29 - 31.

Пелех Володимир Сергійович,
магістрант, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
Токар Маріан Юрійович

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Сучасні глобалізаційні процеси суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку отримують нового забарвлення саме в змісті демократичного врядування. Особливо актуальною постає функціональна система демократичного врядування. А її обриси в умовах глобалізації подають специфічний взаємозв'язок із демократичним врядуванням, а також розкривають зміст такої категорії, як «функції демократичного врядування». Тому й важливим є процес удосконалення понятійно-категоріальної бази публічно-управлінської науки крізь уточнення переліку функцій демократичного врядування в умовах глобалізації.

Саме демократичне врядування в сучасних реаліях має на меті одне з ключових завдань – забезпечити сталий розвиток держави в умовах глобалізаційних процесів. Учені доводять, що це є така собі концепція, яка зумовлюється незаперечною продуктивністю і досягається за рахунок цілеспрямованої, ефективної, контрольованої та підзвітної діяльності всіх суб'єктів публічного управління. При цьому, головна увага приділяється плануванню та процесу виконання запланованого, що проявляється у функціональній системі демократичного врядування. Саме функції демократичного врядування виступають фактично основними носіями напрямів активної діяльності, що відноситься до такого виду врядування і в процесі публічного управління та адміністрування спрямовані на запобігання виникненню проблем, а в разі їх виникнення на своєчасне й ефективне вирішення. Іншими словами їх сутність зводиться до визначення основних напрямів ділової активності за принципами демократичного врядування.

Дієве демократичне врядування має забезпечувати рівне право для всіх громадян країни брати участь у політичних процесах ухвалення рішень на всіх рівнях влади, від місцевого самоврядування до національного. Необхідна наявність вільних виборів за умови дотримання таємного голосування, права на створення політичних партій без перешкоджання з боку держави, справедливого та рівного доступу до вільної преси; вільних профспілкових організацій, свободи думки, а виконавча влада має бути обмежена законами та дозволяти рівний доступ до судів незалежно від неї.

Основою демократичного врядування можна вважати такі принципи:

- принцип участі народу;
- принцип прозорості з правом вільного доступу до правдивої інформації;
- принцип відповідальності або підзвітності урядів;
- принцип чинності або ж відповідальності за результати [3, с. 184].

Реалізація зазначених принципів має такі практичні наслідки, як переосмислення ролі держави та розподіл функцій між державою та громадянським суспільством; розширення участі народу в гарантуванні громадянам реальної влади в самоуправлінні. Визнання таких функцій і прав громадян вимагає гарантій їх здійснення, включаючи наявність правової держави. Правову державу можна розглядати як основу врядування, оскільки політичні та економічні реформи, започатковані керівництвом, мають на меті створення такого державного устрою, де існує верховенство права, і в основі якого є «незалежна судова система, спроможна ефективно запобігати таким загрозам державі і суспільству, як корупція та організована злочинність» [1, с. 22].

Феномен публічного управління в нашому столітті є ефективним і дієвим способом демократичного врядування. Управління суспільством ускладнилося. На нього вплинула і глобалізація та соціально-груповою структуризація. Кількість суб'єктів, що задіяні в процесі публічно-управлінських відносин збільшилася в рази. Активними суб'єктами взаємодії з

владою стали приватні установи, неурядові організації, різноманітні асоціації споживачів, надавачів послуг тощо. Прийшли нові технології. Одним словом, зміни торкнулися всього, що оточує сучасну людину.

Усе це вимагає вмілого керування, ефективного управління. Практика публічного управління дедалі більше відкидає неефективні, традиційні для попереднього періоду розвитку країни, організаційно-управлінські способів та інструменти. Сьогодні управління потребує пошуку нових оптимальних шляхів вирішення питань демократичного врядування. Є потреба в таких елементах, які б відповідали запитам і викликам сьогодення. Демократичне врядування необхідно розглядати під кутом єдності потреб для суспільства. Вони мають поєднати економічні, соціальні, політичні та адміністративні важелі та потенції влади для успішного коригування державотворчих дій всіх учасників публічно-управлінських процесів. У процесі впровадження демократичного врядування оновлення потребують інструменти, механізм, процедури та інституції, що впливають на участь громадян у суспільно-політичному житті, на вираження їхніх публічних інтересів, захист їхніх прав і свобод.

Водночас трансформації вимагають взаємної відповідальності від усіх суб'єктів державотворення, залучення антикризового управління та неконфліктності сторін. Державне управління слід направляти у відповідність до ідей, які продукують сучасні демократії і скеровувати до політики розвинених країн світу, яка «базується на засадах добросовісного управління, запропонованого ще в 1997 р. у документах Програми розвитку ООН» [4].

Таким чином, у демократичному управлінні, в його практичному вираженні криється базова основа цілей демократизації усього суспільства й системи державного управління. Першоосновами його виступають ефективність через вирішення завдань і досягнення результативності відповідно до оптимального часу й мінімальних витрат ресурсів, а також демократичність, публічність, відкритість і доступність для громадян. Серед основних напрямів та принципів досягнення цілей демократичного врядування є такі загальноприйнятні демократичною спільнотою аспекти нормального буття, як народовладдя, верховенство закону, розподіл повноважень влади, виборність органів влади та вищих посадових осіб, підзвітність та відповідальність інститутів публічної влади, політичний плюралізм, незалежність засобів масової інформації, «інклюзивність (участь), транспарентність (прозорість), партисипативність (залучення громадян та організацій до процесу планування та прийняття рішень органами влади та управління)» [2]. Звідси виводимо аксіому про першочерговість публічно-управлінського призначення у процесі демократизації – приведення її системи до відповідності у функціональній та організаційно-управлінській площині у напрямку досягнення кінцевих цілей і завдань демократичного врядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баймуратов М. Правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування: від міжнародної угоди до імплементації у національне законодавство. *Вибори та демократія*. 2006. №: 4. С. 17-24.
2. Багмет М. О., Ємельянов В. М. Впровадження міжнародних стандартів у сучасну управлінську модель України. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/316/8.pdf>
3. Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах / Під редакцією В. С. Куйбіди, А.Ф. Ткачука, В.В. Толкованова. Київ, 2010. 317 с.
4. Толкованов В. В. Стандарти та принципи доброго врядування на місцевому і регіональному рівнях як загальноєвропейська цінність. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=565>

Петрінко Герман Вікторович,
магістрант, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий консультант: доктор наук з державного управління, професор
Токар Маріан Юрійович

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Разом із базовими умовами професійної підготовки управлінських кадрів, що складають професійні компетенції на курсах підвищення професійної кваліфікації, де здійснюється відповідна підготовка фахівців з публічного управління та адміністрування, необхідним є вмотивоване акцентування аспектах рівня професійної культури.

Це питання у середовищі публічних службовців є важливою передумовою закладання постійних та динамічних зв'язків між суб'єктами публічно-управлінських відносин – надавачами та отримувачами послуг. Рівень культури публічних службовців підсилює не тільки актуальність впровадження етичних стандартів у систему державного і публічного управління, а також відповідну етику взаємовідносин [1, с. 5], а й професіоналізацію кадрів у сфері сервісних послуг, сприяють взаємовигідній співпраці, підвищенню довіри у суспільстві, мотивації в діловій активності, нарешті добробуту громадян.

Професійна культура має і важливий соціальний підтекст. Він закладений у зміст публічно-управлінських відносин, де в центрі уваги перебувають люди, громадяни, спільноти. Підтримуємо думку вчених, що «неодмінним складником» управлінської діяльності є і «загальна та управлінська культура» [2, с. 10]. Демократичні процеси, незважаючи на складність та половинчастість відповідних процедур, усе ж мають на меті акумуляцію людського інтересу. Публічні службовці перебувають в епіцентрі цього інтересу, оскільки через них він реалізується. У даному контексті вони виступають посередниками в системі координат «попит – пропозиція – задоволення», тому повинні поєднувати аспекти професійної культури, де цінності людини органічно поєднуються із суспільним інтересом, бажанням формування взаємовигідних умов для розвитку громадянського суспільства та правової, соціальної держави. А публічний службовець не може бути в такому середовищі відчуженим від людей і спільнот. Навпаки, він повинен бути вмотивованим суб'єктом публічно-управлінських відносин, фігурою культурною, публічною, громадською, діяльнісною.

Крім того, культура має і важливий антикризовий підтекст. Він пов'язаний із умінням швидко та ефективно реагувати на непередбачувані проблеми, кризові та надзвичайні явища і події. Війна в Україні – трагічний приклад. Але маємо розуміти, що органи публічної влади не завжди були готові до надання найнеобхідніших адміністративних послуг (в належних культурних, моральних, антистресових межах) тим, хто їх потребував у такій ситуації. Тому, ці проблеми тісно пов'язані з питаннями організаційно-управлінського, правового, матеріально-фінансового, соціокультурного, соціально-психологічного змісту. І вони повинні лягти в основу перспективних умов подальшої децентралізації повоєнної України та актуалізуватися як життєво необхідна гнучка й системна здатність встояти в часи кризи. І людський фактор (професіоналізм у найширшому розумінні, де закладена культура як органічна складова службовця) тут є визначальним чинником подолання проблем, які виникають.

Акцентуємо увагу на проблемах культури публічних службовців і тому, що із розвитком демократії в Україні та просуванням її базових цінностей дедалі відчутнішим стає попит на «окультурений» супровід організаційно-управлінських процесів. Поступове впровадження принципів публічного управління в Україні, зміна монопольного становища державного управління в змісті функціональних впливів на соціум, залучення до сервісної діяльності неурядових організацій, активне розширення суб'єктного середовища публічної політики й публічно-управлінських відносин мають сприяти формуванню соціально справедливого конструкту взаємовідносин. Російсько-українська війна загострила ці орієнтири в пріоритетній площині, відтак, зросли й вимоги та претензії до давно анонсованого процесу

побудови стабільно демократичної, правової та соціальної держави, що визначено пріоритетом українського законодавства, починаючи зі змісту Конституції України, й завершуючи постійно вдосконалюваною нормативно-правовою базою децентралізації. Деякі вчені кажуть, що в контексті «пошуку сучасних інноваційних управлінських методів роботи, покращення й вдосконалення системи публічних послуг», а також уваги до культурно-професійної складової управлінської діяльності тощо» [3, с. 75]. Ці питання постануть і під час повоєнної відбудови України.

Отже, публічний службовець повинен бути наділений інтелігентністю, що продукує повагу до людини, принципове і свідоме сповідування етики ненасилля, а навпаки – прихильності, підтримки, допомоги. У повоєнний час, із об'єктивним розумінням вразливості людей, важливо формувати новий тип культурного діалогу публічної влади і громадянського загалу, в якому закладено толерантне, культурне, соціально-психологічне контактування, зокрема в сфері сервісних послуг.

Тому в процесі побудови правової, демократичної, соціальної держави зростає значимість і культури державного управління та публічних службовців. Адже, поряд із цим, метою змін у публічному управлінні постає становлення професійних, ефективних, авторитетних владних інституцій та допоміжних структур. А культура публічного службовця має закладатися цілісно, системно, актуалізуючи на суб'єктній відповідальності в змісті публічно-управлінських відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василевська Т. Е., Саламатов В. О., Марушевський Г. Б. Етика державного управління: підручник / за заг. ред. Т. Е. Василевської. К.: НАДУ, 2015. 204 с.
2. Культура управління: монографія / Садковий В.П., Назаров О.О., Домбровська С.М., Крутій О.М, Пономарьов О.С., Харченко А.О. Харків: НУЦЗУ, 2018. 218 с.
3. Пержун В. Перспективні дослідження управлінської культури в галузі публічного управління на сучасному етапі. *Університетські наукові записки*. 2020. № 6 (78). С. 72-81.

Тафійчук Каріна Павлівна,

*магістрантка, спеціальність «Публічне управління та адміністрування»,
науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент Кічера Надія Михайлівна*

АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Сучасні демократичні процеси вимагають надання всім громадянам однакових можливостей брати участь у керуванні суспільством та захищати свої інтереси. Навіть у країнах, де високий рівень етнічної гомогенності, існують національні меншини, які через свої унікальні особливості не завжди мають рівні можливості для участі у політичному житті країни порівняно з представниками титульного етносу. Тому забезпечення та реалізація прав, включаючи виборчі права, національних меншин, є показником рівня демократії в кожній країні. А рівноправ'я і захист прав національних меншин є необхідними складовими справжньої демократії. Доступ до політичного процесу та можливість впливати на прийняття рішень є важливими аспектами громадянського суспільства. Забезпечення рівних прав для всіх незалежно від їхньої етнічної приналежності є важливою передумовою для збереження миру, стабільності та гармонії в суспільствах з різноманітністю.

Євроатлантична інтеграція народів встановлює певні обмеження, закріплюючи стандарти щодо захисту прав національних меншин у країнах-кандидатах на вступ до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу. Захист прав національних меншин став необхідною передумовою європейської інтеграції поруч із демократією, верховенством

права та захистом прав людини. Забезпечення прав національних меншин підтверджується Договором про ЄС, який стверджує, що ЄС ґрунтується на цінностях поваги до гідності людини, свободи, демократії, рівності, верховенства права та захисту прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є загальними для держав-членів у контексті суспільства, яке характеризується плюралізмом, недискримінацією, толерантністю, справедливістю та солідарністю. Європейський Союз дбає про свою багату в культурну і мовну спадщину та підтримує розвиток культурної різноманітності.

Розширення Європейського Союзу в 2004 – 2013 роках, коли до нього приєдналися країни Східної та Центральної Європи, встановило конкретні вимоги стосовно захисту прав національних меншин для країн-кандидатів. Європейський Союз звернув увагу на становище національних меншин у цих країнах через можливі конфлікти та проблеми в цій сфері. Проблема захисту прав національних меншин стала особливо актуальною після прийняття Директиви № 2000/43/ЄС Ради ЄС, яка впроваджує принцип рівного поводження з людьми незалежно від їх расового або етнічного походження. Цей документ визначає орієнтири для створення ринку праці, який сприяє соціальній інтеграції через політику боротьби з дискримінацією щодо національних меншин [5]. Загалом, захист прав національних меншин і підтримка культурного різноманіття є важливими складовими гармонійного суспільства та глобальної стабільності. Це питання має ключове значення для сучасного світу, особливо в умовах глобалізації.

Деякі європейські держави (Греція, Нідерланди, Сан-Марино, Франція Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта) заперечують конституювання національних меншин на своїх територіях, деякі використовують інші поняття: Італія – «мовна група», Австрія – «етнічна група», Велика Британія – «расова група (меншина)», Словенія – «автохтонна етнічна громада», Угорщина – «етнічна меншина» (з 2011 р. – національність), Польща – одночасно «національна» та «етнічна меншина». Також є суттєві відмінності в підходах до забезпечення прав національних меншин у національних законодавствах різних європейських держав [3].

На думку автора, важливо знайти баланс між захистом прав національних меншин та збереженням стабільності та територіальної цілісності держави. Євроінтеграція може сприяти вдосконаленню політики захисту прав національних меншин та створенню більш демократичного та рівного суспільства, але це вимагає уважного підходу та врахування конкретних умов кожної країни.

Національні меншини представляють собою етнічні групи, які чисельно менше численності титульного етносу в конкретній державі, де вони є громадянами. Ці меншини мають свої власні особливості, такі як етнічні, релігійні, або інші, і виявляють своє етнічне самоусвідомлення та спільність, спрямовані на збереження своєї культури, традицій, релігії або мови. У міжнародному праві національні меншини вважаються групою громадян однієї держави, які через свою національну або етнічну належність підпадають під певні міжнародні та національні норми, і стають суб'єктами та об'єктами правовідносин [2].

Захист прав національних меншин є важливою складовою гармонійного суспільства та забезпечення рівності між всіма громадянами, незалежно від їх етнічного чи культурного походження. Міжнародні та національні правила щодо прав національних меншин повинні сприяти збереженню їхньої ідентичності та сприяти їхньому активному участю в суспільстві [1]. Важливо забезпечувати справедливі та недискримінаційні умови для всіх громадян, незалежно від їхнього походження чи тривалості проживання. Підходи до визначення національних меншин повинні бути чіткими та спрямованими на захист прав кожної групи, яка може бути вразливою. Політика повинна сприяти соціальній інтеграції, спільності та взаєморозумінню між різними етнічними групами, замість виникнення конфліктів на тлі дискримінації.

На думку автора забезпечення антидискримінаційних стандартів та захисту прав меншин є важливою частиною євроінтеграційних процесів та покращує статус прав людини в Україні. Проте важливо також розуміти, що міграційні кризи та потоки біженців можуть вплинути на тимчасове відтермінування таких лібералізаційних заходів, але це не повинно відвертати увагу

від зобов'язань у галузі прав людини та антидискримінації, які Україна має виконувати в майбутньому [4].

Включення стандартів захисту прав національних меншин у Угоду про асоціацію свідчить про зобов'язання України дотримувати високих європейських норм у цій сфері. Це важливий крок для підвищення стандартів прав людини та захисту меншин у країні, і це сприяє її інтеграції в європейський політичний простір. Ці заходи свідчать про прагнення України вдосконалювати свою політику в галузі прав національних меншин та дотримання стандартів ЄС. Це важливий крок для забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян країни незалежно від їх етнічної приналежності.

Підсумовуючи, важливо зауважити, що для України забезпечення прав національних меншин, а також їхніх виборчих прав, є ключовим елементом у процесі консолідації суспільства і зниження рівня соціальної та політичної напруги. У цьому контексті важливим і корисним є досвід сусідніх країн, які поділяють схоже історичне та політичне минуле з Україною, такі як країни Вишеградської групи. Забезпечення прав національних меншин є важливою складовою демократичного суспільства. Однак, потрібно бути обачними і розуміти потенційні виклики, які можуть виникнути при розширенні цих прав, особливо в контексті внутрішньої та зовнішньої безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітман К. М. Культурне різноманіття як механізм нейтралізації конфліктогенного потенціалу етнічності. *Держава і право*. 2010. Вип. 47. С. 631.
2. Липчук О., Габльовська І. Захист прав етнонаціональних меншин – як вимога до країн кандидатів на вступ до ЄС. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2013. Вип. 6-7. С. 107.
3. Маруховська-Картунова О. О. Етнополітичні режими та їх типологія в контексті етнополітичної конфліктології. *Наукові записки. Збірник. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Серія «Політологія і етнологія»*. 2015 (липень – серпень). № 4 (78). С. 324–339.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
5. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin. EU law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>.